

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (HALK BİLİMİ) ANABİLİM DALI**

IRAK TÜRKMENLERİNDE ÇOCUK OYUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan:
Sawash M. AL. D. ABDULMAJEED**

**Danışman:
Prof. Dr. Nerin YAYIN**

İzmir, 2010

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **31/05/2010 tarih ve 18/52 sayılı kararı** ile oluşturulan jüri **Türk Dili ve Edebiyatı (Halk Bilimi)** anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi **Sawash ADULMAJEED**'in aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 18/06/2010 günü saat 14.00'de 1 saat 15 dk. süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

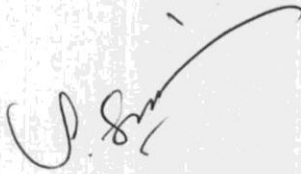

BAŞKAN
Prof. Dr. Nerin Yayın (Danışman)

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. Suphi Saatçi

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Selami Fedakar

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

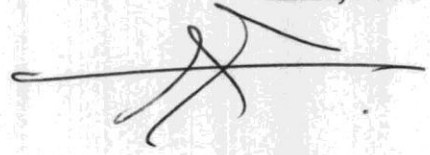
Tezin Türkçe Başlığı : Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları

Tezin İngilizce Başlığı : Children's Play in Iraqi Turkmens

-
- * 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.
 2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) bilgisayarda doldurulmalıdır.
 3. Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.
 4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin E.Ü.Lisansüstü eğitim öğretim yönetmeliğinin 17(2) maddesi gereğince anabilim dışından olması zorunludur.

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “İrak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Sawash M.AL. D. ABDULMAJEED
İzmir, 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	1
ÖNSÖZ.....	3
GİRİŞ.....	7
A.OYUN TERİMİ VE KAVRAMI ÜZERİNE.....	7
A.1. Irak Türkmenleri Dışındaki Türk Dünyası Boy ve Topluluklarında Oyun Terimi ve Kavramı.....	7
A.2. Irak Türkmenlerinde Oyun Terimi ve Kavramı.....	12
A.3. Yabancı Dillerde Oyun Terimi ve Kavramı.....	13
B.ÇOCUK OYUNLARI ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	13
B.1. Irak Türkmenlerinde Yapılan Çalışmalar.....	14
B.2. Türkiye Türklerinde Yapılan Çalışmalar.....	17
I.BÖLÜM: YAPILARINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI.....	38
I. A. İÇERDİĞİ TEKERLEMELERE GÖRE IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI.....	39
I.A. 1. Tekerlemeli Oyunlar.....	41
I.A. 2. Tekerlemesiz Oyunlar.....	42
I. A. 3. Tekerlemeden İbaret Olan Oyunlar.....	43

I.B. KALIP SÖZLER İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI...	43
I.C. HEM TEKERLEMELİ HEM DE KALIP SÖZLER İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI.....	45
I.D. NİNİ İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI.....	46
I.E. TÜRKÜ İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI.....	47

II. BÖLÜM: KONULARINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI.....	52
---	-----------

II.A. ALETLİ OYUNLAR.....	52
II.A.1. “Top” ile Oynananlar.....	53
II.A.2. “İp” ile Oynananlar.....	54
II.A.3. “Taş” ile Oynananlar.....	54
II.A.4. “Misket (Gülle)” ile Oynananlar.....	55
II.A.5. “Ceviz” ile Oynananlar.....	55
II.A.6. “Aşuğ” ile Oynananlar.....	56
II.A.7. “Tekerlek” ile Oynananlar.....	56
II.A.8. “Resimli Kart”lar ile Oynananlar.....	57
II.A.9. “Çember” ile Oynananlar.....	58
II.A.10. “Muncuk” ile Oynananlar.....	58

II.A.11. “Ağaç veya Tahta Parçası” ile Oynananlar.....	59
II.A.12. “Ev Eşyalarını Çağrıştıran Araçlar” ile Oynananlar.....	59
II.A.13. “Doktor Aletlerini Çağrıştıran Araçlar” ile Oynananlar.....	61
II.A.14. “Çuval” ile Oynananlar.....	61
II.A.15. “Uçurtma (Kağıt Kuşu)” ile Oynananlar.....	61
II.A.16. Hem “Top”, Hem de “Gazoz Kapağı (Sifon)” ile Oynananlar.....	62
II.A.17. Hem “Topaç (Mızrah)” Hem de “İp” ile Oynananlar.....	63
II.A.18. Hem “Ceviz” Hem de “Aşuğ” ile Oynananlar.....	63
II.A.19. “Mendil, Kemer” Gibi Araçlara İhtiyaç Duyulan Oyunlar.....	64

II.B. ALETSİZ OYUNLAR..... 64

III. BÖLÜM: DİĞER ÖZELLİKLERİNE GÖRE IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI..... 68

III. A.OYNAMAMA ZAMANINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI..... 68

III.A.1. Belli Bir Zaman Diliminde Oynanan Oyunlar.....	69
III.A.1. a. 24 Saatlik Zaman Diliminde Oynanan Oyunlar:.....	69
III. A. 1. a. 1. Gece Oynananlar:.....	69
III. A. 1. a. 11. Gündüz Oynananlar:.....	69
III. A. 1.b. Mevsim Dönümlerinde Oynanan Oyunlar.....	70
III. A. 1. b. 1. Yaz Mevsiminde Oynananlar.....	70

III. A. 1. b. 11. Sonbaharda Oynananlar:.....	71
III. A. 1. c. Ramazan'da Oynanan Oyunlar	71
III.A. 2. Belli Bir Zaman Dilimini Gerektirmeyen Oyunlar.....	74
III.B. OYUNCU SAYISINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI.....	75
III.B.1. Grup Halinde Oynanan Oyunlar.....	76
III.B.1.a. (2) İki Kişiyile Oynananlar.....	76
III.B.1.b. (3) Üç Kişiyile Oynananlar.....	77
III.B.1.c. (8) Sekiz Kişiyile Oynananlar.....	77
III.B.1.d. (5) Beş Kişiyile Oynananlar.....	78
III.B.1.e. (6) Altı Kişiyile Oynananlar	78
III.B.1.f. (5-10) Beş-On Kişiyile Oynananlar.....	79
III.B.1.g. Oyuncu Sayısı Belli Olmayanlar.....	79
III. B. 2. Hem Tek Kişi Hem de Grup Halinde Oynanan Oyunlar.....	83
III. C. OYNAYANLARIN CİNSİYETİNE GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI.....	84
III. C. 1. Kızlar Tarafından Oynanan Oyunlar.....	85
III. C. 2. Erkekler Tarafından Oynanan Oyunlar.....	86
III. C. 3. Kızlar Ve Erkekler Tarafından Oynanan Oyunlar.....	87
III. C. 4. Cinsiyetin Göz Önüne Alınmadığı Oyunlar.....	88

III. C. 5. Erkek Çocuklarının Da Oynadıkları Kız Oyunları.....	88
III. C. 6. Kız Çocuklarının Da Oynadıkları Erkek Oyunları.....	89
III.D. AMAÇLARINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI.....	90
III. D. 1. Yarışmaya Dayalı Oyunlar.....	91
III. D. 2. Eğlenceye Dayalı Oyunlar.....	92
III. D. 3. Hem Yarışmaya Hem de Eğlenceye Dayalı Oyunlar.....	94
III. E. OYNANMA YERİNE GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLAR.....	95
III .E. 1. Ev Dışında Oynanan Irak Türkmen Çocuk Oyunları.....	95
III. E. 2. Hem Evde Hem de Ev Dışında Oynanan Irak Türkmen Çocuk Oyunları.....	96
IV. BÖLÜM: IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARINDA VARYANT MESELESİ	99
IV. A. IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARININ KENDİ İÇİNDEKİ VARYANTLARI.....	100
IV.A. 1. Adları Farklı, Oynanışı Aynı veya benzer Olanlar.....	100
IV.A. 2. Adları Aynı, Oynanışı Farklı Olanlar:.....	101
IV.A. 3. Sadece Tekerlemeleri Yönünden Benzerlik Gösterenler:.....	101
IV.B. IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARININ TÜRKİYE TÜRKLERİNDEKİ VARYANTLARI.....	102

IV.B. 1. Saklambaç.....	102
IV. B. 2. Sek Sek.....	103
IV. B. 3. Çelik Çomak.....	103
IV.B. 4. Halat Çekme.....	103
IV.B. 5. Uçurtma.....	103
IV. B. 6. İp Atlama.....	103
IV. B. 7. Hane Kazma.....	103
IV. B. 8. Koşu Yarışı.....	103
IV. B. 9. Bilye – Misket	103
IV. B. 10. Birdir Bir	103
IV. B. 11. Çuval Yarışı.....	104
IV. B. 12. Evcilik.....	104
IV. B. 13. Mendil.....	104
IV. B. 14. Ellem Büllem Epelek.....	104
IV. B. 15. Körebe.....	104
IV. B. 16. Gelin Güvey.....	104
IV. B. 17. Turist.....	104
IV. B. 18. Fış Fış Kayıkçı.....	104
IV. B. 19. Çömçe Gelin – Çömçeli Gelin.....	104

IV. B. 20. Beş Taş.....	105
IV. B. 21. Doktorculuk.....	105
IV. B. 22. Komşu Komşu.....	105
IV. B. 23. Trecilik.....	105
IV. B. 24. Kızak Kayma.....	105
IV. B. 25. Yamba Kapma.....	105
IV. B. 26. Beşik Oyunu.....	105
IV. B. 27. Topaç Çevirme.....	105
IV. B. 28. Güzellik Mi, Çirkinlik Mi?.....	105
IV. B. 29. Yüzük Saklama – Fincan Oyunu.....	106
IV. B. 30. Takla Atma.....	106
IV. B. 31. Tek Mi, Çift Mi?.....	106
IV. B. 32. Uçtu Uçtu Kim Uçtu?.....	106
IV. B. 33. Adam Kurtarma.....	106
IV. B. 34. Tıp.....	106
IV. B. 35. Resim Oyunu.....	106
IV. B. 36. Deve – Cüce, Yer – Taş Oyunu.....	106
IV. B. 37. Çanak Çömlek Patladı.....	106
IV. B. 38. Hani Bana, Hani Bana?.....	107

IV. B. 39. ember evirme.....	107
IV. B. 40. Hulahop.....	107
IV. B. 41. Meneke Mendilim De.....	107
IV. B. 42. Uzun Eek.....	107
IV. B. 43. Leylek Leylek Havada.....	107
IV. B. 44. Arpa Mı, Buğday Mı?.....	107
IV. B. 45. Tombiliş – Tombalak.....	107
SONUÇ.....	110
METİNLER.....	112
KAYNAK KİŞİLER LİŐTESİ.....	174
BİBLİYOGRAFYA	178
FOTOĞRAFLAR.....	189
ÖZGEÇMİŞ.....	203
ÖZET.....	204
ABSTACT.....	205

KISALTMALAR

A.g.e. Adı Geçen Eser

A.g.m. Adı Geçen Makale

A.g.t. Adı Geçen Tez

AKM Atatürk Kültür Merkezi

Araş. Araştırma

C. Cilt

ev. Çeviren

DTCF. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Edb. Fak. Edebiyat Fakültesi

E.. Ege Üniversitesi

Haz. Hazırlayan

K. Kaynak Kişi

Mad. Maddesi

MEB. Milli Eğitim Bakanlığı

MF. Milli Folklor Dergisi

S. Sayı

s: Sayfa

ss: Sayfalar

Sos. Bil. Ens. Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDAV. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

TDK. Türk Dil Kurumu

TTK. Türk Tarih Kurumu

Yay. Yayınları

Yy. Yüzyıl

YLT. Yüksek Lisans Tezi

Vb. Ve benzeri

Vs. Vesaire

ÖNSÖZ

Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları başlığını taşıyan çalışmamız Giriş ve Sonuç hariç dört bölüm halinde düzenlenmiştir:

Giriş bölümü Irak Türkmenleri ve diğer Türk dünyası boy ve topluluklarının yanı sıra bazı ülkelerdeki oyun terimi ve kavramı üzerinde durulmuş; çeşitli araştırmacıların bu konudaki görüşlerinin belirtildiği “Oyun Terimi ve Kavramı Üzerine” ve Irak Türkmenlerinde ve Türkiye’de çocuk oyunları üzerine yapılan çalışmaların ve kısaca içeriklerinin yer aldığı “Çocuk Oyunları Üzerine Yapılan Çalışmalar” konulu iki alt başlıktan meydana gelmektedir.

I.Bölüm beş alt başlık halinde oluşturulmuştur. “İçerdiği Tekerlemelerine Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” başlığında üzerinde çalışılan oyunlar tekerleme içerip içermediklerinin yanı sıra sadece tekerleme halinde olmaları da göz önünde bulundurularak kendi içinde üç grup halinde değerlendirilmiştir. “Kalıp Sözler İçeren Irak Türkmen Çocuk Oyunları” başlığında ise Irak Türkmen çocuk oyunları içerdiği kalıp ifadelerine göre değerlendirilip sınıflandırılmıştır. Bu bölümün üçüncü alt başlığı “Hem Tekerlemeli Hem de Kalıp Söz İçeren Irak Türkmen Çocuk Oyunları” adını taşımakta olup söz konusu oyunlar bu bağlamda incelenmiştir. Irak Türkmen Çocuk Oyunları içerdiği ninnilere ve türkülere göre de değerlendirilmiş; bu nedenle son iki alt başlık “Ninni İçeren Irak Türkmen Çocuk Oyunları” ve “Türkü İçeren Irak Türkmen Çocuk Oyunları” adıyla verilmiştir.

II. Bölüm “Konularına Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” adıyla yer almış ve iki başlık halinde düzenlenmiştir: Birinci grup “Aletli Oyunlar” adını taşımakta olup taş, top, ip, gülle, mendil, kemer, ceviz, uçurtma, çuval, tekerlek, aşup, resimli kart, çember, muncuk, ceviz-aşuğ, mızrak-ip, top-sifon, doktor aletlerini çağrıştıranlar, ev eşyalarını çağrıştıranlar ve ağaç-tahta parçasıyla oynanan oyunlar göz önüne alınarak 19 alt başlık halinde incelenmiştir. Bölümün ikinci başlığını ise “Altesiz Oyunlar” oluşturmaktadır.

III.Bölüm “Diğer Özelliklerine Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” adını taşımakta olup beş başlık halinde oluşturulmuştur. “Oynanma Zamanına Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” kısmında söz konusu çocuk oyunlarının belli bir zaman dilimi gerektirip gerektirmediği incelenmiş; kendi içinde alt gruplara ayrılarak değerlendirilmiştir. Bölümün ikinci başlığı “Oyuncuların Sayısına Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” şeklinde belirlenmiştir ve üzerinde çalıştığımız çocuk oyunları tek başına, grup halinde ve hem grup hem de tek kişi halinde oynananlar olarak incelenmiştir “Oynayanların Cinsiyetine Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” konulu başlık ise kızların, erkeklerin ve kızlarla erkeklerin birlikte oynadıkları oyunlar tespit edilip sınıflandırılmıştır. Bölümün dördüncü alt başlığı “Amaçlarına Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” olarak belirtilmiş ve tez konumuz olan çocuk oyunları yarışma, eğlence ve hem yarışma hem de eğlence amaçlı oldukları göz önünde bulundurularak gruplandırılmıştır. Blümün son başlığı “Oynanma Yerine Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” adını taşımaktadır ve söz konusu çocuk oyunları ev dışında ve hem ev dışında hem de ev içinde oynanmalarına göre değerlendirilmiştir.

IV. Bölüm “Irak Türkmen Çocuk Oyunlarında Varyant Meselesi” başlığıyla yer almakta olup “İreak Türkmen Çocuk Oyunlarının Kendi İçindeki Varyantları” ve “Irak Türkmen Çocuk Oyunlarının Türkiye Türklerindeki Varyantlar” şeklinde iki alt başlık halinde düzenlenip incelenmiştir.

Sonuç bölümü hem çalışmamızın kısa bir değerlendirmesi, hem de inceleme sırasında Irak Türkmen çocuk oyunları konusunda dikkatimizi çeken özelliklerin belirtilip yorumlanması şeklindedir.

Çalışmamız “Metinler” adını verdiğimiz 107 oyun metni ve Irak Türkmen çocuklarının çeşitli oyunları oynamaları sırasında çekilmiş 21 fotoğraf ve 11 ayrı oyun görüntüsünün yanında Antalya merkezde çekilen 9 fotoğrafın ve 4 ayrı oyun çeşidinin yer aldığı “Fotoğraflar”dan sonra gerek Giriş kısmında, gerekse inceleme sırasında kullandığımız çalışmaların yer aldığı bir “Bibliyografya” ile sona ermektedir.

İncelememizin sonunda yer alan ve oyunların adları ile oynanışlarının açıklandığı “Metinler” toplam 107 oyundan oluşmaktadır. Söz konusu oyunların 47 tanesi Mehmet Abdullah’ın “Türkmen Milli Çocuk Oyunları” adlı kitabından ve 5 tanesi de Metin Türkteş tarafından hazırlanan “Kerkük Folklorundan Örnekler” konulu yüksek lisans tezinden alınmıştır. Geri kalan 55 oyun ise tarafımızdan 8 ayrı kaynak kişiden derlenerek elde edilmiştir.

Bazı oyunların hem orijinalini bozmamak hem de yazara saygısızlık etmemek amacıyla kaynak kitapta yer aldığı gibi alt şıkları ile yani varyantları ile kullandığımızı da belirtmek istiyoruz.

İnceleme sırasında çalışmamızda yer alan her bölümün sonuna kısa bir değerlendirme koyarak ilgili bölümde dikkatimizi çeken özellikleri ve alt başlıkların, bölüm içindeki dağılım oranını ortaya koymak istedik.

Çalışmamızda Irak Türkmen çocuk oyunlarını incelerken daha önce bu konuda yapılmış çalışmalara atıfta bulunmayı, bir başka ifade ile esas aldığımız oyunun farklı kitaplardaki oynanışı ve oyun tekerlemelerinin söylenişlerindeki farklı ve benzer tarafları değerlendirmeyi de ihmal etmedik: Suphi Saatçi’nin “Kerkük Çocuk Folkloru” adlı çalışmasında yer alan “Ha Börü Börü” oyununa ait olan tekerleme gibi...

Ayrıca “Metinler” bölümünde oyun metinlerinin hangi yazılı kaynaklardan alındığını belirtmek üzere söz konusu metnin sonuna birer numara verilmiş; söz konusu kaynak numara ile gösterilen dipnotta açıklanmıştır. Sözlü ortamda derlenen oyun metinleri ise “Kaynak Kişiler Listesi”ne uygun şekilde “K.1, K.2...” şeklinde gösterilmiştir.

Kaynak olarak başvurduğumuz makaleler tırnak içinde ve italik harfle yazılmış; hem dipnot vermede hem de Bibliyografya kısmında bu kurala uyulmuştur. Kaynak çalışmaların yazarlarının ise önce soyadı, sonra da adı verilerek belirtilmiştir.

İncelememiz sırasında oyunları çeşitli gruplara ve alt gruplara ayırırken her grup veya alt grubun özellikleri belirttikten sonra en az bir tane olmak üzere oyun örnekleri

verilmiştir. Belirtmemiz gerekir ki gruplara ayırdığımız oyunlar ile ilgili yaptığımız değerlendirme sadece tezimize esas aldığımız 107 oyun için geçerlidir. Gerek oyunların, gerekse oyun çeşitlerinin sayısındaki artma ya da azalmanın vardığımız sonuçları değiştireceği ortadadır.

Çalışmamız Irak Türkmen Folkloru sahasında ve çocuk oyunları konusunda bir ilki oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu Türk boyunun Halk Bilimi'ne ve çocuk folkloruna büyük bir kaynak teşkil edeceğine inanıyoruz.

Araştırmamızın hazırlanması sırasında yabancı bir ülkede yabancılık hissettirmeyen, Türk Halk Bilimi'ne olan sevgimin ve ilgimin artmasına neden olan ve çocuk folkloru konusuna eğilmemde etken olan danışmanım sayın hocam Prof. Dr. Nerin YAYIN'a; yüksek lisans çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen ve Halk Bilimi alanına ilk yönelmemi sağlayan sayın hocam Yard. Doç. Dr. Selami FEDAKAR'a; ders aşaması sırasında Yeni Türk Edebiyatı alanı ile ilgili bilgilenmemi sağlayıp anlayışlarını esirgemeyen sayın hocalarım Prof. Dr. Şevket TOKER ve Prof. Dr. Rıza FİLİZOK'a; çalışmam sırasında desteğini esirgemeyen arkadaşlarım Zeynep AKDENİZ, Fatih EGE, Mehmet Mahmut ve Ahmet Bahaüddin'e; Türkiye'ye gelmemde yardımcı olan Irak Türkmen Cephesi ve Irak Türkmen Meclisi'ne; çalışmalarım sırasında kaynak eser sıkıntısı yaşatmayan Türkmeneli Kültür Merkezi'ne; derlemelerim sırasında bana yardımcı olan ve kaynak kişiler listesinde adı geçen herkese; maddi ve manevi destekleri ile bugüne geldiğim aileme ve özellikle de varlık nedenim olan anneme şükran ve saygılarımı iletmeyi bir borç bilirim.

Saygılarımla.

Sawash M. AL. D. ABDULMAJEED

İzmir, 2010

GİRİŞ

A. OYUN TERİMİ VE KAVRAMI ÜZERİNE

Destan, masal, hikâye, fıkra vb. sözlü türlerde olduğu üzere Türk Halk Bilimi'nin bütün sahalarında o sahaya adını veren terimler ve bunların içerdiği kavramlar ürünün ilk ortaya çıkışından günümüze gelene kadar değişikliğe uğramış olabilirler. Bu nedenle “oyun” teriminin ve kavramının da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir. O nedenle bu başlığı 3 alt başlık halinde düzenleyip incelemeyi uygun gördük.

A.1. Irak Türkmenleri Dışındaki Türk Dünyası Boy Ve Topluluklarında Oyun Terimi Ve Kavramı

Oyun terimi çok eski dönemlerden beri Türklerde kullanılan ve çeşitli anlamlara gelen bir kelime olup; terimin ilk ortaya çıkışı konusunda etimolojik tek açıklama Besim Atalay'a aittir. Türk Dilinde Ana Kelimeler veya Türkçe'de Türetme Sözlüğü¹'nde yazar, oyun kelimesinin “oy-” kökünden türetildiğini belirtmişse de bu görüş, dilbilimciler tarafından delil yetersizliği nedeniyle ciddiye alınmamıştır. Bu konuda diğer görüş Türk Dili'nin Etimolojik Sözlüğü'nde kelimenin “oy” yani “çukur” kelimesinden türediğini “-un” eki ile başlarda “çukur açmak” anlamını içerdiğini, daha sonra ise anlam genişlemesine uğrayarak “eğlenmek, oynamak, aldatmak” anlamlarını kazandığını belirtmektedir². Bu arada günümüzde hem Kırgız Türkçesinde³ hem de Kazak Türkçesinde⁴ “oy” teriminin hem isim,

¹ ATALAY, Besim; Türk Dilinde Ana Kelimeler veya Türkçede Türetme Sözlüğü; Ankara 1967; s:101

² EYÜBOĞLU, İ. Zeki; Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü; Sosyal Yay; İstanbul 1988; s:520

³ YUDAHİN, K.K.; Kırgız Sözlüğü-II; (Çev. Abdullah TAYMAS); 4. Baskı, TDK Yay:93; Ankara 1998; s:603

⁴ Kazak Tilinin Sözlüğü; Kazakistan Respublikası Ğılım cene Cogarı Bilim Ministerligı Uluttuk Ğılım Akademiyası; Ahmet Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı; Almatı 1999; (Kalalı cer, avis, oydalı, oyıs cer mad.); s:485

hem de fiil kökü olarak belirtildiğini; isim olan “oy’un” da fikir-düşünce-rey manaları yanında “çukur” anlamlarında kullanıldığını da belirtmemiz gerekir.

Oyun teriminin içerdiği kavramlara bakacak olursak araştırmacıların oldukça farklı görüşlere sahip olduğunu görüyoruz:

Abdulkadir İnan’a göre oyun, Yakutlarda ve Doğu Türkistan Türklerinde erkek şamana verilen addır⁵. Fuat Köprülü bu konuya daha farklı yaklaşmakta; oyun teriminin Türklerin çok eski dönemlerinde kutsal kabul ettikleri varlıklara veya tabiat olaylarına topluca tapınma sırasında tekrarlanan hareketlerin sonucunda ortaya çıktığını kabul etmektedir.⁶ Ayrıca yazar Yakut Türklerinde erkek şamanlara “oyun” adı verildiğini de belirtmektedir.⁷

Kâmûs-ı Türkî’de oyun kelimesi “yetişkin ve çocuk oyunu, kumar, dans ve canbazlık gösterileri; hile, tiyatro oyunu” olarak açıklanmakta, terimin başka kelimelerle birleşerek çeşitli oyun adlarından ve deyimlerden örnekler verilmektedir⁸.

Türk Dil Kurumu’nun 1988’de yayınladığı Türkçe Sözlük’te oyun kelimesi: “1. Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence: tenis, tavla, dama, çelik çomak, bale oyundur. 2. Kumar. 3. Şaşkınlık uyandırıcı hüner; hokkabazın oyunu, cambazın oyunu. 4. Tiyatro ve sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi. 5. Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü: Zeybek oyunu. 6. Sahne veya mikrofonda oynamak için hazırlanmış eser, temsil, piyes. 7. Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma: olimpiyat oyunları. 8. Düzen, hile, entrika. 9. Sp (güreşte) Hasmını yenmek için yapılan türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket. 10. Sp. (Teniste) Taraflardan birinin dört sayı kazanmasıyla elde edilen sonuç⁹” şeklinde açıklanmaktadır.

⁵ İNAN, Abdulkadir; Tarihte ve Bugün Şamanizm Meteryaller ve Araştırmalar; TTK Yay.; Ankara 1986; s:74

⁶ KÖPRÜLÜ, M. Fuat; Edebiyat Araştırmaları-I; ss:83-106

⁷ KÖRPÜLÜ, M. Fuat; A.g.e. s:71

⁸ SAMİ, Şemseddin; Kâmûs-ı Türkî; İstanbul 1317; s:231

⁹ Türkçe Sözlük; TTK Yay.; Ankara 1988; s:1126

Oyun sözü, geniş bir coğrafyada konuşulan Türk dilinin semantik, morfolojik, fonetik açılardan çok az değişikliğe uğramış ortak sözcüklerinden biridir. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde Türk Dünyası boy ve topluluklarında oyun kavramını ifade etmek için kullanılan kelimeler şu şekildedir:

Türkiye Türkçesi: Oyun

Azerbaycan Türkçesi: Oyun

Başkurt Türkçesi: Uym, Uynav

Kazak Türkçesi: Oyun

Kırgız Türkçesi: Oyun

Özbek Türkçesi: Oyun

Tatar Türkçesi: Uym, Uynav

Türkmen Türkçesi: Oyun

Uygur Türkçesi: Oyun¹⁰

Bütün bu bilgilere ek olarak oyun teriminin Makedonya Türkleri'nde "igra, igruška", "uyun" şeklinde söylendiğini ve "çocuk oyunu, temsil, temsil metni; hile, düzenbazlık; halk oyunları" anlamlarına geldiğini de belirtmemiz gerekir.

Azerbaycan'da oyun sözcüğünün "oyon, oyn ve oyın" şeklinde telaffuzları da vardır¹¹.

¹⁰ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-I; Kültür Bakanlığı Yay: 1371, Kaynak Eserler Dizisi:54; Ankara 1992 (2. Basım); ss:668-669

¹¹ ASLANOV, Vakıf; Azerbaycan Dilinin İzahlı Lugati; Bakü 1984; s:163

Yine, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Tarama Sözlüğü'nde oyun kavramından ziyade “oy-” kökünden türeyen ve oyun ile ilgili veya ilgisiz çeşitli terimlerin ve anlamlarının verildiğini görmekteyiz:

Oynak: Fıtık

Oynak yeri: Eklem yeri, ek yeri, en, en yeri.

Oynamak: Bükmek, raks vurmak.

Oynatmak: (çocuk-) dandin etmek

Oynayan: (çok-) oynağan.

Oynayıp Sıçramak: Dalabımak, dalabumak, dalbımak, dalbumak, talabımak, talabumak.

Oyun (kemikle oynanan bir -): sünüklüç.

Oyuncak: Çığsağı, çığsağı, çıkşağı, oynayacak.

Oyuncaklar: Fırfırı ve fırlak, fırla ve fırlıdı, palağuç, pırlağaç, pırlağuç, pırlanguç, pırpır.

Oyuncak olmak: Oynağa düşmek.

Oyuncak tulumba: Fıskırık

Oyun etmek: Aldatmak, nakş oynamak, lu'b geçmek, oyun karmak, oyun kurmak, renk geçmek, renk oynamak, renk vermek.¹²

Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi'nin beşinci cildinde “oynamak, oynaş, oynatmak, oyunbaz, oyunbozan, oyun bozanlık etmek, oyuncak, oyunda kaybetmek, oyunda kazanmak, oyundan vazgeçmek, oyunda yenmek...” gibi deyimlerin yanında

¹² Tarama Sözlüğü; TTK Yay.; Ankara 1977; s:278

“oyun” teriminin kavramı üzerinde de durulmuş; söz konusu terim ne şekilde oynandığı belirtilen “ahır topu, domaç, dozilik, honaşık, hoynuk, kalgı, kekselle, kös, kuştak, moç” gibi çeşitli oyunlardan söz edilmiştir¹³.

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde oyun kavramı: “Eglenmek ve vakit geçirmek için birkaç kişi veya çocuk arasında yapılan türlü eglence; belirli kural, usul ve şartlar dâhilinde yapılan spor, spor türü.” şeklinde tanımlanmıştır.

Mevlüt Özhan, Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü adlı eserinde, oyunu “Bir veya birden çok kişinin belli kurallar içerisinde zihni, bedeni ve ahlaki güçlerini geliştirmek amacıyla yaptıkları eglence türü hareketler.” olarak ifade etmiştir¹⁴.

Mücella Ormanlıoğlu Uluğ, *Niçin Oyun* adlı eserinde: “Oyun, sonucu düşünülmeden eğlenmek amacıyla yapılan hareketler, çocuğa hiç kimsenin öğretemeyeceği konuları, kendi deneyimleri ile öğrenmesi yöntemi, çocuğun işi, bir uyum, hayal ile gerçek arasında bir köprü, bir sosyal kuruluş, çocuğu iç dünyasına götüren bir faaliyet, çocuğun iç dünyasının bir aynası, yaratıcı düşünce ile beraber olan, yenilik ve değişiklik arzusuna verilen olumlu bir cevap, çocuğun gelişimini sağlayan en ideal ortam, mantığa aykırı gibi görünen bir davranış, çocuğun deney yolu ile düşünmesi, çocuğun bulunduğu yas ve gelişme düzeyine göre, bir boş zaman faaliyeti, eglence ile yapılan bir etkinlik, insandaki gizli enerjinin kullanılması, canlılık anlamına gelen, yaratıcılığın sürekli göstergesi, çocuğu yetişkin yaşamına hazırlayan son derece önemli bir araç, yalnızca eğlenmek için yapılan bir faaliyet olmaktan çok ciddi bir faaliyet, gelişimi sağlayan işlevsel bir durum, çocuğun dili, çocuğun sosyal ve ahlaki değerleri öğrendiği bir alan, çocuğun öğrenme laboratuvarı, çocuğun zeka, beden ve kişilik gelişimini sağlayan bir faaliyet, çocuğa boşalım olanağı

¹³ ÖZDEMİR, Nebi; Türk Çocuk Oyunları-I; Akçağ Yay: 783, Kaynak Eserler:220; Ankara 2006; ss:24-25’ten naklen

¹⁴ ÖZHAN, Mevlüt; Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü; Feryal Matbaası; Ankara 1997; s:15

veren bir faaliyet, egonun bir fonksiyonu ve geniş anlamda çocuğun kisiliğini bütünü ile etkileyen bir faaliyettir” şeklinde tanımlamaktadır¹⁵.

Metin And'ın Oyun ve Bögü adlı eserinde oyun konusunu ayrıntılı olarak islemesine rağmen kesin bir oyun tanımı yapmaması dikkat çekicidir. Bizce bunun sebebi oyunun çok yönlü bir eylem olmasından kaynaklanmaktadır. Oyun ile ilgili tanımların çokluğu da oyunun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır¹⁶. Yazar, “Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi” konulu bildirisinde oyun meselesine terim ve kavram dışında yaklaşmış; çocuk oyunlarının pek çok gelenek ve göreneğin, inancın ve ritüelin kaynağı olabileceğini çünkü çocukların saklama, taklit ve koruma duygusuyla oyunları bugüne taşımış olabileceklerini belirtmiştir¹⁷.

A.2. Irak Türkmenlerinde Oyun Terimi Ve Kavramı

Tez konumuz Irak Türkmenleri üzerine olduğundan bilerek ayrı bir başlık altında almayı uygun gördüğümüz bu duruma göre oyun terimi Irak Türkmenlerinde “dans (insanların oynaması ve hayvanların oynatılması)”, “hile” ve “büyüklerin kendi aralarında eğlenmek için oynadıkları oyun” olmak üzere üç anlamda kullanılmaktadır. Çocuk oyunları için ise “uşağ oyunları” terimi kullanılmakta; diğerlerinden daha farklı bir yere oturtulmaktadır.

Bunun yanı sıra Irak Türkmenlerinde bazı çevrelerde düğün sırasında kadın kılığına giren (zenne), ilk örneği Musevi bir kadın olan, daha sonraları “Zenne Muhittin” tarafından yaşatılan ve “Çırçamıhav” adıyla bilinen kadın düğünlerindeki geleneksel gösterilerin de oyun adıyla anıldığını belirtmemiz gerekir¹⁸.

¹⁵ ORMANLIOĞLU ULUĞ, Mücella; Niçin Oyun; Göçebe Yay; İstanbul 1999; ss:11-12

¹⁶ AND, Metin; Oyun ve Bögü (Türk Kültüründe Oyun Kavramı); Türkiye İş Bankası Kültür Yay: 144; İstanbul 1974

¹⁷ AND, Metin; “Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi”; III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri; Milli Folklor Araş. Dairesi Yay.; Ankara 1974; s:307

¹⁸ TÜRKTAS, Metin; Kerkük Folklorundan Örnekler; Pamukkale Üni. Sos. Bil. Ens.Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış YLT); Denizli 1997; s:28

A.3. Yabancı Dillerde Oyun Terimi Ve Kavramı

Oyun terim ve kavramı sadece Türk boy ve topluluklarına ait bir durum olmayıp; gerek büyüklerin, gerekse çocukların oynadıkları oyunlar her millette yaşamaktadır. Bu nedenle belli başlı dillerdeki oyun karşılığı kullanılan terimleri ve anlamlarını vermeyi uygun buluyoruz:

Almanca: Spiel (oyun), Kinderspiel (çocuk oyunu), Kinderspielzeug (çocuk oyuncağı); Spielzeug (oyuncak)

İngilizce: Play, Game (oyun, oyun oynamak; oyun); Toy (oyuncak).

Fransızca: Jeu (oyun), Jeu d'enfant (çocuk oyunu); Jouet (oyuncak).

İtalyanca: Giuoco, Giocare (oyun, çocuk oyunu).

Portekizce: Jogo, Jogar (oyun, çocuk oyunu).

Romence: Joc, Juca (oyun, çocuk oyunu).

İsveççe: Spel, Lek (oyun); Leksak (oyuncak).

Rusça: İgra (oyun); İgruşka (oyuncak).

Arapça: Lu'b, Mel'abe (oyun, eğlence); Lu'bet, Mel'abe Sıbyan (çocuk oyuncağı).

B.ÇOCUK OYUNLARI ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölümün "Oyun Terimi ve Kavramı Üzerine" kısmında oyun terimi ve kavramı ile ilgili sözlük ve ansiklopedilerdeki görüşlerin verilmesi nedeniyle bu bölümde tekrar etmeyi uygun bulmadığımızı belirtmek istiyoruz. Çünkü bu bölümde çalışmamızın ağırlık bölümünü çocuk oyunları konusunda Irak Türkmenlerinde ve Türk Dünyasında yapılan çalışmalar teşkil edecektir.

B.1. Irak Türkmenlerinde Yapılan Çalışmalar

Aşağıda da verileceği üzere 2'si oyun metinlerini elde etmede kullandığımız 3 kitap ve Bağdat'ta basılmış 11 makale haricinde Irak Türkmenleri'nin yaşadığı coğrafyada basılmış çalışma bulunmamıştır:

B.1.a Kitaplar

Mehmet Abdullah “**Türkmen Milli Çocuk Oyunları**” adlı kitabında 50 kadar çocuk oyunu ve oyunların oynanışları yer almakta; bütün oyunların oynanış şekli şema halinde gösterilmektedir. Ancak adı geçen kitapta oyunların her hangi bir husus gözetilerek yapılmış hiçbir tasnif bulunmamaktadır.¹⁹

B.1.b. Makaleler

Türkmen Kardeşlik Kulübü'nün Bağdat'ta Türkçe-Arapça Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi olarak yayınladığı Kardeşlik Dergisi'nde konumuz olan çocuk oyunları ile ilgili 13 makaleye rastladık:

Kardeşlik Dergisi'nin Folklor bölümünde yer alan “**Çocuk Oyunlarımızdan: Tamata Kuşu Oyunu**” başlıklı makale Mehmet Hurşit Dakuklu tarafından kaleme alınmıştır. Dakuklu bu yazısında kendisinin tespit ettiği Tamata Kuşu isimli oyunun nasıl oynandığını tarif etmiş ve o günkü çocukların bu oyunu oynamadığını, bu oyunun bir çok kişi ile birlikte oynanabileceğini ifade etmiştir²⁰.

19 ABDULLAH, Mehmet; Türkmen Milli Çocuk Oyunları; Irak Türkmen Cephesi, Kültür Müdürlüğü Yay. Erbil 2004

20 DAKUKLU, Mehmet Hurşit; “Çocuk Oyunlarımızdan: Tamata Kuşu Oyunu”; Kardeşlik Dergisi,; C.9, S.9, Bağdat 1970; s:25

Yazar, derginin bir başka sayısında ise “**Dakuk’ta Çocuk Oyunlarından: Atlı Yayan Oyunu**” konusunu ele almış ve oyunun iki takım halinde nasıl oynandığı hakkında bilgiler sunmuştur²¹.

Dakuklu, 6. Cildin 6-7 no.lu sayısında ise “**Dakuk’ta Çocuk Oyunlarından: Kuyuya Atma**” konusunu ele almış ve oyunun oynanışı hakkında bilgiler sunmuştur²².

M. Hurşit Dakuklu, “**İmam Zeynel Abidin Köyünden Bir Çocuk Oyunu**” başlıklı makalesinde ise Şakam Oyunu’nu ele almış ve oyunun nasıl oynandığı hakkında bilgiler vermiştir²³.

Üryan Veli Demirci tarafından yazılan “**Çocuk Oyunlarımızdan Gülle Oyunu**” konulu makalede “Gülle Oyunu” Dakuk kasabasından derlenerek yazıya geçirilmiş ve bu konuda bilgiler sunulmuştur²⁴.

Mehmet Erbil’in “**Töreler ve Gelenekler**” başlıklı yazısı, derginin Oyunlarımızdan başlıklı bölümünde yer almış ve yazıda M. Erbil, hafızasında kalan “Çömçele Kız”, “Hokeyin Ağababaları”, “Evelleme Develleme” isimli üç çocuk oyunundan bahsetmiştir²⁵.

Yazar, “**Oyunlarımız**” başlıklı makalesinde ise kendi alanında bir deneme yapmış ve “Kara Geldi” ile “Atlı Yaya” isimli oyunlardan bilgiler sunmuştur. Erbil, yazısında bu oyunlar hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: “Bu ve buna benzeyen oyunlar Türk’ün

²¹ DAKUKLU, Mehmet Hurşit; “*Dakuk’ta Çocuk Oyunlarından: Atlı Yayan Oyunu*”; Kardeşlik Dergisi, Bağdat; C.8, S.12, Bağdat 1969; s:34

²² DAKUKLU, Mehmet Hurşit; “*Dakuk’ta Çocuk Oyunlarından: Kuyuya Atma*”; Kardeşlik Dergisi,; C.6, S.6-7, Bağdat 1966; s:36

²³ DAKUKLU, Mehmet Hurşit; “*İmam Zeynel Abidin Köyünden Bir Çocuk Oyunu*”; Kardeşlik Dergisi,; C.5, S.4, Bağdat 1965; s:92

²⁴ DEMİRCİ, Üryan Veli; “*Çocuk Oyunlarımızdan: Gülle Oyunu*”; Kardeşlik Dergisi,; C.10, S.9-10, Bağdat 1971; s:40

²⁵ ERBİL, Mehmet; “*Töreler ve Gelenekler*”; Kardeşlik Dergisi; C.7, S.6-7; Bağdat 1967; s:47

koru tanımamasına vesile olmuş onu gözünü budaktan sakınmayan bir insan haline getirmiştir.”²⁶

Derginin yine Folklor kısmında yer alan “**İnançlarımızın Bilimsel Yanı**” konulu makale Mevlüt Taha Kayacı tarafından hazırlanmış; makalede çocuk oyunlarımızdan “Peş Peş Oyunu” inanç bağlamında ele alınıp incelenmiştir²⁷. Yazar, derginin bir başka sayısında ise Çocuk Şarkıları kısmında “**Çocuk Hakkında**” isimli bir makale yazmış, bu makalede yedi oyun tekerlemesi yer almaktadır²⁸.

Sabri Refik Şaban’ın “**Çocuk Dilinden Folklor**” isimli yazısında, kendisinin derlediği 7 farklı oyun tekerlemesi yer almaktadır²⁹.

Dergide yazarı ya da derleyeni belli olmayan ve “Folklor”, “Folklor Araştırmaları” gibi başlıklar altında yer alan bazı yazılarda da çocuk oyunları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Nitekim, 3. Cildin 8-9 no.lu sayısında yer alan “**Havada Ne Var Oyunu**” bunlardan biridir ve bu kısımda oyunla ilgili bilgiler yer almaktadır³⁰. Yine aynı cildin 10. sayısının Folklor kısmında “**Çocuk Oyun Manileri**” başlığı ile yer alan yazıda, “hop hop masri kettan/ Kimdi kesen atan” şeklinde başlayan bir oyun tekerlemesi yer almaktadır³¹. Derginin ikinci cildinin üçüncü sayısının Folklor Araştırmaları kısmında ise “**Çocuk Oyun Şarkılarımız**” başlığı altında “Evelleme Develleme” ve “Zara Zara Zambura” isimli oyun tekerlemeleri ve oyunları hakkında bilgiler sunulmuştur³².

²⁶ ERBİL, Mehmet; “*Oyunlarımız*”; Kardeşlik Dergisi; C.7, S.3; Bağdat 1967; ss: 36-37

²⁷ KAYACI, Mehmet Taha; “*İnançlarımızın Bilimsel Yanı*”; Kardeşlik Dergisi; C.10, S.6; Bağdat 1970; s:33

²⁸ KAYACI, Mehmet Taha; “*Çocuk Hakkında*”; Kardeşlik Dergisi; C.8, S.12; Bağdat 1969; s:32

²⁹ ŞABAN, Sabri Refik; “*Çocuk Dilinden Folklor*”; Kardeşlik Dergisi; C.18, S.4-5; Bağdat 1968; s:22

³⁰ “*Havada Ne Var Oyunu*”; Kardeşlik Dergisi; C.3 S.8-9; Bağdat 1964; s:56

³¹ “*Çocuk Oyun Manileri*”; Kardeşlik Dergisi; C.3 S.10; Bağdat 1964; s:46

³² “*Çocuk Oyun Şarkılarımız*”; Kardeşlik Dergisi; C.2 S.13; Bağdat 1962; s:44

B.1.c. Diğer

Cemal Şan “**Çocuk Bahçesi**” adlı kitabının 33-35 sayfalarını Irak Türkmen çocuklarının oyunlarına ayırmış; “tandura harap”, “koyalama”, “şilik”, “göz yumma” başta olmak üzere toplam 17 oyunun kısaca oynanışlarını vermiştir.³³

Şakir Sabir Zabıt “**Kerkük’te İctimai Hayat – Folklor**” adlı kitabının 31-39 sayfalarında Irak Türkmen çocuklarının oynadığı oyunlardan örnekler vermiş; adlarını ve oynanış şekillerini açıklamıştır.³⁴

B.2.TÜRKİYE TÜRKLERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

B.2.a Kitaplar

Ferruh Arsunar “**Türk Çocuk Oyunlarından Örnekler**” adlı eserinde, çocuk folkloru ile alakalı ülkemizde ortaya konulan ilk ciddi kitaplardan biridir. Türk çocuk oyunları adı altında hazırlanan girişe yazar, çocuk oyunları ile ilgili ortaya koyduğu fikirleriyle bir nevi çocuk folkloru kavramının da sınırlarını çizmeye çalışmıştır³⁵.

Erman Artun “**Tekirdağ Çocuk Oyunları**” başlıklı çalışmasında, Tekirdağ’da oynanan 104 çocuk oyununu derlemiş ve bu oyunların oynanışı ile ilgili çeşitli bilgiler sunmuştur. bu bilgilerin yanında yer alan şemalar çalışmaya zenginlik katmaktadır.³⁶

Ali Abbas Çınar “**Muğla Çocuk Folkloru**” adlı çalışmasında hem çeşitli çocuk oyunlarından örnekler vermiş; hem de oyun tekerlemeleri ve oyunlardaki işlevleri üzerinde durmuştur³⁷

33 ŞAN, Cemal; Çocuk Bahçesi; Darüşşuun Essekafiye Elâmme yay. Bağdat 1989

34 ZABİT, Şakir Sabir; Kerkükte İctimai Hayat – Folklor; Zaman Basımevi yay. Bağdat 1964

35 ARSUNAR, Ferruh; Türk Çocuk Oyunlarından Örnekler; İstanbul Maarif Basımevi 1955.

36 ARTUN, Erman; Tekirdağ Çocuk Oyunları; Trakya Doğuş Tesisleri Basımevi, Tekirdağ 1992

37 ÇINAR, Ali Abbas; Muğla Çocuk Folkloru (Araştırma ve Metinler); Muğla Ticaret ve Sanayi Odası Basımı; Muğla 2008

Türkiye’deki çocuk oyunları ile ilgili ilk kitap olarak görülen ve Ziya Demircioğlu tarafından hazırlanan “**Anadolu’da Eski Çocuk Oyunları**” adını taşıyan eserde çocuk oyunları herhangi bir tasnife tabi tutulmadan verilmiştir. Kitaptaki oyunlarda geçen mahalli deyim ve kelimeler dipnot sisteminde verilerek açıklanmıştır³⁸.

A.Naci Eren’in “**Çocuk Oyunları**” adlı Halk Kültürü 1984-2, İkinci Kitap’tan ayrı basım halinde yayımlanan çalışmasında, çoğunluğu Antalya’dan derlenen çocuk oyunları, Ege ve Orta Anadolu varyantlarıyla birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kitapta, oyunlardan bazılarının büyükler tarafından da oynandığını; oyun araç ve gereçleri, oyun türleri, oyun isimlerinin müstakil birer araştırma konusu olduğunu belirtmiştir³⁹.

Öcal Oğuz ve Petek Ersoy tarafından yayına hazırlanan “**Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları**” adlı çalışma öğrenciler tarafından derlenmiş geleneksel çocuk oyunlarından oluşmaktadır. Eserde Öcal Oğuz geleneksel oyunlarımızın kent ortamına taşınmasının mümkün olabileceğine ve konunun kültür türizmi açısından önemine vurgu yapmıştır. Kitabın bir başka önemli yanı da, oyunların oynanış biçimlerinin ve aşamalarının ayrıntılı olarak belgelenip görselleşmesine fırsat vermesi olmuştur.⁴⁰

Bekir Ongun ve Neslihan Güney’in editörlüğünü yaptığı “**Türkiye’de Çocuk Oyunları: Araştırmalar**” isimli eser ülkemizde çocuk oyunları üzerinde yapılmış bazı bilimsel bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur ve çeşitli araştırmacıların çocuk oyunlarının çocuk gelişimine, eğitimine katkısı gibi konularda ele aldığı on iki makaleye yer verilmiştir⁴¹.

Nebi Özdemir’in “**Türk Çocuk Oyunları**” adıyla yayınlanan iki ciltlik eseri, geleneksel çocuk oyunlarımız üzerinde günümüzde kadar yapılmış en kapsamlı çalışma olarak dikkati çekmektedir. Birinci ciltte “çocuk oyunlarının halkbilimi-kültür bilimi

³⁸ DEMİRCİOĞLU, Ziya; Anadolu’da Eski Çocuk Oyunları; Milli Mecmua Matbaası; İstanbul 1934

³⁹ EREN, A. Naci; Çocuk Oyunları; Gümüş Basımevi, İstanbul 1984; ss:17-18

⁴⁰ OĞUZ, M. Öcal – ERSOY, Petek; Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları; Gazi Üni. THBMER yay. Ankara 2005

⁴¹ ONGUN, Bekir- GÜNEY, Neslihan; Türkiye’de Çocuk Oyunları: Araştırmalar; ÇOKAUM; Ankara 2004

açısından incelenmesi”, “çocuk oyunlarının bağlamı”, “çocuk oyunlarının oynanması”, “çocuk oyunlarının işlevleri” bulunmaktadır. İkinci ciltte ise “Türk Çocuk Oyunları Kataloğu” sunulmaktadır.⁴²

Mevlüt Özhan’ın hazırladığı “**Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimler Sözlüğü**” çocuk oyunları ile geniş bir kaynak taraması ve alan araştırmasının ardından hazırladığı 5000 kelimeden oluşan bir sözlük niteliğindedir. Yazarın çocuk oyunları ve oyuncaklarına verilen isimleri, ebe-eş seçimi, oyuna başlama, oyun sırası ve bitişinde kullanılan sözcükleri, oyuncu, ebe, oyunda kullanılan oyun nesnelere, onların duruş şekli ve daha pek çok konuda kullanılan sözcüklerin anlamlarını alfabetik olarak sıralamak suretiyle meydana getirdiği eser, çocuk oyunları ile ilgili olarak hazırlanmış ilk sözlük olma özelliğini taşımaktadır.⁴³

M. Özhan ve Malik Muradoğlu’nun birlikte hazırladıkları “**Türk Cumhuriyetlerinde Çocuk Oyunları**” isimli eserde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan, Türkiye ve Turkmenistan’dan 221 çocuk oyunu incelemiştir. Oyunların oynanışını anlatmış ve çeşitli şemalarla desteklemiştir. Kitapta, oyunlarda söylenen türkü, şarkı ve tekerlemeler de yer almıştır. Ayrıca kitabın sonunda fotoğraflar bölümü yer almaktadır.

Özhan “**Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü**” adlı çalışmasında oyunun kavramı ve oyunun tarihi yer almaktadır. Adı geçen kitapta oyunlardaki tekerlemeler, bilmeceler ve yanıltmaçlar hakkında bilgi verilmiştir. Çocuk oyuncakları, oyun ve oyuncak terimleri üzerine açıklamaların da bulunduğu kitap; çocuk oyunları hakkında yapılmış önemli bir çalışmadır.⁴⁴

Mevlüt Özhan’ın, “**Çocuk Oyunlarımız**” adlı eserinde çocuk oyunları konusunda ortaya konmuş ciddi bir çalışmadır. Yazar farklı derlemelerden yola çıkarak oyunları

42 ÖZDEMİR, Nebi; Türk Çocuk Oyunları I-II; Akçağ Yay:783, Kaynak Eserler:220; Ankara 2006

43 ÖZHAN, Mevlüt; Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü; Kültür Ajans Yay.; Ankara 2005

44 ÖZHAN, Mevlüt; Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü; Feryal Matbaası, Ankara 1997

oynanış özelliklerine göre on gruba ayırmış, her gruba örnek vermiştir. Altı bölümden oluşan eserin giriş kısmında oyun kavramı üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş ve çocuk oyunlarında söylenen tekerlemeler tasnif edilmiştir. Oyun tekerlemeleri bölümünde ise 45 adet oyun tekerlemesi, oyunların oynanışının şemaları ve derlemede çekilmiş fotoğraflarla zenginleştirilmiştir. Ayrıca tekerlemelerin ezgilerinin de notalarıyla birlikte sunulmuş olması çocuk folkloruyla ilgili renkli bir çalışma ortaya çıkarmıştır.⁴⁵

B.2.b. Makaleler

Metin And'ın “**Çocuk Oyunlarının Kültürümüzdeki Yeri**” adını taşıyan çalışması çocukların geleneksel oyunları ve bu oyunların oynanış usulleri, Anadolu'daki çocukların yaratıcılığını gösteren oyuncaklar, oyunların oynanış şekillerinin ve oyuncakların halk inançlarındaki yeri, oyunlardaki tekerlemelerin Türk kültür tarihindeki yeri gibi pek çok konuya dikkati çekmiştir.⁴⁶

Nedim Bakırcı'nın “**Niğde Folklorunda Çocuk Oyunları**” adlı makalesinde Niğde ilinden derlenen 28 çocuk oyununu yazıya aktarmış; oyun, çocuk oyunları kavramları üzerinde durmuş ve bu oyunlarda terennüm edilen tekerlemelerden örnekler sunulmuştur.⁴⁷

Handan Cengiz'in Folklor Dergisi'nde yayımlanan “**Çocuk Oyunları**” başlıklı derleme çalışmasında İstanbul çocuk oyunları hakkında bilgi verilmiştir. Makaledeki derlemelerin tümü ilkokul çocuklarından yapılmış ve kaynak kişiler hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuştur⁴⁸.

Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde yayımlanan “**Çocuk Oyunları ve Tekerlemeler**” adlı makalesinde Güner Demiray; çocukların yaratıcılığı, çocuk oyunlarının

45 ÖZHAN, Mevlüt; Çocuk Oyunlarımız; Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1990

46 AND, Metin; “Çocuk Oyunlarının Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi”; Ulusal Kültür Dergisi, S: 4, Nisan 1979, ss: 42-67

47 BAKIRCI, Nedim; “Niğde Folklorunda Çocuk Oyunları”; Milli Folklor Dergisi, S:76, 2007; ss:202-209

48 CENGİZ, Handan; “Çocuk Oyunları”; Folklor Dergisi, S.23-24; ss:33-37

işlevleri üzerinde durduktan sonra çocukların oyun oynarken görenek ve geleneklerin, mevsimin, geçimin, boş zamanın, eşyanın etkisinde kaldığını belirtir⁴⁹.

Yusuf Habibov ve İsmail Sözen'in "**Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin Çocuk Oyunlarının Karşılaştırılması**" adlı makalesinde ise çocuk oyunları ile birlikte çocuk müzik folklorunun da ele alındığı görmekteyiz. Makale, çocuk oyunları ile ilgili yapılmış çalışmaların tarihiyle başlamakta, ardından Azerbaycan ve Türkiye'deki çalışmalardan bahsedilmekte, daha sonra ise çocuk oyunları, oynandığı zaman ve mevsim bakımından tasnif edilerek müzikal açıdan bir değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.⁵⁰

İbrahim Özbakır'ın "**Geleneksel Türk Çocuk Oyunlarında Fonksiyonel Oyuncu, Ebe**" adlı makalesinde, çocuk oyunlarında oyuncuların aldıkları rollerin dağılımı ve özellikle de "ebe" rolünün özellikleri üzerinde durulmaktadır. Oyun ve kültürel değeri, oyunların tasnifi gibi konuları ele alan yazar, büyüklerin oyunlarından etkilendiğini farzettığımız oyunlarda bile çocuğun yeniden düzenleme işinde aktif bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Çalışma, çocuk oyunlarının üretim ve icrasında çocukların rolünü ortaya koyan önemli bir makaledir⁵¹.

Nebi Özdemir "**Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Türkiye'deki Çocuk Oyunlarının İncelenmesi**" konulu çalışmasında teknolojik gelişmelerin çocuk oyunlarımıza, oyun türlerine ve oyun araçlarına etkisini belirtmiş, ardından da sinema, televizyon ve müzik sektöründeki teknolojik gelişmelerin Türkiye'deki çocuk oyunlarına etkisini aydınlatmaya çalışmıştır.⁵²

⁴⁹ DEMİRAY, Güner; "*Çocuk Oyunları ve Tekerlemeler*"; Türk Folklor Araş. Dergisi; S.129; ss:2132-2133
⁵⁰HABİBOV, Yusuf-İsmail SÖZEN; "*Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin Çocuk Oyunlarının Karşılaştırılması*"; Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Dergisi C: 39, S: 1 Ankara 2006

⁵¹ ÖZBAKIR, İbrahim; "*Geleneksel Türk Çocuk Oyunlarında Fonksiyonel Oyuncu, Ebe*"; Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S:2/6, Şubat 2009; ss:481-492

⁵² ÖZDEMİR, Nebi; "*Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Türkiye'deki Çocuk Oyunlarının İncelenmesi*", Erdem Dergisi Türk Halk Kültürü Özel Sayısı, S:38, Ankara 2002; ss: 411-423

Önder Saatçi Kardeşlik Dergisi'nde yayınladığı **“Kerkük Çocuk Oyunları”** konulu makalesinde günümüz Kerkük çocuklarının oyunlara olan ilgisizliğinden söz etmiş; toplam 30 adet Kerkük çocuk oyununun oynanışlarını vermiştir.⁵³

Selma Sol'un Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisinde yayınlanan **“Bolvadin-Büyükkarabağ Çocuk Oyunları”** isimli makalesinde söz konusu yöreye ait çocuk oyunlarının bireysel, toplumsal açıdan değerlendirmesi yapılmakta; oyunun kültür ve psikoloji ile olan ilişkisi incelenmektedir. Çalışmanın sonunda derlenen 12 adet bölgesel çocuk oyunu yer almaktadır.⁵⁴

Cihan Yamakoğlu **“Türkiye’de Çocuk Oyunları”** isimli makalesinde genel olarak oyun ve çocuk oyunları kavramlarına değinmektedir. Çocuk oyunlarının yaratıcılıkları üzerinde duran yazar, hızlı göçler sonucunda bunların birçoğunun ölüme terk edildiğini vurgulayarak, Rize'nin Kalkandere ilçesinde 1940 ve öncesinde oynanmakta olan, bugün yaşatılmayan on adet çocuk oyununu derlemiş ve çeşitli özellikleri ile tanıtmıştır.⁵⁵

B.2.c. Bildiriler

Musa Baran **“Çocukların İlk Oyunları”** adlı makalesinde çocukların oynadığı ilk oyunlar hakkında bilgi vermiştir. Yazar, yirmi iki geleneksel çocuk oyununu ayrıntılı bir şekilde çeşitli başlıklar altında anlatmış ve oyunların oynanışını resimlerle destekleyerek aktarmıştır.⁵⁶

Hatice Baysal ve Ercan Küçükeşmen'in birlikte hazırladıkları **“Çocuk Oyunlarının Yönetim ve Organizasyon Teknikleri Açısından Analizi: Isparta ve Çevresine İlişkin Bir Değerlendirme”** ismini taşıyan bildiride, üç çocuk oyunu üzerinden oyun ve çocuktaki

53 SAATÇİ, Önder; *“Kerkük Çocuk Oyunları”*; Kardeşlik Dergisi, S: 45, Yıl: 12, ss: 46-49

54 SOL, Selma; *“Bolvadin-Büyükkarabağ Çocuk Oyunları”* Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi, S:14 2005; ss: 139-144

55 YAMAKOĞLU, Cihan; *“Türkiye’de Çocuk Oyunları”*; Erdem Dergisi Türk Kültürü Özel SAYISI III, C.13, S.39; Ankara 2002

56 BARAN, Musa; *“Çocukların İlk Oyunları”*; I. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri; III. Cilt: Halk Müziği-Oyun-Eğlence. Milli Folklor Araştırma Dairesi yay. Ankara 1977 ss: 129-141

liderlik, yönetim ve ekip çalışması güçlerinin ilişkisi, çocuğun gerçek dünyaya hazırlanmasında ve kişisel gelişimindeki önemi gibi konulara dikkat çekilmiştir.⁵⁷

Şevkiye Kazan ve Şengül Kazan Kırçık'ın birlikte hazırladıkları **“Dünden Bugüne Burdur’da Oynanan Çocuk Oyunları”** adlı bildiri, çocuk oyunları ile ilgili olarak hazırlanmış kapsamlı bir çalışmadır. Çocukluk, oyun ve oyuncakla ilgili değerlendirmelerin yapıldığı giriş bölümünün ardından tekerlemeler ve tekerlemelerin tasnifi, çocuk oyunlarının yaş gruplarına göre tasnifi gibi konularda değerlendirmelerin de yer aldığı makale karikatür ve şekillerle zenginleştirilmiştir.⁵⁸

Ayşegül Koyuncu'un **“İğdir Köyünde Çocuk Oyunları ve Oyun Araçları”** adlı bildirisinde, çocuk oyunu ve oyuncakların Denizli Çivril'e bağlı İğdir köyündeki örnekleri tanıtılmıştır.⁵⁹

Hülya Yazıcı Okuyan **“Burdur’un Geleneksel Çocuk Oyunları ve Çocuk Eğitimine Katkıları”** adlı çalışmasında, Burdur'un geleneksel çocuk oyunlarından bir kısmını çocuğun psiko-motor, bilişsel, dil, kişilik ve ahlak gelişimine etkileri açısından incelemiştir. Böylece geleneksel çocuk oyunlarının, oyunun eğitimdeki ve çocuğun sosyo-kültürel gelişimindeki yerine dikkat çekilmiştir.⁶⁰

Mevlüt Özhan **“Çocuk Oyunlarında Dramatik Unsurlar”** adlı çalışmasında çocuk oyunlarının seyirlik oyun ve dramatize edilmiş özelliği taşıyan örnekleri üzerinde

57 BAYSAL, Hatice – Ercan KÜÇÜKEŞMEN; “Çocuk Oyunlarının Yönetim ve Organizasyon Teknikleri Açısından Analizi: Isparta ve Çevresine İlişkin Bir Değerlendirme”; I. Halkbilimi Sempozyumu: Halkbiliminde Çocuk, Bildiriler; Osmangazi Üni. Basımevi; Eskişehir 2005; ss:161-177

58 KAZAN, Şevkiye – Şengül KAZAN KIRÇIK; *“Dünden Bugüne Burdur’da Oynanan Çocuk Oyunları”*; I. Halkbilimi Sempozyumu: Halkbiliminde Çocuk, Bildiriler; Osmangazi Üni. Basımevi; Eskişehir 2005; ss: 179-244

59 KOYUNCU, Ayşegül; *“İğdir Köyünde Çocuk Oyunları ve Oyun Araçları”*; I. Halk Bilim Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk, Bildiriler; Osman Gazi Üni. Basımevi Eskişehir 2005; ss: 261-265

60 YAZICI OKUYAN, Hülya; *“Burdur’un Geleneksel Çocuk Oyunları ve Çocuk Eğitimine Katkıları”*; I. Halk Bilim Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk, Bildiriler; Osman Gazi Üni. Basımevi Eskişehir 2005; ss: 267-288

durmaktadır. Yazar ayrıca çocuk oyunlarından dramatik özellikler gösterenlerin genellikle büyüklerin oyunlarının taklidi niteliğinde olduğunu vurgulamaktadır.⁶¹

Mevlüt Özhan “**Türk Cumhuriyetinde Oynanan Çocuk Oyunları**” adlı bildirisinde ortak kültür teorisine bağlı kalarak, çocuk oyunlarının ve oyunlarında kullanılan tekerlemelerin dünyanın çok farklı bölgelerinde oynanıp söylene de benzer özellikler gösterebileceğini vurgulamıştır. Bu durumun çocuk folklorunda da belirgin olduğunu söyleyen Özhan, Türk Dünyası’ndaki çocuk oyunları ve tekerlemelerinden örnekler vererek bunlar arasındaki benzerlikleri ortaya koymuştur.⁶²

Suphi Saatçi, “**Kerkük’ten Derlenen Çocuk Oyunları**” isimli bildirisinde kendi yaptığı derlemelerden başka bu konuda yapılan çalışmalara da yer vermiş ve Kerkük’teki çocuk oyunlarını “oyuna başlama oyunları”, “oyunlar”, “sonuç” başlıkları altında değerlendirerek, bu oyunlardan 13 örnek sunmuştur. Saatçi ayrıca çalışmasının sonuna bir de sözlük eklemiştir⁶³.

“**Kastamonu Kültüründe Çocuk Oyunları**” isimli bildirisinde Ahmet Yaşar Zengin, Kastamonu’da oynanan çocuk oyunlarını ve bunların kültürel değerlerini ele almış, çocuk oyunlarının çocuğun dünyasındaki yeri ve önemi üzerinde durmuştur.⁶⁴

61 ÖZHAN, Mevlüt; “Çocuk Oyunlarında Dramatik Unsurlar”; III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C: 3 : Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence; Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1987; ss: 213-225

62 ÖZHAN, Mevlüt; “Türk Cumhuriyetlerinde Oynanan Çocuk Oyunları ve Tekermelerinin Türkiye’dekilerle Karşılaştırılması”, İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri; Kültür Bakanlığı Hagem yay. Ankara 1995; ss: 443-465

63 SAATÇİ, Suphi; “Kerkük’ten Derlenen Çocuk Oyunları”; IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri, C.III, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence; Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay: 166; Ofset Repromat Matbaası; Ankara 1992; ss:227-234

64 ZENGİN, Ahmet Yaşar; “Kastamonu Kültüründe Çocuk Oyunları”; II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri; Gazi İletişim Basımevi Ankara 2005; ss: 343-348

B.2.d Tezler

B. 2. d.I Lisans Tezi

Yudargül Kanter tarafından hazırlanan **“Türkiye’de Çocuk Oyunları”** konulu bitirme tezi beş bölümden oluşmaktadır ve çeşitli oyun ile oyuncak örnekleri ile zenginleştirilmiştir. Bu oyunlar çeşitli şekillerde sınıflandırılmış ve çalışmada sadece çocuklara ait oyunlar değil, büyüklerin oynadığı oyunlar da yer almıştır.⁶⁵

B. 2. d.II Yüksek Lisans Tezleri

Didem Bayar Çelebi tarafından Ali Abbas Çınar’ın danışmanlığında Muğla Üniversitesinde hazırlanan **“Türkiye ve Azerbaycan’daki Çocuk Oyunları ve Oyuncaklarının Karşılaştırmalı İncelenmesi”** başlıklı yüksek lisans tezi giriş ve sonuç haricinde dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde oyunun tanımı, tarihi, temel özellikleri ve sınıflandırılmasına yer verilirken; “Oyuna Hazırlık ve Oyun Sonu” başlıklı birinci bölümde çocuk oyunlarındaki eş seçimi, cezalar, ödüller, oyun tekerlemeleri gibi konular işlenmektedir. Tezin ikinci bölümü çocuk oyunlarına ve bu oyunların karşılaştırılmalarına ayrılmıştır. Üçüncü bölüm yanılmacalar ve bilmecelele ilgili olup, çalışmanın sonunda derlemelerde edinilen fotoğraflara da yer verilmiştir⁶⁶.

H. Nilüfer Tabak **“Ankara İlindeki Farklı Sosyo-Ekonomik Çevredeki 6-10 Yaş Arası Çocukların Oynamak İçin Seçtikleri Alanların İncelenmesi”** konulu yüksek

65 KANTER, Yurdagül; Türkiye’de Çocuk Oyunları; T.C. Ege Üni. Edb. Fak. Türk Dili ve Edb. Böl. Lisans Tezi; İzmir 1995

66 BAYAR ÇELEBİ, Didem; Türkiye ve Azerbaycan’daki Çocuk Oyunları ve Oyuncaklarının Karşılaştırılmaları İncelenmesi; Muğla Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); Muğla 2007

lisans tezinde çocukların oyun oynamak için tercih ettikleri alanlar sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirilmiştir.⁶⁷

M. Ebru Turgut tarafından hazırlanan “**Elazığ Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından İncelenmesi**” konulu iki bölümden oluşan yüksek lisans tezinin birinci bölümü “Elazığ Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, ikinci bölümü ise “Elazığ Çocuk Oyunları” başlığını taşımaktadır. Tezin giriş kısmında “oyun” ve “çocuk oyunu” kavramları üzerinde duran Turgut, birinci bölümde oyunların ortamları ile ilişkilerini, adlarını, araçlarını, başlama ve bitme zamanlarının ilişkilerini belirlerken; ikinci bölümde oyunun zamanı, oynandığı bölgeler, oynanma biçimleri, kaynak kişiler hakkında bilgiler sunmuştur.⁶⁸

B.2.e. Diğer

B.2.d.I Kitaplar

Kemal Akça; “**Folklor**” isimli kitabının yedinci bölümünü “çocuk oyunları ve oyuncakları”na ayırmış ve bazı oyunların adlarını vermekle yetinmiştir.⁶⁹

Fahrettin Alişar’ın “**İçel Çocuk Folklorundan Damlalar**” isimli eserinde bilmece ve ninnilerin yanı sıra yörede oynanan 82 çocuk oyunu bulunmaktadır⁷⁰.

Metin And, “**Oyun ve Bugü**” adlı kitabında Türk kültürüne oyun kavramının tarihi serüvenini bütün ayrıntılarıyla aktarırken dördüncü bölümünde “Çocukların – Gençlerin – Yetişkinlerin Oyunları” incelenmiştir. bu bölümde de kendi içinde on kısma ayıran And, Anadolu’daki çocuk, genç ve yetişkinlerin oynadıkları oyunları, oynadıkları bölgeleri,

67 TABAK, H. Nilüfer; Ankara İlindeki Farklı Sosyo-Ekonomik Çevredeki 6-10 Yaş Arası Çocukların Oynamak İçin Seçtikleri Alanların İncelenmesi; Gazi Üni. Eğitim Bilimleri Enst. 2007, Ankara (yayımlanmamış YLT)

68 TURGUT, M. Ebru; Elazığ Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından İncelenmesi; Fırat Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); Elazığ 2007

69 ÖZDEMİR, Nebi; Türk Çocuk Oyunları-I; s:68’den naklen

70 ALIŞAR, Fahrettin; İçel Çocuk Folklorundan Damlalar;Kültür Ofset Basımevi; Antakya 1994

oynanış biçimlerini ve oyunlar hakkında diğer bazı bilgileri de aktarmıştır. Oyun ve Bügü adlı bu kapsamlı çalışma, yayınlandığı dönemin ve günümüzün çocuk oyunları alanında yapılmış en ciddi çalışmalarından birisi olarak konumuz için önem taşımaktadır.⁷¹

Vehbi Cem Aşkun'un 1943 yılında yayımlanan "**Sivas Folkloru**" isimli çalışmasının ikinci cildinde, Sivas'tan derlenen çocuk oyunları "sokak oyunları, ev oyunları, kır oyunları ve diğer oyunlar" şeklinde gruplandırma söz konusudur. Kitapta, otuz iki çocuk oyunu veya oyun aracı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir⁷².

Ali Rıza Balaman "**Gelenekler, Töre ve Törenler**" başlıklı eserinin "İnsan- İnsan; İnsan-Toplum İlişkileri" isimli bölümünde çocuk oyunlarına yer vermiştir. Eserde "Küçük vır Büyük Küme Oyunları" adlı türleriyle birlikte verilen "Çocuk Oyunları", "Kültürleme (Toplumsal, Eğitim)" ana grubu altında değerlendirilmiştir⁷³.

Şerif Baykurt, "**Türkiye Folkloru**" adlı eserinde "çocuk oyunları" isimli bir bölüme yer vermiş ve bu bölümde konuya ilişkin bazı eserler tanıtılmıştır⁷⁴.

Mehmet Halit Bayrı'nın ilk baskısı 1947'de yapılan "**İstanbul Folkloru**" adlı çalışmasında çocuk oyunları ile ilgili bolca malzeme bulunmaktadır. Beş bölümden oluşan eserin "Küçük Notlar" başlıklı son bölümünde 58 çocuk oyunu hakkında bilgi bulunmaktadır⁷⁵.

Pertev Naili Boratav "**100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**" adlı kitabında tekerlemeleri 4 başlık altında değerlendirmiş; oyun tekerlemelerini de:

a. Sayışmacalar

b. Ayıklamalar

71 AND, Metin; Oyun ve Bügü (Türk Kültüründe Oyun Kavramı); Türkiye İş Bankası Kültür Yay: 144; İstanbul 1974

72 AŞKUN, Vehbi Cem; Sivas Folkloru-II; Kamil Basımevi; Sivas 1943, ss: 84-134

73 BALAMAN, Ali Rıza; Gelenekler, Töre ve Törenler; Ankara 1983

74 BAYKURT, Şerif; Türkiye Folkloru; Kalite Matbaası, Ankara 1976; ss:153-154

75 BAYRI, Mehmet Halit; İstanbul Folkloru; Türkiye Yayınevi; İstanbul 1972; ss: 212-240

- c. Arayıcılar
- d. Seçiciler
- e. Başlı Başına Bir Oyun Olanlar
- f. Yergi Amacıyla Söylenenler

olarak 6 alt başlık halinde incelemiştir.⁷⁶

Pertev Naili Boratav “**Halk Edebiyatı Dersleri-I**”de “çocuk türküleri, oyun sözleri (oyunlar ile beraber) ile temsili oyunlara ve çocuklara mahsus merasimlere” yer vermiştir. Boratav bu eserinde çeşitli derleme planları verirken “çocuk türkü ve oyunları”nı da belirtmiştir.⁷⁷

“**Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme**” isimli çalışmasını iki cilt halinde yayımlayan Ahmet Caferoğlu, eserin ikinci cildinde farklı illerden derlenen 218 çocuk oyununa yer vermiştir. Eserin giriş bölümünde Caferoğlu, farklı illerden derlenen ve birbiriyle benzerlik gösteren bu oyunların herhangi bir noktasında bazı farklar görülebileceğine; bu farkların da bilhassa oyun terimleri, tekerlemeleri ve şarkılarında göze çarptığına dikkat çekmiştir.⁷⁸

Sıtkı Can’ın Ordu çocuklarından derlediği çocuk oyunlarına yer verdiği “**Ordu İlinde Çocuk ve İlgili İnanmalar**” isimli eserinin ikinci bölümünde “Toplu Oyunlar”, “İki Taraflı Oyunlar”, “İkili Oyunlar ve Oyuncaklar” şeklinde bir tasnif söz konusudur. Söz konusu çalışmada 54 çocuk oyunu ve 7 oyuncak hakkında bilgi bulunmaktadır.⁷⁹

Ali Abbas Çınar “**Muğla Çocuk Folkloru**” adlı sekiz bölümden oluşan çalışmasında Muğla ve çevresindeki unutulma ya da kaybolma tehlikesi altında olan çocuk

⁷⁶ BORATAV, Pertev Naili; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı; Gerçek yay. 100 Soruda Dizisi: 13 İstanbul 1988, ss: 134-151

⁷⁷ BORATAV, Pertev Naili; Halk Edebiyatı Dersleri-I; Ulus Basımevi Ankara 1942

⁷⁸ CAFEROĞLU, Ahmet; Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-II; Ankara Üni. Basımevi, Ankara 1994

⁷⁹ CAN, Sıtkı; Ordu İlinde Çocuk ve İlgili İnanmalar; Gürses Matbaası; Ordu 1945; ss: 23-57

folklorunu araştırarak uygun örnekler sunmuştur. Özellikle kitabının “Oyunlar” adını taşıyan ikinci bölümünde Muğla çocuk oyunlarının tarihi durumuna, oyunların sınıflandırılmasına, oyunlarda kullanılan gereçlere, oyun tekerlemelerine, oyunların oynanış biçimine yer vermiştir.⁸⁰

Ali Duymaz “**İrfanı Arzulayan Sözler: Tekerlemeler**” adlı eserinde kavram ve tür olarak tekerlemeleri, tekerlemelerin kökeni ve teşekkülü, şekil ve ifade özellikleri gibi konular üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Kitabın “tasnife bağlı metinler ve değerlendirmeler” isimli üçüncü bölümünde yaptığı tasnifin ilk maddesi “çocuk oyunları – tekerlemeleri – sayışmacalar”dır. Bu başlık altında çocuk folkloru bakımından tekerlemeler ile ilgili değerlendirmelere yer verilmesi, konumuz açısından önem taşımaktadır.⁸¹

Şükrü Elçin “**Halk Edebiyatına Giriş**” adlı çalışmasında tekerlemeleri 8 başlık altında toplamış; çocuk oyunlarında görülen tekerlemelere ise birkaç örnek vermekle yetinmiştir.⁸²

Doğan Kaya “**Anonim Halk Şiiri**” isimli kitabında çeşitli halk edebiyatı türleri ile ilgili çeşitli bilgiler sunmuştur. bu türlerin birbiriyle olan ilişkilerine değinirken Türk boylarındaki isimlerine de yer vermiştir. Çocuk folklorunda değerlendirdiğimiz ninni, bilmece, tekerleme, okşama vb. türlerinde verilen bilgilerin de kapsamlı olması ve çeşitli açılardan değerlendirilip karşılaştırılması bakımından eser önem taşımaktadır.⁸³

Hamit Zübeyr Koşay’ın 1935 yılında yayımlanan “**Ankara Budun Bilgisi**” başlıklı eserinde çocuk oyunları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Eserin “Maddi Etnografya” adını taşıyan dördüncü bölümünde yirmi çocuk oyunu metni bulunmaktadır.⁸⁴

80 ÇINAR, Ali Abbas; Muğla Çocuk Folkloru; Karaca Ofset, Muğla 2008

81 DUYMAZ, Ali; İrfanı Arzulayan Sözler: Tekerlemeler; Akçağ yay. Ankara 2002

82 ELÇİN, Şükrü; Halk Edebiyatına Giriş; Kültür Bakanlığı yay. 365 Türk Halk Kültürü Eserleri Serisi: 10, Ankara 1981, ss: 654-661

83 KAYA, Doğan; Anonim Halk Şiiri; Akçağ yay. Ankara 2004

84 KOŞAY, Hamit Zübeyr; Ankara Budun Bilgisi; Ulus Matbaası; Ankara 1935; ss: 275-284

Ali Osman Balıkesir’de basılan “**Balıkesir Doğum Göreneklere ve Çocuk**” adlı kitabında çocuk oyunlarına ayrı bir bölüm ayırmıştır. Osman, eserinde oyun araçlarına göre “vasıtalı ve vasıtasız oyunlar” olarak gruplandırdığı çocuk oyunlarını çeşitleri ile birlikte vermeye özen göstermiştir⁸⁵.

Sedat Veyis Örnek’in “**Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**” adlı eseri, çocuk folkloru sahasında hazırlanmış değerli çalışmalarından bir tanesidir. Çalışmada çocuğun ana rahmini düşme öncesinden başlayarak askere gidişine değen uzanan bir dizi geleneksel aşama, uygulama, adet, inanma, töre ve tören yer almaktadır. Gerçekten de çalışmanın içeriğindeki zenginlik, günümüzde bu kapsamda ve olgunlukta bir çalışmanın halen yapılmamış olduğunu göstermektedir. Kitapta, çocuğun doğumundan gelişimine, aile içerisindeki eğitiminden çocuk oyunlarına, ninnilerden ağıtlara kadar pek çok gelenek hakkında bilgi verilmiştir. geleneksel kültürümüzde çocuğu ilgilendiren hemen her türlü inanma, pratik, uygulama gelenek ve icrayı başlıklar halinde işleyen kitap, çocuk folkloru için bir başvuru kitabı olarak kabul edilebilir.⁸⁶

Suphi Saatçi’nin “**Kerkük Çocuk Folkloru**” adlı çalışması Türk kültürü açısından zengin ve önemli bir yere sahip olan Kerkük’te derlenen folklor malzemelerinden oluşmaktadır. bu malzemeler arasında çocuk folkloru geleneğinde yaşayan dualar, okşamalar (sevmeler), ninniler, tekerlemeler, yanılmaçlar, atasözleri, bilmeceler ve masallar yer almaktadır. Kitaptaki her başlığın altında ayrıntılı bilgiler sunulmuş ve türe ait örnekler verilmiştir.⁸⁷

⁸⁵ OSMAN, Ali; Balıkesir Doğum Göreneklere ve Çocuk; Vilayet Matbaası; Balıkesir 1935; ss: 19-44

⁸⁶ ÖRNEK, Sedat Veyis; Geleneksel Kültürümüzde Çocuk; Türk, ye İş Bankası Kültür yay. Ankara 1979

⁸⁷ SAATÇİ, Suphi; Kerkük Çocuk Folkloru; Ötüken yay. İstanbul 2008

İshak Sungurluoğlu, “**Harput Yollarında**” isimli çalışmasının üçüncü cildinde, Harput ocuk oyunları ile ilgili bilgiler sunmuştur. Kitabın “ocuk Oyunları” başlığını taşıyan bölümünde 22 ocuk oyunu açıklanmıřtır⁸⁸.

Nail Tan, “**Folklor (Halkbilimi)- Genel Bilgiler**” isimli eserinde, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi arşivinde 1976 yılından sonra kullanılmaya başlanan yüzlük kodlama sisteminin “O.100” kodunun “ocuk Oyunları”na, “O.400” kodunun da “Oyuncaklar, Eğlence ve Spor Araç ve Gereçleri”ne ayrıldığını belirtmiřtir⁸⁹.

Ayrıca Tan, 1993 yılında yayımlanan “**ocuklarımıza Folklor Hazinesinden Seçmeler**” isimli eserinde de ocuk oyunları ve oyuncakları ile ilgili geniş bilgiye yer vermiştir. Eserde atasözleri, ölçülü sözler, deyimler, maniler, fıkralar ve benzerlerinin yanında 21 oyun tekerlemesi ile 8 ocuk oyunu metni bulunmaktadır⁹⁰.

Ali Rıza Yalman (Yalgı)’ın beş cilt halinde çıkan ve daha sonraki baskısında iki cilt şeklinde yayımlanan “**Cenupta Türkmen Oymakları**” adlı çalışmasında, ocuk oyun ve oyuncakları ile ilgili malzeme bulunmaktadır. Birinci cildin birinci bölümü olan “Oyunlar” başlığı altında bazı Türkmen ocuk oyunlarına⁹¹; ikinci ciltte ise “gırgı” adlı oyun aracı hakkında bilgiye yer verilmiřtir⁹². Bu çalışmada ocuk oyunlarının yetişkin oyunları ve köy seyirlik oyunları ile birlikte değerlendirilmesi de önemli bir husustur.

Mehmet Yardımcı “**Başlangıcından Günümüze Halk şiiri, Âşık şiiri, Tekke şiiri**” konulu çalışmasının “tekerleme” bölümünde tekerlemeleri 9 başlık altında incelemiş; çocukların oyunlarında kullandıkları tekerlemeleri ise:

⁸⁸ SUNGURLUOĞLU, İşhak; Harput Yollarında-III; Harput Folkloru, İzmir Matbaası; İstanbul 1961; ss:217-230

⁸⁹ TAN, Nail; Folklor (Halkbilimi)- Genel Bilgiler; Halk Kültürü Basımevi; İstanbul 1985; ss: 78-88

⁹⁰ TAN, Nail; ocuklarımıza Folklor Hazinesimizden Seçmeler; Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1993; ss:57-86

⁹¹ YALMAN (YALGIÇ), Ali Rıza; Cenupta Türkmen Oymakları-I; Kültür Bakanlığı Yay:11; Ankara 1993; ss: 72-77

⁹² YALMAN (YALGIÇ), Ali Rıza; Cenupta Türkmen Oymakları-II; Kültür Bakanlığı Yay:12; Ankara 1993; s:385

- a. Sayısmaca İçin Söylenen Oyun Tekerlemeleri
- b. Kayıp Bulma Tekerlemeleri
- c. Başlı Başına Oyun Tekerlemeleri ⁹³

olarak 3 alt grup halinde değerlendirmiştir.

Mehmet Yardımcı ve Huseyin Tuncer'in eğitim fakülteleri için hazırladıkları **“Çocuk Edebiyatı”** adlı kitapta çocuk oyunlarına bir bölüm ayrılmış Türkiye’de oynanan çocuk oyunları:

- 1- Aşık Oyunları
- 2- Atlamalı Oyunlar
- 3- Değnek (elik) Oyunları
- 4- Göz Bağlanarak Oynanan Oyunlar
- 5- Oturarak Oynanan Oyunlar
- 6- Şarkılı Oyunlar
- 7- Koşma ve Kovalamaya Dayalı Oyunlar
- 8- Saklambaç
- 9- Taş Oyunları
- 10- Bilye Oyunları
- 11- Evcilik Oyunları

93 YARDIMCI, Mehmet; Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri; Ürün yay. Ankara, 2002, ss: 71-82

12- İp Oyunları

13- Top Oyunları

14-Zekâ Oyunları

olarak gruplara ayırmıştır.⁹⁴

Mehmet Yardımcı ve Huseyin Tuncer Anadolu öğretmen liseleri için hazırlamış oldukları “**Çocuk Edebiyatı**” adlı çalışmalarında tekerlemelerden söz ederken söz konusu türün çocuk oyunlarındaki yeri ve önemi üzerinde durmuş; oyun tekerlemelerinin bazılarının oyunun kendisini oluşturduğu üzerinde durmuşlardır.⁹⁵

Nerin Yayın “**Oyun Tekerlemeleri Üzerine Bir İnceleme**” isimli eserinde 159 oyun tekerlemesini incelemiş; söz konusu tekerlemelerin konu ve yapıları yanında oyunların teşekkülündeki rolünü de incelemiştir. Yazar, belirtilen eserinde tekerlemelerin ortaya çıkmasında kalıp ifadelerin işlevini de araştırmış ve tekerlemelerin ufak çapta bir tip kataloğunu yapmıştır.⁹⁶

Osmangazi Üniversitesi’nde düzenlenen ve M. Tekin Koçkar ile Erkan Erdemir’in yayına hazırladığı “**I. Halk Bilim Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk**” adlı sempozyum bildirileri kitabı çocuk folkloru için önemli bir çalışmadır. bu bildirilerde halk biliminde çocuk, aşama törenleri, şiirler, masallar, ninniler gibi konularla ilişkilendirilerek açıklanmıştır.⁹⁷

94 YARDIMCI, Mehmet – Huseyin TUNCER; Çocuk Edebiyatı; Ürün yay. Ankara 2002, ss: 150-155

95 YARDIMCI, Mehmet – Huseyin TUNCER; Çocuk Edebiyatı; M. E. B. Devlet Kitapları MEB yay. 3485 Ders kitapları dizisi: 686 Ankara 2006; ss: 81- 83

96 YAYIN, Nerin; Oyun Tekerlemeleri Üzerine Bir İnceleme; Ege Üni. Edebiyat Fak. yay. No:157; İzmir 2009

97 KOÇKAR, M. Tekin – Erkan ERDEMİR; I. Halk Bilimi Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk, Bildiriler; Osmangazi Üni. Basımevi; Eskişehir, 2005

B.2.d.II Makaleler

Nevzat Gözaydın “**Çocuk Folkloru**” konulu makalesinde çocuk, çocuk eğitimi, çocuk gelişimi ve çocuk kültürü ile ilgili düşüncelerini ortaya koymuş; çocuk ve oyun kavramları üzerinde durmuştur. Ayrıca çalışmasında oyuncakların çocuk kültüründeki yeri ve oyuncakın tarihine de değinmiştir.⁹⁸

Doğan Kaya’nın “**Folklorumuzda Yanıltmacalar**” adlı makalesi yanıltmacalar hakkında önemli değerlendirmeler içermektedir. Türkiye’den ve çeşitli Türk boylarından örneklere yer verilen çalışmada Türkiye’de çocuk folklorunun bir türü etraflıca incelenmiştir.⁹⁹

Zeynep Korkmaz “**Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış**” adlı makalesinde çocuk edebiyatının genel bir tanımını yapmış, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde çocuk edebiyatı sahasındaki gelişmelerinden söz etmiş, halk kültürü ve halk edebiyatı ürünlerinin çocuk edebiyatı üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Makale çocuk edebiyatı ile çocuk folkloru ilişkisine dikkat çekmesi bakımından da önemlidir.¹⁰⁰

Zeynep Korkmaz “**Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı**” isimli makalesinde genel olarak masalların önemine değinmiş, çocuk edebiyatı ve geleneksel ürünler hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.¹⁰¹

Seyit Küçükbezirci “**Konya Çocuk Tekerlemeleri ve Halk Edebiyatı**” adlı makalesinde çocuk folklorunda bir tür olarak tekerlemelerin yerine ve önemine değinilmiş, çocuk ve edebiyat ilişkisi bağlamında tekerlemeler değerlendirilmiştir. Yazar burada çocuk tekerlemeleriyle alakalı bir tasnif denemesi de yapmış ve tekerlemelerin çocuğun

98 GÖZAYDIN, Nevzat; “*Çocuk ve Folklor*”; Türk Dili Dergisi; S: 400, Nisan 1985; ss: 326-352

99 KAYA, Doğan; “*Folklorumuzda Yanıltmacalar*”; Sivas Kültürü Dergisi, Ocak- Şubat 1979; ss:72-73

100 KORKMAZ, Zeynep; “*Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*”; Türk Dili Dergisi S: 400, Nisan 1985; ss: 186-194

101 KORKMAZ, Zeynep; “*Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı*”; Çocuk Edebiyatı Yıllığı; Gökyüzü yay. İstanbul 1987; ss: 56-61

dünyasındaki yeri, çocukların üretici olarak folklordaki yeri gibi konularını da ele almıştır.¹⁰²

Fikret Türkmen, “**Boğazlıyan’da Çiğdem Pilavı**” isimli makalesinde çiğdem pilavı geleneğini açıklarken, bu sırada oynanan çocuk oyunlarından da bahsetmektedir¹⁰³.

Rıdvan Öztürk, “**Tura Oyunu**” adlı çalışmasında, Konya’nın Sarayönü ilçesine bağlı Kuyulsebil köyünden derlenen ve kızlar arasında oynanan “tura” adlı geleneksel çocuk oyunu tanıtılmaktadır. Oyunda kullanılan malzemeler, oyunun oynanışı, oyuncular hakkında genel bilgiler verildikten sonra söz konusu oyun hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Yazarın çocuk oyunlarının kültürel değerine de dikkat çektiği makale, çocuk folklorunun en çok araştırılmış kolu sayabileceğimiz oyunlar hakkında önemli bilgiler içermektedir.¹⁰⁴

B.2.d.II Bildiriler

Ali Duymaz’ın “**Tekerlemelerin Tür ve Şekil Problemleri Üzerinde Bir Değerlendirme**” adlı bildirisi, tekerleme hakkında genel bir girişin ardından tekerlemenin tanımının ve geniş bir tasnifin yapıldığı önemli bir çalışmadır. Ayrıca çalışmada tekerlemenin çocuk folkloru içerisindeki yerine de kısmen temas edilmiştir¹⁰⁵.

Şükrü Elçin “**Türklerde Aşık Oyunu ve Bu Oyunla İlgili Adet ve Ananeler**” adlı bildirisinde, çok eski dönemlerden beri Türkler arasında oynanan ve günümüzde de bazı bölgelerde varlığını sürdüren “aşık” oyunu ile ilgili bazı bilgiler verilmiş, oyunun Türk kültüründeki inanç, ananeler ve eski Türk yaşantısı ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Oyunun

102 KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit; “*Konya Çocuk Tekerlemeleri ve Halk Edebiyatı*” Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni; TBMM yay. Ankara 1995; ss: 189-197

¹⁰³ TÜRKMEN, Fikret; ”Boğazlıyan’da Çiğdem Pilavı”; Türk Folklor Araş. Dergisi, S.242, 1969; ss: 5389-5390

104 ÖZTÜRK, Rıdvan; “*Tura Oyunu*”; Milli Folklor Dergisi, S.57, Ankara 2003; ss:92-95

105 DUYMAZ, Ali; “Tekerlemelerin Tür ve Şekil Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme”; Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri; Kültür Bakanlığı Yayınları; Ankara 2002; ss:291-307

oynanışına dair aktarılan bilgilerde, çocukların hazırlık ve oynanma süreçlerinde aktif rol oynadıkları belirtilmiştir.¹⁰⁶

Mehmet Yardımcı “**Kıbrıs ve Diğer Türk Ülkelerinde Ortak Ninni ve Tekerlemeler**” adlı çalışmasında, Türklerin kültür varlıklarından olan ninni ve tekerlemelerin, farklı coğrafyalardan benzer şekillerde yaşatılıyor ve icra ediliyor olmasına dikkat çekmiştir. Çalışmada ninni kavramını, ninninin Türk boyları arasındaki adlarını, biçimsel özelliklerini ele alan Yardımcı, ninnilerin şekil ve konu bakımından da tasnifini yapmıştır.¹⁰⁷

B.2.d.III Tezler

Ali Rıza Balaman’ın sosyal antropoloji konusunda hazırladığı “**Te-Ve Köyü Genel Etnografyası**” adlı doktora çalışmasında çocuk oyunlarını “Kültürleme” bölümünde değerlendirmiştir. “Oyunlar” başlığı altında pek çok çocuk oyunu incelenirken, Balaman: “çocuğun, yazın çalışması sebebiyle, ancak okul zamanı oynayabildiği bu kurallı oyunların çocuğun eğitiminde etkili olduğunu” vurgulamıştır¹⁰⁸.

“**Çankırı Çocuk Folkloru**” konulu yüksek lisans tezini hazırlayan Münir Cerrahoğlu, çalışmasının dördüncü ve son bölümünde çocuk oyunları ile birlikte, sayışmaca, tekerleme, masal gibi konulara değinmiş, bunlar hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur.¹⁰⁹

Sinan İmamoğlu tarafından hazırlanan “**Van Çocuk Folkloru**” konulu yüksek lisans tezinde üçüncü bölüm konumuz olan çocuk oyunlarına ayrılmıştır. Oyunun tarifi ve

106 ELÇİN, Şükrü; “Türklerde Aşık Oyunu ve Bu Oyunla İlgili Adet ve Ananeler” III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, III. Cilt: Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Kültür ve Turizm Bakanlığı Mifad Yayınları, 1987, ss: 95-102

107 YARDIMCI, Mehmet; “Kıbrıs ve Türk Ülkelerinde Ortak Ninni ve Tekerlemeler”; Gazimagusa KKTC: II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri, 1998, ss: 177-197

¹⁰⁸ BALAMAN, Ali Rıza; Te-Ve Köyü Genel Etnografyası; Ege Üni. Sos. Bil. Ens. (1982’de Yayımlanmış Doktora Tezi); İzmir 1973; s:130-131

109 CERRAHOĞLU, Münir; Çankırı Çocuk Folkloru; Yüzüncü Yıl Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT), Van 2005

tarihçesinin ardından oyunun çocuğun gelişimindeki önemi ve etkilerine de değinilen tezde, derlediği çocuk oyunlarını cinsiyetine göre de tasnife tâbi tutmuştur¹¹⁰.

Ahmet Keskin'in hazırladığı “**Özbek Çocuk Folkloru**” başlıklı yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmakta ve çocuk edebiyatı, çocuk folkloru, çocuk folkloru ürünleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Tezin birinci bölümünde yer alan “Türk Boylarında Çocuk Folkloru” başlığı altında “Türkmen ve Irak Türkmen Çocuk Folkloru”na da yer verilmiş, ikinci bölümün üçüncü alt başlığında “Çocuklar Tarafından Üretilen Türler” sıralanırken çocuk oyunlarından bahsedilmiştir¹¹¹.

Metin Türktaş tarafından Ziyat Akkoyunlu danışmanlığında hazırlanan “**Kerkük Folklorundan Örnekler**” konulu yüksek lisans tezi, Kerkük yöresi folkloru ile ilgili geniş bilgilerin yer aldığı giriş ve sonuç hariç on üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın altıncı bölümü “Oyunlar” başlığını taşımakta olup, büyüklerin ve çocukların oynadığı oyunlar iki alt başlık oluşturmuş; tezimizin konusu olan çocuk oyunlarından ise dokuz örnek bu kısımda yer almıştır¹¹².

110 İMAMOĞLU, Sinan; Van Çocuk Folkloru; Yüzüncü Yıl Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT), Van 2005

111 KESKİN, Ahmet; Özbek Çocuk Folklorunda Türler; Ege Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); İzmir 2009

112 TÜRKTAŞ, Metin; Kerkük Folklorundan Örnekler; Pamukkale Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); Denizli 1997

I.BÖLÜM:

YAPILARINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI

Her hangi bir konuyu yapısına göre inceleme çalışmaları önce yabancı bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Propp masalları yapı bakımından inceleyerek ve değişmeyenden yani “fonksiyon=işlev”den hareket ederek Rus Peri masallarında otuz bir tane fonksiyon tespit etmiştir¹¹³ C. Levi-Strauss ise mitlerin yapısı üzerinde çalışmış ve bir model mit tespit etmiştir. Roman Jacopson da Rus masallarından hareketle masalların olay örgülerindeki yapısal unsurlara dikkati çekmiştir¹¹⁴. Sebeok sözlü anlatılardaki vezin, ana konu, söz kalıpları üzerinde dururken Klagsitad, James Jones’un üzerinde durduğu husus daha çok şiirlerdeki kalıp ifadeler üzerine olmuştur. Milman Parry ve Albert Lord da Yugoslav kahramanlık şiirlerindeki bir cümlenin dizenin neresinde bittiğini, bir dizenin diğer dizelerle olan ilişkisi gibi hususlar üzerinde durmuşlardır¹¹⁵. Albert Lord ayrıca söz konusu kahramanlık türkülerindeki ana konu tekrarlarını da incelemiş; metinlerdeki motif öğelerini ortaya çıkarmıştır¹¹⁶.

Ancak özellikle antropolojik görüşe ve performans teorie inananlar sözlü anlatım sırasında anlatının her anlatışta değişebileceğini, anlatıcının stil özelliklerinin anlatıya

113 ÇOBANOĞLU, Özkul; Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş; Akçağ Yay:310, Folkloristik Dizisi:1; Ankara 2008; ss:196-197

114 DORSON, Richard. M; Günümüz Folklor Kuramları; Ege Üni. Edb. Fak. Yay: 88; E.Ü. Basımevi İzmir 1984; s:47

115 DORSON, age ss:45-47

116 DORSON, age s:46

yansıyacağını hatta dinleyici kitlesinin kültürel, etnik, siyasi vb. durum veya yapısının bile anlatıda değişikliğe yol açacağını belirterek buna karşı çıkmışlardır¹¹⁷.

Bütün bunların bilincinde olmamıza rağmen biz yine de Irak Türkmen çocuk oyunlarını yapısal yönden incelemek istiyoruz. Ancak belirtmemiz gerekir ki bu yapısal inceleme çocuk oyunları konusunda bir model tespit etmek değil, oyunların içerdiği nazım çeşitlerine göre bir değerlendirme halinde olacaktır.

Buna göre Irak Türkmen çocuk oyunları içine aldığı nazım çeşitlerine bakılarak beş başlıkta değerlendirilebilir:

- A. İçerdiği Tekerlemelere Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları
- B. İçerdiği Kalıp Sözlere Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları
- C. Hem Tekerlemeli Hem de kalıp sözler İçeren Irak Türkmen Çocuk oyunları
- D. Ninni İçeren Irak Türkmen Çocuk Oyunları
- E. Türkü İçeren Irak Türkmen Çocuk Oyunları

I. A. İÇERDİĞİ TEKERLEMELERE GÖRE IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI:

Tekerleme daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan ve içeriğindeki çocuksu duruş nedeniyle en çok çocukların başvurdukları sözlü bir ürün olarak karşımıza çıkar. Belli bir ana konudan yoksun olmaları yanı sıra tekrarlar ile sağlanan ses ve söz oyunları ile oluşan tekerlemeler daha çok nazım olarak ifade edilirler. Genellikle bir birine aykırı, şaşırtıcı ve

117 DORSON, age ss: 25-34, ÇOBANOĞLU, Özkul; a.g.e.; ss: 265-316

mantıktan yoksun ifadelerle şekillenen tekerlemeler bir çeşit söz oyunu olarak da değerlendirilebilir.¹¹⁸

Tekerlemeler manzum olmakla beraber belli bir şiiri düzeni olmayan yani hece sayısı, kafiyesi ve dizeleri belli bir kurala oturmayan sözlerden oluşmakta; sadece çocuk edebiyatında değil halk edebiyatımızın hikaye, dua – beddua, ninni, türkü, yarışma, bilmece gibi başka alanlarında da kendisini göstermektedir.¹¹⁹ Ayrıca Karagöz, Orta Oyunu, Meddahlık ve Kukla gibi seyirlik oyunlarımızda tekerlemeye başvurulduğu da görülmektedir. Nitekim söz konusu oyunların özellikle “mukaddime” bölümlerinde oyuncular tekerleme söyleyerek oyuna başlarlar; tekerleme bu oyunların bazılarında “fasıl” dediğimiz oyunun asıl bölümünü bile oluşturabilir.¹²⁰

Tekerlemeler en çok çocuk oyunlarında karşımıza çıkarlar. Tekerlemelerdeki çocuksu ifade yanında ezberde tutulmasındaki kolaylık, tekrar edilerek yeni bir yaratmaya kaynaklık etmesi tekerlemelerin çocuk oyunlarının olmazsa olmazı şeklinde değerlendirilmesine yol açmış; hatta bazen bir tek tekerleme oyunun kendisi bile olabilmiştir.¹²¹ (daha geniş bilgi için bkz: Nerin YAYIN, Oyun Tekerlemeleri Üzerine Bir İnceleme; 2009, İzmir)

İncelediğimiz 107 çocuk oyunu metnine tekerleme gözüyle bakıldığında bir kısmı tekerlemeli olduğu halde bir kısmının tekerlemesiz olduğu, bir kısmının da sadece tekerlemeden ibaret oyunlar olduğu gözlenmiştir. Buna göre biz söz konusu oyunları tekerlemeli olup olmadıklarına bakarak üç alt başlık halinde inceleyeceğiz.

118 BORATAV, Pertev Naili; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı; 1988, Ankara: Gerçek Yay. 100 Soruda Dizisi: 13, ss:134-135

119 YARDIMCI, Mehmet; Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri; Ürün yay.; Ankara2002; ss: 71-81 / BORATAV, Pertev Naili; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı; ss: 135-149

120 AND, Metin; Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu); Bilgi Yay.; Ankara 1969; s:244

121 BORATAV, Pertev Naili; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı; ss: 135-137

I. A. 1. Tekerlemeli Oyunlar:

İncelediğimiz oyunlardan 19’u yani; 9 “Deve Deveci”, 12 “Evelleme Develleme”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 20 “Ha Tak Taka”, 23 “Ha Börü Börü”, 32 “Ha Börü Börü”, 35 “Miçek”, 38 “Pam Plis Pos”, 39 “Salıncak”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”, 51 “Dewe Deweçi Oyunu”, 52 “Axçı Buxçı”, 66 “Köse Geldi”, 76 “Et-te’le”, 77 “Qitar Qitar”, 85 “Ete Bacı – Emme Bacı”, 97 “Aylelim Buleylim”, 98 “Evvel Tehrik”, ve 105 “Hecci Laqlaq Hawada” no.da yer alan oyunlar tekerlemeli olarak ortaya çıkmıştır. 12 no.da kayıtlı olan oyunu aşağıda örnek olarak vermek istiyoruz:

Evelleme Develleme:

Bu oyun, (7 – 11) yaşları arası olan kız ve erkek çocuklar tarafından oynanır. Bu oyunda birkaç çocuk toplanır, yan yana sırayla oturur ve ayaklarını uzatırlar. Çocukların yaşça en büyüğü usta olarak seçilir. Seçilen usta aşağıdaki tekerlemeyi söyler. Tekerleme hangi ayak üzerinde durursa, o çocuk ayağını büker (geri alır). Son çocuğa kadar bu tekerleme tekrarlanır. En son kalan çocuğun ayağına ulaşıldığında ise, o çocuk karın üstü yatar. Tekerleme şöyledir:

Eveleme develleme

İğne iğne ucu düğme

Koz ağacı

Kotur geçi

Yerine yürüne

Su içer kurtuna.

Ve oyun bu şekilde devam eder.

I. A. 2. Tekerlemesiz Oyunlar:

Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarının 58'i tekerlemesiz oyunlardır. Tespit ettiğimiz; 2 “çırk”, 3 “Aşuğ”, 4 “Bel (Sırt) Üzerinden Atlamak”, 5 “Kulaukiç Ağacıyla Yürümek”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girmek”, 10 “Donguz (Domuz) Tepme”, 13 “Kedi ve Sıçan”, 15 “Çim – Sifon”, 16 “Göz Bağlama”, 18 “Gülle (Misket)”, 21 “Hana Hana – Şilik”, 24 “Hellüg Çubuk”, 25 “İp Çekme”, 26 “İp – İp (İp Atlama)”, 27 “Kağıt Kuşu”, 28 “Kana Kazma”, 30 “Kav Kav”, 31 “Yengeç”, 33 “Koşma”, 34 “Kurna Kurna”, 36 “Mızrak”, 37 “Muncuk (Boncuk)”, 41 “Sap Sap”, 42 “Taklabaz”, 44 “Tandura Harap”, 47 “Üç Adım”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş”, 57 “Gülle (Misket)”, 60 “Kara Kara”, 62 “Kala Kala”, 63 “Çızığdan Çixme”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazığa Bağlama”, 70 “Oyunçağ Oyunçağ”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 73 “Duxtor Duxtor”, 78 “Burun Burun”, 79 “Heclé”, 80 “Xalas Xalas”, 81 “Şabatit”, 82 “Bir Tike”, 84 “Stop Stop”, 86 “Ressim”, 87 “Yerden Üskek – Üskek Çixme”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 90 “Şakam”, 93 “Kara Geldi”, 94 “Ring”, 95 “Helahop”, 96 “Top (Futbol)”, 99 “Sımıntıyı”, 104 “Hellüg”, 106 “Reng Reng” ve 107 “Yedi Sifon” no.lu oyunlar bu şekilde oynanmaktadır. 84üncü oyunu aşağıda örnek olarak vereceğiz:

Stop Stop Oyunu:

Genelde erkekler tarafından oynanan bu oyun, kızlar tarafından da oynanabilir. Hangi çocuğun ebe olacağını seçmek için çocuklar aralarında bir kura yaparlar. Ebe olan çocuk, kaçmaya başlayan çocukları yakalamaya çalışır. Herhangi birine yaklaştıysa, o çocuk “stop!” der ve olduğu şekilde kalır. Diğer çocuklar hareket edebilirler. Diğer çocuklar, stop diyen çocuğun hareket edebilmesi için, ona dokunmaya çalışırlar. Dokunup kaçmayı başarırlarsa oyun devam eder. Ebe tarafından yakalanan çocuk, ebenin yerine geçer. Oyun böylece devam eder.

I. A. 3. Tekerlemeden İbaret Olan Oyunlar:

Bu grupta ise 10 tane oyunun tekerlemeden ibaret olduğunu gördük ve bu oyunlar da 53 “Hecele Bixawa”, 58 “Ene Pene”, 61 “Bir Kuşum Var veya Tamata Kuşu”, 67 “Mennen Sen Yoldaşğ”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 69 “Anna Meni Oyad”, 74 “Qonşu Qonşu”, 75 “İgne Ücü”, 91 “Peş Peş” ve 100 “Legleg Hawada no.lu oyunlardır. Bu gruba örnek olarak 58 no.da kayıtlı olan oyunu aşağıda göstereceğiz:

Ene Pene Oyunu:

“Ene pene”, birçok oyunda ebeyi seçmek için kullanılan bir tekerlemedir. Tekerleme söylenerek kişiler sayılır ve tekerlemenin bittiği kişi kurayı kazanır:

“Ene pene lüppene, werdi ahmed şexsene, en pen püf”

Bazen de çocuklar, yukarıda verdiğimiz bu tekerlemeyi bir oyun şeklinde hep birlikte söylerler.

I.B. KALIP SÖZLER İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI:

Kalıp sözler daha çok ait olduğu türe bağlı olarak gelişen, gerek içeriğindeki mantıksız düşünceler gerekse şekil bakımından tekerleme ile benzerlik gösteren sözlü ürünler olarak dikkati çekmektedir. Tekerlemelerden farklı olarak kafiye, kalıp sözlerde daha çok dikkat edilmesi gereken bir başka ifade ile dizelerin birbirine olan uyumu olarak belirmektedir. Tekerlemeler gibi kalıp ifadeler de ürünün yaşamasını, gelenekselleşmesini hatta yaratılmasını kolaylaştırmakta; ezberleme yoluyla da hafızada tutulmayı sağlamaktadır.

Araştırmacılara göre anlatıcının veya oyuncunun herhangi bir ürünü yaratma sırasında dağarcığında pek çok kalıp ifade bulunmaktadır. Böylece anlatıcı veya oyuncu söz konusu ürünün hem yaratılmasında hem de yaşatılmasında rahatlık yaşayacaktır¹²².

İncelediğimiz oyunlardan 15'i bu grupta yer almaktadır. Bu oyunlar sırasıyla şu şekildedir: 1 “Al Yeşil”, 17 “Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)”, 22 “Hana Hana – Şiş”, 29 “Kara Kara”, 32 “Kol Kesme”, 40 “Boncuk Gömme”, 43 “Tekimile Cüt-Tapkana Cüt(Çift)”, 45 “Tumu Tumu”, 56 “Muncuğa Gömme”, 59 “Sürü Sürmeli”, 76 “Et-te’le”, 77 “Qitar Qitar”, 83 “İki Tike”, 93 “Kara Geldi” ve 103 Arpa Buğda”. 17 no.lu oyunu aşağıda örnek olarak göstermek istiyoruz:

Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç) Oyunu:

Bu oyunda, önceden belli bir yere bir işaret konur. Çocuklar kendi aralarında kura yaparlar. Kurayı kaybeden çocuk, bu işaretin olduğu yerde yüzünü duvara çevirip gözünü yumar ve ellerini gözünün üzerine koyar. Diğer çocuklar kendilerini, gözünü yumandan gizlemeye çalışırlar. Gizlenen çocuklardan birisi bu oyunu başlatmak için arada kalır ve diğerlerine “Kendinizi iğne iplik eyleyin” diye seslenir. Bu sırada gözünü yuman çocuk “gözümü açayım mı?” diye sorar. Yönetici çocuk “yok” der. Bu arada kendini de gizlemeye başlar ve “gözünü aç” diye seslenir. Gözünü yuman çocuk hemen gözlerini açar ve onları aramaya başlar. Birini bir yerde gördüğünde elini onun başına koyar ve “yandın, yandın” diye bağırır. Bu durumda başına el sürülen çocuk oyunu kaybetmiş sayılır. Gizlenen çocuklar hemen işaretli yere koşup ellerini o işarete basmak isterler. Çünkü çocuk yakalanmadan işaretli yere elini basarsa oyunu kaybetmekten kurtulur. Bütün çocuklar elini işarete koymayı başarabilirse, aynı çocuk gözünü yummaya devam eder. Birkaç çocuk yandıysa, bu çocuklar arasında tekrar kura olur ve bu kez kurayı kaybeden gözünü yumar, diğerleri saklanır. Oyun bu şekilde çocuklar sıkılana kadar devam edebilir.

122 DORSON; Günümüz Folklor Kuramları; ss:25-26 / ÇOBANOĞLU, Özkul; a.g.e. s:241, s:260

I.C. HEM TEKERLEMELİ HEM DE KALIP SÖZLER İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI:

İncelediğimiz çocuk oyunlarında dikkatimizi çeken noktalardan biri de, bu oyunların içinde hem tekerlemeli hem de kalıp söz içeren çocuk oyunlarının yer almasıdır. Çalışmamızda yer alan oyunlardan sadece ikisi yani, 46 “Uçtu Uçtu”, 55 “Ewelleme Dewelleme” no.daki oyunlar bu grupta yer almaktadır. 46 no.da kayıtlı olan oyunu aşağıda örnek olarak göstereceğiz:

Uçtu Uçtu Oyunu:

Bu oyun 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarca oynanır. Bu oyunda çocuklar oturarak bir halka yaparlar. Aralarından yaşta en büyük olanı baş oyuncu olarak seçerler. Diğer çocuklar ise baş parmaklarını yere veya halı üzerine bırakıp, diğer parmaklarını bükürler. Baş oyuncu bu defa üç defa “uçtu uçtu uçtu” der. Çocuklar ise parmaklarını halı üzerinde hep sağa sola getirip götürürler ve baş oyuncunun ne diyeceğini beklerler. Eğer baş oyuncu bir uçan kuşun adını verirse, örneğin “karga uçtu” derse, çocuklar hep beraber ellerini yukarıya kaldırmalıdır. Ancak uçmayan bir nesnenin adı verilirse, parmaklarını kaldırmazlar. Eğer, çocukların biri yanlışlıkla elini havaya kaldırırsa oyunu kaybetmiş olur. Oyunu kaybeden çocuğun cezası şöyledir: karnı üzerine yerde uzanır ve baş oyuncu çocuğun sırtına elleri ile vurarak şu tekerlemeyi söyler:

Zara zara zambura

Hak başında tambura

Kalemtraş veya makas?

Bu sırada baş oyuncu bir parmağını kaldırırsa, yere uzanan çocuk onu fark etmelidir. Bildiği halde cezadan kurtulmuş olur, bilemediğinde ise tekrar dayak yer. Oyun bu şekilde devam eder.

I.D. NİNNİ İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI:

Ninniler büyüklerin çocukları uyutma sırasında söyledikleri, genellikle tek bentten ibaret ve özel bir ezgiyle dile getirilen anonim ürünlerdir. İçeriğindeki ifade bazen tekerlemelere benzer şekilde mantıksız, bir biriyle tutarsız söyleyişler olduğu gibi bazen de gerçek hayattan sahneleri dile getirebilmektedir. Sadece çocuk oyuturken değil avutmada, onu eğitmede de sık başvurulan ninniler söyleyenin duygu ve düşüncelerini de aksettirmesi bakımından önemlidir. Bir anlamda ninnilerin sevgi, dilek – temenni, vaat içerikli olanlarının yanında şikayet, korkutma ve tehdit hatta dini konularda söylenenleri bile vardır. Bu bakımdan ninniler tamamen söyleyene bağlı olarak çocuk oyunlarında tekerleme görevini bile yüklenebilirler.¹²³ Çünkü çocuk oyunda tekerleme söylemesi gerektiğinde dağarcığına başvuracak; hazır bulunan ninniye tekerleme olarak kullanacaktır.

İncelememize aldığımız 107 oyundan sadece biri yani 11 no.da yer alan “Ev Ev” oyunu ninni içermektedir. Bu grubu oluşturan 11 no.da kayıtlı olan oyunu örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Ev Ev Oyunu:

Bu oyun, (7 – 13) yaşları arasında olan kız çocuklarının sokaklarda, evlerin önünde oynadıkları bir oyundur. Taş ve kerpiç parçalarından bir ev sınırı çizilir. Evin içine bir çocuk beşiği, beşiğin içine bir oyuncak bebek bırakılır. Çocuklar beşiği sallamaya başlarlar. Beşiği salladıklarında şu ninnileri söylerler:

Leyle ederem yatasan

Konca güle batasan

Leylev ederem daim

Uykun olsun mülayim

123 YARDIMCI, Mehmet; Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri; ss: 55 - 68

Leyle balam leyle

Çocuklar bu ninnileri söylerken evlerindeki en küçük kardeşlerinin ismini söylerler. Ayrıca yanlarında buldukları oyuncak bebeklerle yemek yiyip annelerinin taklidini yaparak evlerindeki yaşamı canlandırmış olurlar.

I.E. TÜRKÜ İÇEREN IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI:

Halk şiirinde özel bir ezgiyle söylenen her türlü şiir, türkü olarak adlandırılmaktadır. Türkü yerine “şarkı”, “değiş”, “hava”, “ninni”, “ölüm”, “kına”, “ağıt” vb adları da kullanılmakta; bir ezgi eşliğinde söylenen her türlü söz tükü diye bilinmektedir. Taşlama, yergi, mizah, aşk, gurbet, askerlik, hapisane başta olmak üzere her konuda söylenebilen türkülerin iş sırasında, çeşitli törenlerde ve bayramlarda, oyunlarda söylenmesi de bunu doğrulamaktadır.¹²⁴

Türkülerin bazıları (mesela Boş Beşik) bilinen efsanelere dayanmakta; bir anlamda bu tür türküler söz konusu efsanelerin bir çeşit açıklaması olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Düzenli şekilleri olabildiği gibi düzensiz örnekleri de bulunan türkülerin¹²⁵ zaman içinde tıpkı kalıp ifadeler ve ninniler gibi çocuk oyunlarında da görülmesi ise oyun sırasında çocukların sadece yaşatmakta değil, yaratmakta da usta olduklarını göstermektedir.

Irak Türkmen çocuk oyunlarından üçü oynanma sırasında türkü gerektirmektedir. İncelememize aldığımız 14 “Gelin Küreken (Güvey)”, 54 Qawurçağ Toyu” ve 102 “Üzük Saxlama” no.lu oyunlar, bu grubu oluşturmuştur. Oyunlardan 14 no.lu oyunu aşağıya almak istiyoruz:

Gelin Küreken (Güvey) Oyunu:

Bu oyun, (6 – 10) yaşları arasındaki kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyunda çocuklar kendi çevrelerinde gördükleri ve yaşadıkları olayları ifade etmeye

124 BORATAV, Pertev Naili; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı; ss: 150 - 157

125 BORATAV, Pertev Naili; a.g.e ss: 157 – 170

çalışırlar. Birkaç çocuk bir arada toplanırlar. Sokakta bulunan taş ve kerpiçleri toplayıp bir ev şekli çizerler. Daha sonra aralarında bulunan en güzel kız çocuğunu gelin, bir erkek çocuğunu da küreken (güvey) diye seçerler ve onları yan yana oturturlar. Gelinin yüzüne renkli tüller örterler. Diğer çocuklar da gelin ve kürekenin etrafına toplanırlar ezberledikleri çeşit çeşit mani ve türküleri söylerler. Ayrıca, birkaç çocuk küçük küçük tencereler içinde toy (düğün) yemeklerini hazırlar. Oyun türküler söyleyerek sürer. Folklor türkülerinden

“Elinde ayağında acem kınası,

Gidip gelin getirsin ..(güveyin ismi söylerler)..... nenesi” özellikle bu oyunda söylenir

Bu arada üzerinde önemle durulması gereken bir başka husus ise oyunlara başlamadan önce Türkiye Türklerinde “sayışmaca tekerlemeleri”¹²⁶ denilen ve oyuna başlamadan önce oyuna ilk başlayacak olanı ya da oyunun ebesini tayin eden formel ifadelerin incelenmesidir. Prof. Dr. Suphi Saatçi’nin “Kerkük’ten Derlenen Çocuk Oyunları”¹²⁷ Adlı bildirisinde de açıklandığı üzere bazı durumlarda bu tekerlemeler veya kalıp sözler bir ön oyun niteliğindedir. Irak Türkmen çocuk oyunları konusunda bu bağlamda yapılan tek çalışma olan söz konusu bildirinin içeriğini biz üzerinde çalıştığımız 107 adet oyunda gerçekleştiremedik çünkü böyle bir inceleme ancak icra bağlamlı “performans teori”¹²⁸ kurullanınca yapılabilir ve değerlendirilebilirdi.

Bununla birlikte üzerinde çalıştığımız Irak Türkmen çocuk oyunlarını incelediğimizde bu durumun oyuna başlamadan önce “kura”, “ene pene”, “yaşma kuru(yazı tura)”, “adam yazı(yazı tura)” denilen sayışmacalar dikkatimizi çekmedi değil nitekim çalışmamızın sonunda 30 no.da kayıtlı “kav kav” oyununda bu

¹²⁶ BORATAV, Pertev Naili A.g.e, ss: 134-135

¹²⁷ SAATÇİ, Suphi; “Kerkük’ten Derlenen Çocuk Oyunları”; IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri, C.III, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence; Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay: 166; Ofset Repromat Matbaası; Ankara 1992; ss:227-234

¹²⁸ ÇOBANOĞLU, Özkul; A.g.e, ss: 258-311

belirleme tekerlemesi veya kalıp sözü “yaşma kuru” adıyla belirtilirken 17 no.da kayıtlı “göz yumma”da “kura” şeklinde geçmektedir. Aslında Irak Türkmenlerinde ister “ene pene”, ister “yaşma kuru”, isterse “kura” denilsin bu tür belirleme söylemlerinin hepsine birden “kura” denildiği de işin bir başka boyutudur.

Bu arada Suphi Saatçi'nin “oyuna başlama oyunları” adını verdiği ve oyuna başlayanı veya ebeyi seçmek için söylenen ve incelememizin sonunda 58 no.da kayıtlanmış olan “ene pene” oyununun da bu tür, bir ön oyun niteliğinde olduğunu belirtmemiz gerekir. Ancak üzerinde önemle durulması gerekir ki söz konusu oyun Irak Türkmen çocukları tarafından her zaman bir ön oyun değil bazen kendi başına bir oyun gibi de oynanabilmektedir. Bu durumu ise biz Irak Türkmen çocuk oyunlarının dünden bu güne geçirdiği değişiklikler yanı sıra günümüz teknolojik gelişmeleri nedeniyle oyun oynama geleneğinin giderek zayıflamasına yani tekerleme veya kalıp sözlerin zaman içinde oyuna dönüşmesine bağlamayı uygun görüyoruz.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; yapılarına göre Irak Türkmen çocuk oyunlarında sayı bakımından dikkatimizi çeken grup “tekerlemesiz oyunlar”dır. İncelememize aldığımız oyunlardan 58'i bu grubu oluşturmuş ve bize Irak Türkmen çocukları arasında tekerlemesiz oynanan oyunların daha yaygın olduğunu göstermiştir. Tekermesiz oynanan oyunların fazla olmasının nedeni ise çocukların her ortamda tekerlemeye ihtiyaç duymadan oyun yaratabilmeleri ve oyunda asıl amacın eğlence oluşu daha doğrusu her türlü durumda oyun oynanabilmesidir.

İkinci sırada gelen grubu “tekerlemeli oyunlar” oluşturmaktadır. Irak Türkmenlerinin kültürünü de yansıtan çocuk oyunları arasında tekerlemelerin yer alması, söz konusu Türk boyunun tekerleme açısından zenginliği de gözler önüne sermektedir. Nitekim, incelediğimiz oyunların 19'u tekerlemeli olarak oynanmakta ve gelecek kuşaklara çocuklar aracılığıyla aktarılarak korunmaktadır.

Irak Türkmen çocuk oyunlarının bir kısmını ise “tekerlemeden ibaret olan” oyunlar oluşturmaktadır. İncelediğimiz oyunlardan 10 tanesinin yer aldığı bu grup bize Irak

Türkmen çocuklarının bazı oyunları sadece söz olarak yaşattıklarını, zaman zaman bu sözlere hareketleri eklediklerini gözler önüne sermektedir. Yine söz konusu tekerlemeler Irak Türkmen çocuklarının geleneğe olan bağlılığı yanında müzik söz konusu olduğunda önce hareketin ortaya çıktığı, sözün ve ritmin buna daha sonra ilave edildiğini de açıklamaktadır.

Irak Türkmen çocuk oyunlarının bir kısmı “kalıp sözler içeren” oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çoğu söz konusu oyuna ait olan bu kalıp sözlerin çocuk oyunlarında yer alması, oyunların zenginliğini de gösteren bir unsur olarak dikkati çekmektedir. Bu durum bize Irak Türkmen çocuklarının hem oynadıkları her oyuna göre kalıp söz üretebileceklerini, hem de tekrar ve ezber yoluyla oyunların yaşatıcıları ve yaratıcıları olduğunu göstermektedir.

İncelediğimiz oyunların bir kısmı “türkölü oyunlar”dır. Ayrı bir tür olan türkülerin çocuk oyunlarında yer alması Irak Türkmen çocuklarının oyunu değil eğlenceyi amaç edindiklerini, bu sebeple kafiyeli olan her hangi bir söyleyişi oyunlarına eklediklerini göstermekte; söz konusu Türk boyunun çocuklarının yaratıcılıklarını da ifade etmektedir.

Ninnili oyunlar için de aynı şeyleri söyleyeceğiz. Ancak bu oyunun kız çocukları arasında oynandığına bakacak olursak, bu çocukların büyüklerini taklit etmek amacıyla oyuna ninni soktuklarını görmemiz mümkündür. Oyun sırasında annelerinin küçük kardeşlerine veya başka çocuklara davranışlarına göre oyunu sürdüren kızlar, çocukların uyutulması sırasında söylenen ninnileri de oyunlarında kullanmışlar; yaratıcılıklarını bu konuda da ortaya koymuşlardır. Belirtmemiz gerekir ki ninnili oyunlar Irak Türkmen çocukları arasında hem ninninin fonksiyonu ve kızlar tarafından söylenmesi sebebiyle fazla rağbet görmemiştir.

Oyunlarının bazılarının hem kalıp sözlü hem de tekerlemeli oluşuna gelince... İncelediğimiz oyunlar arasında sadece ikisi bu şekildedir ve ikisi de grup halinde oynanmaktadır. Bu oyunlarda dikkatimizi çeken nokta ise, Irak Türkmen çocuklarının oyunlarında oyuna ait olan kalıp sözlerin yanında tekerlemelerin de kullanılmasıdır. bu

durum bize oyunlarda asıl amacın eğlence olduğunu bu nedenle Irak Türkmen çocuklarının oyundaki kalıp sözleri yeterli görmeyerek tekerlemeleri de oyuna dahil ettiğini, bir yerde söz konusu Türk çocuklarının yaratıcılıklarını da göstermektedir.

Kısacası çocuklar oyun söz konusu olduğunda hem yaratıcı, hem de yaşatıcı olarak karşımıza çıkarlar.

II. BÖLÜM:

KONULARINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI

Bu bölüme başlarken “konu” yerine başka bir şey söyleyip söyleyemeciğimizi düşündük. Çünkü bu terim anlatmaya dayalı ürünler için geçerliydi. Ancak grup halinde otururken “hangi konuda oyun oynayalım?” ya da beğenilen bir oyun tavsiye edildiğinde “konusu ne idi?” gibi sözler söylenmesi, “konu” ifadesini Irak Türkmen çocuk oyunları bağlamında da kullanmamıza neden olmuştur. Bu arada söz konusu terimin belirleyici olmasında hemen bütün çocuk oyunlarında olduğu üzere Irak Türkmenlerinde de oyunun, oyunda kullanılan araçlarla anılmasının da etkili olduğunu belirtmeliyiz.

Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarına baktığımızda bazı oyunların belli bir araçla oynandığını, bazılarında ise aracın söz konusu olmadığını görüyoruz. Bu durum bize Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarını bu gözde incelediğimizde iki ana başlıkta değerlendirmemiz gerektiğini göstermiştir:

II.A. ALETLİ OYUNLAR:

Çocuk oyunlarında kimi oyunlar, belli aletlere bağlı olarak oynanmaktadır. Bu aletler mendil, top, sopa, kemer, oyuncak vb şeyler olabilir. İncelediğimiz 106 oyundan 50 oyunun bu gruba dahil olduğunu gördük. Bu 50 oyun metinlerdeki veriliş sırası ile şunlardır:

1 “Al Yeşil”, 2 “Çırk”, 3 “Aşuğ”, 5 “Kullaukıç Ağcıyla Yürümek”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girme”, 11 “Ev Ev”, 13 “Pissig ve Sıçan”, 14 “Gelin Küreken (Güvey)”, 15 “Çim - Sifon”, 16 “Göz Bağlama”, 18 “Gülle (misket)”, 21 “Hana Hana - Şilik”, 24 “Hellük Çubuk”, 25 “İp Çekme”, 26 “İp – İp (İp Atlama)”, 27

“Kağıt Kuşu”, 28 “Kana Kazma”, 36 “Mızrak”, 37 “Muncuk (boncuk)”, 39 “Salıncak”, 40 “Boncuk Gömme”, 41 “Sap Sap”, 43 “Tekmile Cüt – TapkanaCüt (Çift)”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş”, 54 “Qawurçağ Toyu”, 56 “Muncuğa Tumma”, 57 “Gülle (misket)”, 62 “Kala Kala”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazziğa Bağlama”, 70 “Beş Taş”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 73 “Duxtor Duxtor”, 66 “Köse Geldi”, 76 “Et-te’le”, 79 “Heclle”, 82 “Bir Tike”, 83 “İki Tike”, 85 “Ete Bacı”, 86 “Ressim”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 90 “Şakam”, 93 “Ring”, 95 “Helahop”, 96 “Top (Futbol)”, 98 “Evvel Tehrik”, 102 “Üzük Saklama”, 104 “Hellüg” ve 107 “Yedi Sifon (gazoz kapağı)” .

Yukarıda verilen 53 oyunun adından da anlaşılacağı üzere her oyunun kendine has olan araçlarla oynanması söz konusudur. Buna bakarak biz de oyunlar da gerekli olan araçlara göre Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarını 18 alt başlık halinde sınıflandırmayı uygun gördük:

II.A.1. “Top” ile Oynananlar:

Çalışmamızda yer alan 64 “Top Ekmek”, 96 “Top (Futbol)” ve 98 “Evvel Tehrik” no.lu oyunlar sadece topla oynanmaktadırlar. 64 no.da kayıtlı olanı örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Top Ekmek Oyunu:

Kura ile oyuncular arasından iki takım seçilir. Her takımın bir büyüğü vardır. Takımlar da aralarında kura çekerler. Kurayı kaybedenin büyüğü topu eline alır ve havaya fırlatır. (Top olmadan önce, sığır kılları yumak şekli verildikten sonra bu yumak süte batırılarak bir top elde edilirdi. Son yıllarda kullanılan top ise, tenis topu olarak bilinen küçük toplardır.) Diğer takımdaki oyuncuların ellerinde birer metreye yakın sopalar bulunur ve topa bu sopalarla vururlar. Topun adı “ekmek”tir. Kaybeden takımın oyuncularından biri top havadayken onu kaparsa kazanmış sayılır. Diğerleri mağlup olduğundan onlar bu kez topu atarlar. Oyun, böylece devam eder.

II.A.2. “İp” ile Oynananlar:

İncelememizdeki 25 “İp Çekme”, 26 “İp – İp (İp Atlama)” ve 65 “Qazzığa Bağlama” no.lu oyunlar iple oynanmaktadır. Bu grubu teşkil eden oyunlardan 25 no.lu oyunu aşağıya alıyoruz:

İp Çekme Oyunu:

Bu oyun, (9-15) yaşları arasındaki çocuklar tarafından oynanır. İki çocuk veya iki grup arasında oynanan bu oyunda, her gruptan bir oyuncu kaptan diye seçilir. İki grup durdukları yerde aralarında bir çizgi çizerler. Bu iki grup karşı karşıya durarak iki veya üç metre uzunluğundaki bir ipin başı A grubunun elinde, öbür başı ise B grubunun elinde olur. Bu arada tarafsız bir çocuk hakem diye seçilir. Hakem ağzındaki bir düdükle oyunun başlaması için iki grubun hazır olmasını bekler. Gruplar hazır olduklarında hakem düdüğü çalar ve oyun başlar. İki grup ellerinde tuttıkları ipi kendi taraflarına çekmeye çalışırlar. Oyun, bir grubun çizgiyi geçmesine kadar devam eder. Çizgiyi geçen grup oyunu kaybetmiş olur. Oyuna bu şekilde tekrar tekrar devam edilir.

II.A.3. “Taş” ile Oynananlar:

Bu grupta ise 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 21 “Hana Hana - Şilik” 41 “Sap Sap”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş”, 70 “Beş Taş”, 88 “Cüce Cüce” ve 90 “Şakam”, no.da kayıtlı olan oyunlar yer almakta ve bu oyunlar taş ile oynanmaktadır. 70 no.daki oyunu aşağıda örnek olarak vereceğiz:

Beş Taş Oyunu:

8-15 yaşları arasındaki çocuklar tarafından oynanan bu oyunda, oyuncular en az iki kişidir. Eline beş tane taş alan oyuncu onları yere koyar, ilk önce birini havaya atıp birini yerden aynı anda almaya çalışır. Daha sonra bu durum iki taşla, üç taşla, dört taşla tekrarlanır. Taşların yere düşmemesi gerekir. Bunları yaptıktan sonra taşları düşürmemişse, bir elini kale şekline getirir ve taşları yerde dağıtır. Taşlardan birini havaya

atar, ötekileri de birer birer bu kalenin içinden geçirir. Bunu yaparken havaya attığı taşı yere düşürmemesi gerekir. Bu da bittikten sonra, avuçlarını açar ve beş taşı avucuna alır. Taşları havaya atarken ellerini ters döndürür ve taşları o şekilde de yakalamaya çalışır. Taşları düşürmeden avucunu beş kez bu şekilde açıp kapatır. Bu aşamaları başaramayan kişi kaybetmiş sayılır ve oyuna bir sonraki oyuncu devam eder.

II.A.4. “Misket (Gülle)” ile Oynananlar:

Bu grubu oluşturan oyunlar ise 18 “Gülle (misket)”, 57(b,c,d,e)“Gülle (misket)”, 82 “Bir Tike” ve 83 “İki Tike”, no.lu oyunlardır. Bu gruba örnek olarak 82 no.da kayıtlı olanı aşağıya alıyoruz:

Bir Tike Oyunu:

Bu oyun iki kişiden fazla çocuk tarafından oynanır. Birinciyi, ikinciyi, üçüncüyü seçmek için yerde bir çizgi çizilir. Çizgiden 2 m. kadar uzaklıkta bir kuyu yapılır ve o kuyuya “tikke” denilir. Bu kuyunun yanından çocuklar kendi misketlerini bu kuyunun yanından, çizilen çizgiye atmaya çalışırlar. Çizgiye en yakın olan birinci, sonraki ikinci, sonraki üçüncü vs. olur. Misket çizgiyi aştıysa, o misketin sahibi olan çocuk sonuncu sayılır. Oyun başlarken çocuklar kendi aralarında bir anlaşma yaparlar. Her çocuk birinci olana ikişer tane misket verir ve bu birinci, misketleri tikkeye doğru atar. Kuyuya giren misketler onun olur. Hepsini atarsa, bütün misketler onun olur ve yeniden anlaşma yapılır. Eğer kuyunun dışına gelen misketler olursa, öteki çocuklar bir misket belirleyerek “bunu vuracaksın” derler. Birinci oyuncu, çizgiden gösterilen misketi kendi misketi ile vurmaya çalışır. Eğer vurursa, misketlerin hepsini alır. Başka bir misketi vurursa, elindeki misketleri de kaybeder. Hiç birini vuramadıysa, birincinin yerine ikinci oyuncu geçer. Oyun böylece misketler bitene kadar devam eder.

II.A.5. “Ceviz” ile Oynananlar:

Günümüzde Irak Türkmen çocuklarının oyunlarında yer vermedikleri ceviz, incelememizdeki 7 “Çukura Atma”, 57 “(a)Gülle (misket)” ve ”89 “Kuyuya Atma” no.lu

oyunlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu grubu oluşturan oyunların 7 no.da olanını örnek olarak veriyoruz:

Çukura Atma Oyunu:

Bu oyun, (9 – 15) yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyuna birkaç çocuk katılabilir. Çocuklar önce kendilerinden uzak bir mesafede bir karış derinliğinde bir çukur kazarlar. Sırayla ellerinde bulundukları cevizleri çukura atmaya çalışırlar. Örneğin, birinci çocuk çukura üç adet ceviz atmalıdır. Eğer çukura bir tane düşürebilirse oyunu kaybeder. Şayet çukura çift ceviz düşürebilirse, cevizlerin sayısına göre karşısındaki çocuktan ceviz alır. Oyunu birinci çocuk kazanamazsa, sıradaki çocuk oyuna aynı şekilde devam eder.

II.A.6. “Aşuğ” ile Oynananlar:

Koyunun paçasındaki kemikten yapılan bir oyun aleti olan aşuğ (aşık, aşig), incelememizde sadece 3 “Aşuğ” no.lu oyunda karşımıza çıkmaktadır. Bu grubu teşkil eden oyunu örnek olarak aşağıya aldık:

Aşuğ Oyunu:

Aşuğ paçanın orta bölümünde kemiğe denir. Bu oyun (9 – 15) yaşlar arasındaki çocukların oynadığı bir oyundur. İki kişi arasında oynanan bu oyunda, çocuklardan hangisi bir aşuğu yerdeki aşuğlara dokundurursa, o aşuğları kazanmış olur. Dokunduramazsa atmış olduğu aşuğu da kaybeder. Bu kez ikinci oyuncu aşuğunu atar. Dokundurursa yerdeki tüm aşuğları kazanır. Dokunduramazsa kaybeder. Oyun bu şekilde devam eder.

II.A.7. “Tekerlek” ile Oynananlar:

Çocukların eğlenme amaçlı oyunlarında kullandıkları tekerlek incelememizde sadece iki oyunda yani 2 “Çırk” ve 94 “Ring” no.lu oyunlarda görülmektedir. 93 no.lu oyunu örnek olarak aşağıda vereceğiz:

Ring Oyunu:

Bu oyun, yanda gösterdiğimiz şekilde, metal tekerlekler ile oynanır. Şekil 1’de görülen, bisiklet tekerleğidir. Çocuklar tahtadan bir sopa yardımı ile bu tekerleği iterek koşturmaya başlar ve yarışır. Tekerleği belirtilen yere ilk ulaştıran oyunu kazanır.

Şekil 2’de gösterdiğimiz de, yine bir bisiklet tekerleğidir. Yukarıda anlattığımız gibi bu tekerlekle oynayan çocuklar, sopayı bu kez tekerleğin içinden geçirirler.

Şekil 3’te gösterdiğimiz ise, diğer tekerlerden daha küçük, lastikten yapılmış bir tekerlektir. Bu tekerlek ile de çocuklar tarafından itilerek ve koşturma ile yarışarak oynanır. Bu tekerleğin farkı, şekil 4’te gösterdiğimiz metalden yapılan çengelli çubuk ile itilmesidir.

Bu oyun, genelde 8-13 yaş erkek çocuklar tarafından oynanmaktadır.

II.A.8. “Resimli Kart”lar ile Oynananlar:

Çalışmamızdaki oyunlardan sadece 86 “Ressim” oyunu resimli kart ile oynanmaktadır. Bu grubu teşkil eden oyunu aşağıda örnek olarak göstereceğiz:

Ressim Oyunu:

Genelde iki veya dört çocuk tarafından oynanan bu oyunda, çocukların ellerinde ya futbolcu fotoğraflarından oluşan kartlar ya da film oyuncularının fotoğraflarından oluşan kartlar bulunur. İki kişi tarafından oynanıyorsa, bir kart biri, bir tane diğeri atar ve altta kalan kart ile aynı kartı atan yerdeki bütün kartları alır.

Dört ya da daha fazla kişi ile oynanan resim oyununda ise, her oyuncu kendi önüne anlaştıkları sayıda kart koyar. Kendi aralarında birisini ebe seçerler. Bu ebe, oyunu yönetecek olan oyuncudur. Çocuklar metal paralarını kullanarak “adam yazı” (yazı-tura) atar, yere koyup parayı eliyle kapatırlar. Ebe, önce çocuklara yatmalarını söyler, sonra çocuklardan birini ya da birkaçını seçerek “kalk” der. Kalkmasını söylediği oyuncular

paralarını açarlar. Ebenin parası ile aynı şekilde gelen oyuncu oyunu kaybetmiş olur. Farklı şekilde gelmiş olan oyuncu kazanır. Oyunu kaybeden taraf, diğer tarafa kartlarını verir.

II.A.9. “Çember” ile Oynananlar:

Çemberle oynanan ise 95 “Helahop” oyunudur. Bu oyun şöyle oynanmaktadır:

Helahop Oyunu:

Bu oyun, 8-13 yaş arası kız çocukları tarafından oynanmaktadır. Çocuklar plastikten yapılan genişçe çemberleri bellerinde çevirmeye çalışırlar. Çemberi en çok çeviren oyunun galibi olur.

II.A.10. “Boncuk (Muncuk)” ile Oynananlar:

İncelememizde yer alan oyunlardan dördü yani; 37 “Muncuk (boncuk)”, 40 “Boncuk Gömme”, 43 “Tekmile Cüt – TapkanaCüt (Çift)” ve 56 “Muncuğa Tumma” no.lu oyunlar boncukla oynanmaktadır. 4 oyundan oluşan grubun 56 no.da kayıtlı olanı örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Muncuğa Tumma:

Kız çocukları tarafından oynanan bu oyun, toprak bir sahada oynanır. Oyuncuların sayısı 2, 3 ya da 4’tür. Oyuncular, toprağa boncuk kümesi gömer ve kendi aralarında bir kura (seçim) yaparlar. Kurayı kazanan oyuncunun, istediği kümeyi seçme hakkı vardır. Seçtiği kümedeki boncuklar onun olur. Kümesi boş çıkan veya boş kalan oyuncu, bir sonraki turda, ikinci bir boncuk ile oyuna başlayıp devam eder. Şayet çocukların biri hile yaparsa, öbürü (Allah hileliye vermez) diyerek hile yaptığını keşfeder. Oyun sırayla bu şekilde sürdürülür.

II.A.11. “Ağaç veya Tahta Parçası” ile Oynananlar:

Çocukların ağaç ile oynadıkları oyunlar; çalışmamızda 5 “Kullaukiç Ağcıyla Yürümek”, 24 “Hellük Çubuk”, 28 “Kana Kazma”, 79 “Hecele”, 64 “Top Ekmek”, 90 “Şakam” ve 104 “Hellüg” no.larında kayıtlı olan oyunlardır. 79 no.da kayıtlı olan oyunu örnek olarak aşağıda vermek istiyoruz:

Hecele Oyunu:

Bir grup çocuk, yanda görüldüğü gibi, tahtalardan ucu açık bir üçgen yaparlar. Alttaki tahta daha kalındır. Alttaki tahtanın iki ucuna ve öndeki tahtanın ortasına birer demir tekerlek yerleştirirler. Bu tekerleklere “bolbring” derler. Öndeki tahta hareketlidir ve direksiyon şeklinde kullanılır. Bu icattan çocuk sayısı kadar yapılabilir. Çocuklardan biri, alttaki kalın tahtaya oturur ve ayaklarını öndeki tahtaya koyarak onu sağa sola oynatmak sureti ile bu arabayı yönlendirir. Çocuklardan biri de onu iterek hızını sağlar. Bir tepeden aşağı doğru, ya da düz yolda yarışma düzenlerler ve en önce belirtilen yere ulaşan çocuklar oyunu kazanmış sayılır.

II.A.12. “Ev Eşyalarını Çağrıştıran Araçlar” ile Oynananlar:

Çalışmamızdaki oyunlardan üçü yani; 11 “Ev Ev”, 85 “Ete Bacı – Emme Bacı ” ve 66 “Köse Geldi” no.da kayıtlı olan oyunlar çocukların ev eşyalarını çağrıştıran araçlar ile oynadıkları oyunlardır. 85 no.lu oyunu örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Ete Bacı – Emme Bacı Oyunu:

Bu oyun, “ev ev oyunu” ile benzerlik gösterse de, aralarında bazı bariz farklar bulunmaktadır. “Ete Bacı, Emme Bacı, Oyunçağ Oyunçağ” gibi isimlendirmeler, genellikle Tuzhormatı ve Kerkük yörelerine aittir.

7-12 yaş arası genelde kız çocukları arasında oynanan bir oyundur. Bu oyunda, bazen büyük olan kız anne olur, ötekiler kız çocuk taklidi yaparlar. Sıklıkla olan durum ise, çocukların iki grup haline gelip, iki ev oluşturmalarıdır. Bu evi düzenler ve birbirlerine

misafirlige giderler. Kucuk tencere, caydanlik gibi oyuncaklar cocukların yanında bulunursa bunlarla oynarlar, bulunmuyorsa kucuk kartonlardan, kutulardan tencere, tava, tabak, caydanlik gibi ev esyaları oluştururlar. Gelen misafirlerine ikram hazırlar, onları ağırlarlar. Annelerini taklit ederek dedikodu yapmayı da ihmal etmeyen cocuklar, bu oyunu genelde yemek yapmak üzerine kurmuşlardır. Oyun, cocuklar sıkılana kadar devam edebilir.

Bu oyunda bazen aşağıdaki tekerleme söylenir:

Pıçı pıçı pıçağçı

İgne yiğdim mullamçı

Mullam meni oxuttu

Sarı saçım toxuttu

Sarı saçım elimde

İpek yağlığ belimde

İpek yağlığ su çeker

Döner havuza töker

Emmim qızı Xedice

Meni yolladı saca

Bilseydim getmeziydim

Enwara girmeziydim

Enwarlar benim olsun

Duşman qurbanım olsun

II.A.13. “Doktor Aletlerini Çağrıştırılan Araçlar” ile Oynananlar:

Etrafında gördüklerini taklit etmeye müsait olan çocuklar oyunlarına doktorların kullandığı aletleri de almışlardır ve çalışmamızda yer alan 73 “Duxtor Duxtor” oyunu böyle bir oyundur. Bu grubu teşkil eden oyunu örnek olarak aşağıya almak istiyoruz:

Duxtor Duxtor Oyunu:

Kızlı erkekli bir grup çocuk tarafından oynanan bu oyunda, çocuklar küçük bir hastaneyi canlandırır. Çocuklardan biri hasta olur, biri doktor olur, biri hemşire, biri eczacı olur vs. Gelen hastayı söylediği hastalığa göre muayene edip tedavi etmeye çalışırlar. Doktor olanın elinde stretoskop, hemşire olanın elinde şırınga gibi aletler vardır. En son da ilaç almak için eczacı olan çocuğa gidilir. Oyun süresi çocukların dilediğince devam edebilir.

II.A.14. “Çuval” ile Oynananlar:

Çocukların çuval kullanarak oynadıkları oyunlardan sadece biri yani 8 “Çuvala Girme”, oyunu çalışmamızda yer almaktadır. Adı geçen 8 no.lu oyunu aşağıda örnek olarak göstermek istiyoruz:

Çuvala Girme Oyunu:

Bu oyun, (8 – 16) yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyunda çocuklar iki gruba bölünürler. Çocuklar kemerlerine kadar çuvalın içine girerler. Çuvalın ağzını elleri ile tutarlar ve çizdikleri yere kadar koşarlar. Hangi yarışmacı önceden o çizgiye ulaşırsa ve hızla oyunun başladığı yere dönerse o çocuğun dahil olduğu grup oyunu kazanmış olur.

II.A.15. “Uçurtma (Kağıt Kuşu)” ile Oynananlar:

Hem çocukların hem büyüklerin ilgi gösterdikleri 27 “Kağıt Kuşu” oyunu uçurtma ile oynanmaktadır. Bu oyun da şöyledir:

Kağıt Kuşu (Uçurtma) Oyunu:

Bu oyun, 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuk ve gençler tarafından oynanır. Bir kağıt üzerine kağıdın büyüklüğü kadar bir çöp parçası yapıştırıcı ile yapıştırılır. Ayrıca kağıttan uzun bir kuyruk yapılarak bir köşesine yapıştırılır. Karşı köşeye bir iplik yapıştırılarak kağıt havaya uçurtulur. Bazen aynı ipliğe kağıttan yapılan “fener” içine bir mum bırakılır. Havaya uçurulduktan sonra gökte yıldız gibi görünür. Bu oyun, verdiği güzel görüntüsü ile çocukların yanı sıra büyüklerin de ilgisini çeken bir oyundur.

II.A.16. Hem “Top”, Hem de “Gazoz Kapağı (Sifon)” ile Oynananlar:

Çocukların hem top hem de gazoz kapağı ile oynadıkları oyunlardan çalışmamızda 15 “Çim - Sifon” ve 107 “Yedi Sifon (gazoz kapağı)” no.lar ile kayıtlı olanları yer almaktadır. 107 no.da kayıtlı olanı örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Yedi Sifon Oyunu:

Bu oyunda çocuklar, yanda görüldüğü üzere önce yere büyük bir kare çizerler ve bu kareyi yediye bölerler. Yandaki şekilde en altta yer alan kareye yedi adet sifon (gazoz kapağı) üst üste dizilir. Bu karelere belli bir mesafede bir çizgi daha çizerler. Daha sonra çocuklar eşit bir şekilde iki gruba ayrılırlar. Kendi aralarında bir kura yaparlar. Kurayı kazanan taraf belirlenen çizgiden bir top atarak gazoz kapaklarını vurmaya çalışır. Vuramazsa, aynı gruptan olan diğer oyuncular şansını dener. Hiç biri vuramazsa oyunu kaybetmiş sayılır ve diğer grup kapakları vurmaya çalışır. Vurabilirse, topun elinde olduğu oyuncunun grubu koşmaya başlar ve toplanırlar. Yuvarlak bir şekilde toplanan çocukların her biri ellerini içerde kavuşturur ve topun kimde gizlendiği belli olmaz. Diğer takımın oyuncuları da gelip dağılan kapakları tekrar bir araya getirmeye çalışırlar. Topu saklayan çocuk diğer gruptaki oyuncuları vurmaya çalışır. Topu isabet ettirdiği çocuk oyundan çıkar. Çocuklardan biri hiç vurulmadan gazoz kapaklarını dizerse o takım kazanmış sayılır ve oyunu aynı şekilde devam ettirirler. Eğer, hepsi vurulursa, aynı takım oyuna devam eder.

II.A.17. Hem “Topaç (Mızrah)” Hem de “İp” ile Oynananlar:

Irak Türkmen çocuklarının hem mızrak hem de ip ile oynadıkları 36 “Mızrak”, oyununda mızrak kullanılması çalışmamızda böyle bir grubun oluşturulması gereğini doğurmuştur. Bu gruba örnek olarak aynı oyunu aşağıya alıyoruz:

Mızrak Oyunu:

Bu oyun, 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarla oynanır. Bu oyunca çocuklar piramit şeklinde ağaçtan yapılan mızrağın ince ucuna bir çivi takarlar. Çiviye iplik sararlar. İpliğin ucunu elde tutarak mızrağı hızla yere atarlar. Sarılan iplik çekilir ve mızrak çivi tarafı üzerine uzun süre yerde döner. Yerde mızrağı en uzun süre dönen çocuk oyunu kazanır.

II.A.18. Hem “Ceviz” Hem de “Aşuğ” ile Oynananlar:

İncelememizde yer alan oyunlardan sadece 57(a) “Gülle (misket)” no.lu oyun, hem ceviz hem de aşuğ ile oynanmaktadır. 57(a)’da kayıtlı olan oyunu aşağıya almak istiyoruz:

57(a) Ceviz-Aşuğ ile oynanan misket oyunu:

Türkiye’de de uzun yıllar bu şekli ile oynanan ceviz oyununda, oyunculardan her birinin cevizleri, bir metrelik ara ile bir çizgi üzerine dizilir. Her oyuncunun kaç ceviz dizeceği önceden belirlenir ve herkes aynı sayıda ceviz dizer. Oyuncular kura ile oyuna başlarlar. Kurayı kazanan oyuncu, oyuna başlar ve bu oyuncuya “beg” adı verilir. Ondan sonra oynayan oyuncuya “beg ardı” denir. Oyuncular vurdukları cevizleri kendilerine alırlar. Sona kalan oyuncuya ise, “qaq” adı verilir. Bu oyuncu, diğerlerinden daha şanslıdır. Çünkü, kazanılan cevizler yerde kalır ve bu oyuncu, kendisinden öncekilerin kazandıklarına vurarak alabilme özelliğine sahiptir. Oyun, misketler bitene kadar devam eder. Bu oyun eski bir oyun olup şimdiki çocuklar tarafından oynanmamaktadır.

II.A.19. “Mendil, Kemer” Gibi Araçlara İhtiyaç Duyulan Oyunlar:

Çalışmamızdaki oyunlardan dördü yani, 13 “Pissig (kedi) ve Sıçan (fare)”, 16 “Göz Bağlama”, 65 “Qazzığa Bağlama” ve 76 “Et-te’le”, no.da kayıtlı olanları bu grubu oluşturmaktadır. Bu gruba örnek olarak 13 no.lu oyunu aşağıda vermek istiyoruz:

Pissig (kedi) ve Sıçan (fare) Oyunu:

Bu oyun, kız ve erkek çocuklar tarafından oynanabilir. Oyuncuların sayısı ne kadar çok olursa, oyun o kadar güzel ve eğlenceli olur. Çocuklar birbirlerinin ellerini tutar, oturarak yuvarlak halka yaparlar. Bir çocuk kedi diye seçilir. Oyun başlar, kedi elinde bir mendille halkanın etrafında dönüp dolaşır. Mendili hangi çocuğun başı üzerinde bırakırsa o çocuk kalkıp kedi olur. Bu kez önceden kedi olan oyuncu fare olur. Bu kez kedi farenin ardından koşar. Fare olan çocuk kedi olan çocuğun yerine hemen oturmazsa devamlı dönüp dolaşmaya mecbur kalır. Eğer oturursa kovalamadan kurtulur ve kedi olan çocuk dönüp dolaşmaya başlar. Çünkü elinde mendil varken mendili birinin başına koymalıdır. Oyun bu şekild devam eder.

II.B. ALETSİZ OYUNLAR:

Çocuk oyunlarından kimileri de bir alete bağlı olmaksızın oynanabilirler. İncelememizde 56 oyunun bu şekilde oynandığını gördük. Bir yerde Irak Türkmenlerindeki çocuk oyunlarının çoğunluğunu teşkil eden bu grup çocukların oyunlarda daha çok eğlenmeyi göz önünde tuttıklarını, bu nedenle aracın fazla önemli olmadığını, yani oyunda asıl gözetilenin “amaç” olduğunu ifade etmektedir.

İncelememiz sırasında 4 “Bel (sırt) Üzerinden Atlamak”, 9 “Deve Deveçi”, 10 “Donguz (Domuz) Tepme”, 12 “Evelleme Develleme”, 17 “Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 20 “Ha Tak Taka”, 22 “Hana Hana – Şiş”, 23 “Ha Börü Börü”, 29 “Kara Kara”, 30 “Kav Kav”, 31 “Yengeç”, 32 “Kol Kesme”, 33 “Koşma”, 34 “Kurna Kurna”, 35 “Miçek”, 38 “Pam Plis Pos”, 42 “Taklabaz”, 44 “Tandura

Harap”, 45 “Tumu Tumu”, 46 “Uçtu Uçtu”, 47 “Üç Adım”, 50 “Hüllüğe Zübülüğe”, 51 “Deve Deveçi”, 52 “Axçi Buxçi”, 53 “Hecele Bixawa”, 55 “Ewelleme Dewelleme”, 58 “Ene Pene”, 59 “Sürü Sürmeli”, 60 “Kara Kara”, 61 “Bir Kuşum var - Tamata Kuşu”, 63 “Çızığdan Çixme”, 67 “Mennen Sen Yoldaşğ”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 69 “Anna Meni Oyard”, 71 “Âm Âm”, 74 “Qonşu Qonşu”, 75 “İgne Ücü”, 77 “Qitar Qitar”, 78 “Burun Burun”, 80 “Xalas Xalas”, 81 “Şabatit”, 84 “Stop Stop”, 87 “Yerden Üskek - Üskek Çixme”, 91 “Peş Peş”, 92 “Atlı Yayan”, 97 “Ayleyim Buleylim”, 99 “sımıntıyı”, 100 “Legleg Hawada”, 101 “Altınına Bax Altınına”, 103 “Arpa Buğda”, 105 “Hecci Laqlaq Hawada” ve 106 Reng Reng” oyunların her hangi bir araç olmadan oynandığını tespit ettik. Bu grup oyunlara örnek olarak ise 74 no.lu “Qonşu Qonşu” ve 103 no.da kayıtlı “Arpa Buğda” oyunlarını aşağıya almak istiyoruz:

Qonşu Qonşu Oyunu:

Bu oyun iki çocuğun karşılıklı tekerlemelerle atışması ile oynanır. Birinci çocuğun söylediklerinden sonra ikinci çocuk ona tekerlemeyi devam ettirerek cevap verir:

<i>1. Oyuncu</i>	<i>2. Oyuncu</i>
<i>Qonşu Qonşu</i>	<i>Ha ha ha</i>
<i>Oğluy geldi?</i>	<i>He he he</i>
<i>Ne getti?</i>	<i>Qere muncuğ</i>
<i>Qere muncuğ hanı?</i>	<i>Arxa düştü</i>
<i>Arx hanı?</i>	<i>İneg içti</i>
<i>İneg hanı?</i>	<i>Bağa qaçtı</i>
<i>Bağ hanı?</i>	<i>Balta kesti</i>
<i>Balta hanı?</i>	<i>Ataşa düştü</i>
<i>Ataş hanı?</i>	<i>Yandı, söndü, kül oldu...</i>

Arpa Buğda Oyunu:

Bu oyun, üç kişi ile oynanır. Oyunculardan biri hakem olur, diğerlerinden birine “arpa” birine “buğda” ismi verilir. Arpa ile buğday adımlar ile sayarak eşit mesafeye iki taş koyarlar. Tam ortada el ele tutuşurlar, hakem olanın ellerinin birleştiği yere vurması ile birlikte birisi sağa birisi sola (taşların olduğu yere) kaçarlar. Çocuklar koşarken, her birinin eline bir küçük çomak verilir ve çocuklar bu çomağı taşın yakınına atıp orta noktaya, yani hakemin olduğu yere geri dönerler. Hangi çocuk daha çabuk dönmüş olursa, o oyunu kazanmış sayılır. Oyunu izleyen çocuklar bu koşuşturma sırasında “Arpa buğda tez gel!” diyerek tezahürat yaparlar. Çocuklar sırayla sıkılana kadar oyuna devam ederler.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Irak Türkmen çocuk oyunlarını konularına göre incelediğimiz bu bölümün sonunda “aletli oynanan oyunlar” (53) ile “aletsiz oynanan oyunlar” (54)ın birbirine eşit sayıda olduklarını gördük. Yani Irak Türkmen çocukları için oyun, daha çok eğlence amaçlı olup oyunu ne ile oynandığı ikinci planda kalmaktadır. Ayrıca bu durum Irak Türkmen çocuklarının istedikleri anda oyun kurabildiklerini, bu sırada geleneksel ip, top ve buna benzer aletli oyunların dışında her konuda oyun yaratabildiklerini de göstermektedir.

Gelelim 19 ve23 no.lu oyunlara... 19 numarada kayıtlı “Ha Kurtaram Kaparam” oyunu kurt ile kuzu (ve annesi, çocukları) arasında oynanmakta; Türkiye Türklerindeki “Kurt ile Kuzu” masalını hatırlatmaktadır. Çoğu hayvan masalında yer alan kurt - kuzu çekişmesi 23 no.da kayıtlı “Ha Börü Börü” (bu oyun Mehmet Abdullah’ın kitabında bu adla yer alırken Suphi Saatçi’nin kitabında “Ha Boru Boru” olarak geçmektedir) oyununun “Ha Börü Börü” ifadesinde de kendisini göstermektedir. Aslında bu iki oyunun ilkinde konusunu, ikincisinde ise tekerlemenin ilk dizesi bize söz konusu iki oyunun kaynağının çok eskilere gittiğini; Ergenekon’dan çıkışta dişi bir kurdun (Asena) önderlik etmesini¹²⁹,

129 ÇAY, Abdülhaluk; Türk Ergenekon Bayramı Nevruz; Türk Kültürünü Araş. Ens. Yay: 102, Seri:IV, S:A.28; Ankara 1989; ss:24-26 / GÖKALP, Ziya; Türk Medeniyet Tarihi; ss:81-84

Göç Destanı'nda Türklerin boz bir kurdun arkasından gittiklerini¹³⁰, hatta kurdun bir başka ifadeyle boz kurdun Türklerde “kült” olmasına yolaçan bu durumun zaman içinde “Kökbörü”, “Kökböri” gibi adlarla anılan milli oyunları ortaya çıkardığını¹³¹ gösteren önemli bir husustur.

Bu arada 74 “Qonşu Qonşu”, 73 “Duxtor Duxtor”, 11 “Ev Ev”, 85 “Ete Bacı” gibi oyunların Türkiye Türklerindeki benzerleri ise ayrı bir bölümde incelenecektir.

130 GÖKALP, Ziya; Türk Medeniyet Tarihi; ss:69- 74 / ATSIZ, Nihal; Türk Edebiyat Tarihi; İstanbul 1943; ss:19-20

131 KÖPRÜLÜ, M. Fuad; Edebiyat Araştırmaları-I; Akçağ Yay:609, Kaynak Eserler:168; Ankara 2004; s:128 / ÖGEL, Bahaeddin; Türk Mitolojisi II; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu TTK Yay. VII. Dizi- S. 102a2; Ankara 2006; s:119-126

III.BÖLÜM:

DİĞER ÖZELLİKLERİNE GÖRE IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARI

Bu grupta biz Irak Türkmen çocuk oyunlarını beş ana başlık altında inceleyeceğiz:

- A. Oynanma zamanına göre oyunlar
- B. Oyuncu sayısına göre oyunlar
- C. Oyuncularının cinsiyetine göre oyunlar
- D. Amaçlarına göre oyunlar
- E. Oynanma yerine göre oyunlar

III. A.OYNAMA ZAMANINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI:

Çalışmamıza başlayana kadar yaptığımız araştırma sonucunda Irak Türkmenlerine ait çocuk oyunlarının oynanma zamanı göz önüne alınarak hiçbir sınıflandırmaya gidilmediğini tespit ettik. Böyle bir tasnife gitme sebebimiz oyunların ne zaman, hangi amaçla, kaç kişiyle, oyuncu cinsiyetinin oyun çeşitlerine göre oranı yanında oynanma zamanı ile tek kişilik ve grup halinde oynanan oyunlar arasında bir bağlantı olup olmadığını tespit etmektir.

III.A.1. Belli Bir Zaman Diliminde Oynanan Oyunlar

III.A.1. a. 24 Saatlik Zaman Diliminde Oynanan Oyunlar:

III. A. 1. a. i. Gece Oynananlar:

İncelememizde yer alan; 1 “Al Yeşil”, 16 “Göz Bağlama”, 17 “Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 29 “Kara Kara”,59 “Sürü Sürmeli”, 60 “Kara Kara”, 62 “Kala Kala”, 80 “Xalas Xalas”, 93 “Kara Geldi”, 102 “Üzük Saxlama” ve 106 “Reng Reng” oyunları, gece oynanan oyunlardandır. Bu gruba örnek olarak 80 no.da kayıtlı “Xalas Xalas” adlı oyunu vermek istiyoruz:

Xalas Xalas:

Bu oyun iki grup çocuk tarafından oynanır. Çocuklar aralarında kura yaparlar ve kurayı kazan grup kaçır, ötekiler kovalar. Bir yeri hapisane yaparlar. Yakalanan çocuk orada durur. Aynı gruptan yakalanmayan çocuklar yakalananlardan birine dokunduğu an, o çocuk da özgür sayılır ve kaçımaya başlar. Çocukların hepsi hapisaneye girerse, diğer takım kaçımaya başlar. Oyun böylece devam eder.

III. A. 1. a. ii. Gündüz Oynananlar:

İncelememize aldığımız oyunlardan; 3 “Aşuğ (Cıg)”, 5 “Kullaukış Ağacıyla Yürümek”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girmek”, 15 “Çim - Sifon”, 18 “Gülle (Misket)”, 21 “Hana Hana – Şilik”, 22 “Hana Hana – Şiş”, 24 “Hellük Çubuk”, 28 “Kana Kazma”, 30 “Mızrak”, 37 “Muncuk (Boncuk)”, 40 “Boncuk Gömme”, 41 “Sap Sap”, 47 “Üç Adım”, 50 “Muncuğa Tumma”, 57 “Gülle (Misket)”, 63 “Çızığdan Çixme”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazziğa Bağlama”, 66 “Köse Geldi”, 82 “Bir Tike”, 83 “İki Tike”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 100 “Legleg Hawada”, 103 “Arpa Buğda”, 104 “Hellüg” ve 107 “Yedi Sifon (gazoz kapağı)” oyunları da gündüz vakti oynanmaktadır. Biz de gündüz oynanan oyunlara aşağıya aldığımız ve 21 no.da kayıtlı olan “Hana Hana – Şilik” oyununu örnek olarak vermek istiyoruz:

Hana Hana (Şilik) Oyunu:

Bu oyun, (8 – 13) yaşlar arasındaki kız çocuklarca oynanır. İki veya ikiden fazla çocuk tarafından oynanan bu oyunda ilk olarak bir taşı yerden alıp ıslatırlar. Çocukların birisi ıslak yüzü öbür çocuk kuru yüzünü seçer ve taş havaya atılır. Bu şekilde çocuklardan birisi oyuna başlamak için belirlenmiş olur. Aynı zamanda yerde bir dörtgen çizilir. Dörtgenin içi çizgiyle dörde bölünür. Her birisinin üzerinde sırayla birden dörde kadar bir numara yazılır. Oyunun başlaması için usta diye çocuklardan bir kız seçilir ve oyun başlar. Dörtgenin dışında duran çocuk, elinde bir çim taş bulundurur. Şilik'e doğru atar. Hangi dörtgen içinde durursa oradan, oyun başlar. Oyuncu üzerinde durduğu tek ayakla çim taşı çizilen dörtgene doğru sürer. Burada oyuncunun ayağı veya taş bir çizgi üzerine düşerse, oyunu kaybeder. Oyuncu her dörtgeni rahatça geçerse oyunu kazanmış olur. Bu kez sıra diğer bir oyuncuya gelir ve oyun devam eder.

III. A. 1.b. Mevsim Dönümlerinde Oynanan Oyunlar

III. A. 1. b. 1. Yaz Mevsiminde Oynananlar

İncelediğimiz 107 oyunun sadece bir tanesinin, 93 no.lu olanının bu özelliği taşıdığını gördük. Sözü edilen oyun sadece yaz gecelerinde oynanan, başka bir zamanda oynanmayan bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de örnek olarak bu oyunu aşağıya alıyoruz:

Kara Geldi Oyunu:

Kara geldi, yaz gecelerinin vazgeçilmez oyunlarından. Mahalle çocukları toplanır, birisi kara olur, bir diğeri de onun baş belası olurdu. Diğer çocuklar ellerine birer ufak taş alarak zifiri karanlığa dalarlardı. Herkes saklandıktan sonra adı kara olan çocuk, onları aramaya çıkardı. Saklananlar ellerindeki taşları birbirine vururlardı. Kara, taş seslerine yönelince baş belası çocuk, hem karanın arkasından koşar, hem de “kara geldi, kara geldi!” diye bağırdı. Karanın yaklaştığını baş belasından duyan gizlenen çocuk taşları birbirine vurmaktan vazgeçerdi. Bu durumda iş, karanın ferasetine kalırdı.

Kara, saklanan çocuğun birisini yakalayabilirse, yakalanan çocuk “kara” olur ve oyun devam ederdi.

III. A. 1. b. ii. Sonbaharda Oynananlar:

Yine elimizdeki oyunlardan sadece bir tanesinin 100 no.lu olanının sonbaharda, leyleklerin ülkeden göçtükleri sırada oynandığını belirledik. Bu oyun Türkiye Türklerinde de bilinmekte olup (bu konuda “varyantlar” bölümünde daha geniş bilgi verilecektir) örnek olarak aşağıya alınacaktır:

Legleg Hawada Oyunu:

Bu bir tekerleme oyunudur. Kızlı erkekli karışık bir şekilde oynanabilir. Çocuklar, leylekler göçerken, onları gördüklerinde bu tekerlemeyi hep bir ağızdan söylerler:

“Legleg legleg hawada

Yumurtası tawada

Sakız werrem çeynemez

Götüne çallam oynamaz”

III. A. 1. c. Ramazan’da Oynanan Oyunlar

Bu gruba da örnek olarak da bir tek oyuna rastladık. Sadece 102 no.da kayıtlı “Üzük saklama” Ramazan gecelerinde oynanan bir oyun olarak dikkati çekmektedir. Bu oyunu da aynen aşağıya alıyoruz:

Üzük Saxlama Oyunu:

Genelde erkekler tarafından oynanan bu oyun kızlar tarafından da oynanabilir. Ramazan gecelerine has olan oyunda, dört kişiden fazla olan çocuklar eşit olarak iki gruba ayrılırlar. Her grubun bir begi vardır. Bu begler kendi arasında bir kura yaparlar. Genelde bu oyunda kura yüzüğü elinde saklayıp “hangisi?” diye sorulmasının cevabına göre

yapılır. Beglerden biri yüzüğü saklar ve soruyu sorar; karşıdaki dolu eli seçtiyse, oyuna o grup başlar; boş eli seçtiyse yüzüğü saklayan grup oyuna başlayacaktır. Yüzük kazanan grubun elinde olur. Çocuklar bir sıraya dizilirler. O grubun begi ve yardımcısının elinde bir çarşaf olur ve bütün dizilen çocuklar ellerini arkasında tutar. Beg yüzüğü çocukların ellerine dokundurur ve birisinin elinde bırakır. Yardımcı bu sırada çarşafı çocukları gizler. En son çocuğun eline dokunması da bitince, beg “tamam” der ve kendisi de oturup gruptaki diğer çocuklar gibi ellerini kapatır. Diğer grubun begi veya begin seçtiği çocuk ayağa kalkar ve yüzüğü bulmaya çalışır. Gittiği çocuğun elini işaret ederek veya eline vurarak “kır” ya da “otur” der. Kır dediği zaman çocuk tek elini, otur dediğinde ise iki elini açar. Yüzük o çocukta değilse, diğer çocuklara bakar. Eğer, “kır” veya “otur” dediği çocuğun elinde yüzük varsa, yüzüğü saklayan çocuk ayağa kalkıp bağırarak yüzüğü gösterir. Bu şekilde yüzüğü saklayan grup kazanmış olur ve alkışlayıp türkü söylemeye başlarlar. O grup bir puan kazanmış sayılır.

Eğer, beg olan çocuk karşı takımdaki çocuğa elini tutarak “ver” veya “burada” derse ve yüzük orada çıkarsa yüzük o takıma geçer ve karşı takımın yaptıklarını yapmaya hak kazanırlar. Onlar da yüzüğü bulduğu için alkışlar ve türkü söylerler. “ver” ya da “burada” diyerek işaret ettiği elde yüzük çıkmazsa, elinde yüzük olan çocuk bağırarak ayağa kalkar ve yukarıda anlattığımız gibi onun grubu kazanmış sayılır.

Gruplardaki çocuklar çok olursa kendi aralarında para toplayıp bir tepsi baklava alırlar ve kazanan grup o baklavayı da kazanmış olur.

Gruplardaki çocuklar çok olursa kendi aralarında para toplayıp bir tepsi baklava alırlar ve kazanan grup o baklavayı da kazanmış olur.

Söylenen türkülerden birini aşağıya örnek olarak aldık:

Bu bağda dolanısan

Derdiw mene demisen

Etrafuw dolu gülden

Bir gül mene wermisen

Qurbanam xan gözüwe

Mene baxan gözüwe

Çox sürmeler çekibsen

Ewim yixen gözüwe

Eliwden içtim bade

Ümrüm olsun ziyade

Allaha çox yarwaldım

Salmasın seni yade

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Görüleceği üzere oynanma söz konusu olduğunda Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarının çoğunluğunda belli bir zaman söz konusu değildir. Bir başka ifade ile oyunların çoğu hem gece, hem de gündüz oynanabilir. Bunun sebebini ise değişen ve gelişen hayatın şartlarına, teknolojik gelişmelere bağlamak istiyoruz.

Irak Türkmenlerinde çocuk oyunlarının gece oynananlarının neredeyse tamamını grup halinde oynanan oyunlar oluşturur bir anlamda gece eğlencelerinin gruplar halinde düzenlenmesi oyunların gece oynananları ile bir bağlantısı olduğunu da göstermiştir. Gündüz oynanan oyunlarda ise durum, hem tek veya iki kişilik hem de grup halinde oynanan oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oyunların içinde mevsim dönümlerini ifade edenlerinin de olması ise Irak Türkmen çocuklarının çevrelerine olan ilgisini göstertmesi bakımından dikkat çekicidir.

III.A. 2. Belli Bir Zaman Dilimini Gerektirmeyen Oyunlar

2 “çırk Oyunu”, 4 “Bel (sırt) Üzerinden Atlamak”, 9 “Deve Deveci”, 10“Donguz (domuz) Tepme”, 11 “Ev EV”, 12 “Evelleme Develleme”, 13 “Kedi ve Sıçan”, 14 “Gelin Küreken”, 20 “Ha Tak Taka”, 25 “İp Çekme”, 26 “İp – İp (ip atlama)”, 27 “Kağıt Kuşu (uçurtma)”, 30 “Kav Kav”, 31 “Yengeç”, 32 “Kol Kesme”, 33 “Koşma”, 34 “Kurna Kurna”, 35 “Miçek”, 38 “Pam Plis Pos”, 39 “Salıncak”, 42 “Taklabaz”, 43 “Tekmile Cüt – Tapkana Cüt (çift)”, 44 “Tandura Harap”, 45 “Tumu Tumu”, 46 “Uçtu Uçtu”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”, 51 “Deve Deveçi”, 52 “Axçi – Buxçi”, 53 “Hecele Bixawa”, 54 “Qawurçağ Toyu”, 55 “Ewelleme Dewelleme”, 58 “Ene Pene”, 67 “Mennen Sen Yoldaşığ”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 69 “Anna Meni Oyad”, 70 “Beş Taş”, 71 “Âm Âm”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 73 “Doxtor Doxtor”, 74 “Qonşu Qonşu”, 75 “İgne Ücü”, 76 “Et-te’le”, 77 “Qitar Qitar”, 78 “Burun Burun”, 79 “Hecele”, 81 “Şabatit”, 84 “Stop Stop”, 85 “Ete Bacı – Emme Bacı”, 86 “Resim”, 87 “Yerden Üskek veya üskek çixme”, 90 “Şakam”, 91 “Peş Peş”, 92 “Atlı Yayan”, 94 “Ring”, 95 “Helahop”, 96 “Top (futbol)”, 97 “Ayleyim Buleylim”, 98 “Evvel Tehrik”, 101 “Altınına Bax Altınına” ve 105 “Hecci Laqlaq Hawada” oyunların da oynanma zamanının söz konusu olmadığını görüyoruz. Bu tür oyunlara da 87 no.lu “Yerden Üskek veya Üskek Çixme ” oyununu örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Yerden Üskek veya Üskek Çixme Oyunu:

Genelde erkek çocukları tarafından oynanan bu oyun, kızlar tarafından da oynanabilir. Çocuklar arasında kura yapılır, kuranın sonunda kalan çocuk, diğer çocukları yakalamaya çalışır. Çocuklardan biri yerden yüksek bir yere (kaldırım gibi) çıkarsa, ebe olanın onu tutmaya hakkı yoktur. O çocuk, yerde yüksek bir yere çıkarak, kendini korumaya almış olur. Yakalanan çocuk, ebe olur ve kovalamaya başlar. Oyun, böylece çocuklar sıkılana kadar devam eder.

Dikkat edileceği üzere Irak Türkmen çocuk oyunlarının bazıları için belli bir zaman dilimi söz konusu değildir. Çünkü insan özellikle çocukluk çağında daha değişken bir yapı gösterir. Bir başka ifade ile çocuğun ne zaman oyun oynamak isteyeceği belli olmayabilir. Bu nedenle çocuklar istedikleri anda oyun kurabilir ve eğlenebilirler. Dünyanın hemen her tarafında görülebilen bu durumun Irak Türkmen çocukları için de geçerli olması şaşırtıcı bir sonuç değildir.

III.B. OYUNCU SAYISINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI:

Bilindiği üzere “Oyun” kelimesi Türklerde çeşitli anlamlara gelmektedir: her şeyden önce “Oyun” Yakut Türklerinde “Şaman”lara verilen addır. Bunun yanı sıra başlarda kutsal olana ibadet etmek, kutsala kurban kesmek, ölenin ruhuna ağlamak gibi dini ve giderek din dışı kalan törenlerde toplu olarak bulunmak söz konusuydu. Törende bulunan herkes aynı anda hareket eder, aynı anda ses çıkarır veya söz söyler; bu birliktelik saz eşliğinde ritme bağlı olarak ortaya çıkardı. İşte araştırmacıların bildiğimiz anlamda yani yöresel, çocuk ve büyükler arasında oynanan oyunların kaynağı olduğunu kabul ettikleri “Oyun” oyunlar tiyatrunun da temeli olarak kabul edilmektedir. Kısacası önceleri “Oyun” denilen Şamanların yönettiği dini törenler zaman içinde bu özelliğini yitirmiş; günümüzde “oyun” adı altında, her kesimde oynanan gerek yarışmalı, gerekse eğlenceli bir takım hareketlere ve sözlere dönüşmüştür¹³².

Verdiğimiz bu bilgilere dayanarak bu bölümde Irak Türkmenlerindeki çocuk oyunlarını oyuncuların sayısına göre inceleyeceğiz. Bu inceleme sonunda dünden bu güne “oyun” teriminin ve kavramının içeriğinin de değiştiğine tanık olacağımızı düşünüyoruz.

Irak Türkmen çocuk oyunlarını oynayanların sayısına göre iki ana başlıkta toplayabiliriz:

132 KÖPRÜLÜ, M. Fuad; Edebiyat Araştırmaları I; s:128

III.B.1. Grup Halinde Oynanan Oyunlar

İncelediğimiz 107 oyunun 2si hariç hepsi, bu grupta yer almaktadır. Bu durum bize Irak Türkmen çocuklarının daha çok grup oyunlarını tercih ettiklerini, bir anlamda oyunu sosyal bir olgu olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Elbette grup oyunlarının hepsinde aynı oyuncu sayısının varlığı, beklenemez. Bu, insanın tabiatına da aykırı bir durumdur. Zaten “oyun” teriminin kavramı da daha çok topluluk anlamını içermektedir. Dolayısıyla bu grupta yer alan 8 alt başlık halinde düzenlememiz mümkün olacaktır:

III.B.1.a. (2) İki Kişiyile Oynananlar:

İncelediğimiz 3 “Aşuğ”, 18 “Gülle(Misket)”, 21 “Hana Hana-Şilik”, 22 “Hana Hana-Şiş”, 24 “Hellüg Çubuk”, 25 “İp Çekme”, 39 “Salıncak”, 40 “Boncuk Gömme”, 41 “Sap Sap”, 42 “Taklabaz”, 43 “Tekmile Cüt-Tapkana Cüt (Çift)”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”, 51 “Dewe Deweçi”, 52 “Axçı Buxçi”, 53 “Heclé Bixawa”, 54 “Qawurçağ Toyu”, 67 “Mennen Sen Yoldaşığ”, 74 “Qonşu Qonşu”, 75 “İgne Ücü”, 78 “Burun Burun”, 91 “Peş Peş”, 101 “Altınına Bax Altınına” ve 105 “Hecci Laqlaq Hawada” no.lu oyunlar iki kişiyile oynanmaktadır. Bu gruba örnek olarak 52 no.da kayıtlı olanı aşağıya almak istiyoruz:

Axçı Buxçi Oyunu:

Türkiye’de “fiş fiş kayıkçı” diye bilinen bu oyun, hem iki çocuk arasında, hem de bir büyük ve bir çocuk arasında oynanabilir. Oyuncular karşılıklı oturur. Parmaklar göğe doğru, ayaklar birbirine dayalı şekilde, eller yukarıda kavuşturulur ve ileri geri sallanılarak yorulana kadar aşağıdaki tekerleme söylenir:

“Axçı- buxçu- babay- nene- sanıqçı...”

III.B.1.b. (3) Üç Kişiyile Oynananlar:

Bu grubu oluşturan oyunlar 5 “Kullaukiç Ağacıyla Yürüme”, 26 “İp - İp (İp Atlama)” ve 103 “Arpa Buğda” no.lu oyunlardır. Örnek olarak 26 no.daki oyunu veriyoruz:

İp – İp (İp Atlama) Oyunu:

Bu oyun, 8-12 yaşları arasındaki kız çocukları tarafından oynanan bir oyundur. Üç veya daha fazla çocuğun katılabileceği bu oyunda iki metre uzunluğunda bir ip kullanılır. İki çocuğun her biri ipin bir ucundan tutar. Diğer kız çocuğu ipin ortasında durur ve yerinde zıplar. İpin uçlarından tutan kızlar ise ipi havaya doğru döndürmeye başlarlar. Zıplayan kızın ayağı ipe takılır veya temas ederse oyunu kaybetmiş olur ve başkası yerine geçer. Böylece yerler değişe değişe bu oyun sürdürülür.

III.B.1.c. (8) Sekiz Kişiyile Oynananlar:

Çalışmamızdaki oyunlardan sadece 62 “Kala Kala” no.lu oyun 8 kişi ile oynanmaktadır. Bu oyun aşağıda vereceğimiz şekildedir:

Kala Kala Oyunu:

Dörder kişiden oluşan iki takım arasında gece oynanan bu oyunda, her takımın bir “beg”i olur. İki beg, altı çocuk arasından üçer kişi seçerek kendi takımını oluşturur. İki takım arasında kura yapılır ve kaybeden takımın üç çocuğu baş başa, kol kola çatarak (girerek) bir heykel biçimi alıp öyle kalırlar. Nasıl kalacaklarına beg karar verir. Karşı takımın oyuncuları da bu heykel kalaya atlamaya çalışır. Beg ise, elinde bir kemer tutarak bu kalayı (kaleyi) savunur ve bozduurmamaya çalışır. Eğer, karşı takımın oyuncularından biri kemer yemeden kaleye dokunursa o takım kazanır, ancak kemer onlardan birine denk gelirse kala sahipleri oyunu kazanmış sayılır. Kemer onlara denk geldiyse, onlar kale yapmak zorunda kalırlar. Oyun böylece çocuklar sıkılana kadar devam eder.

III.B.1.d. (5) Beş Kişiyile Oynananlar:

Beş kişi ile oynanan oyunlar 28 “Kana Kazma”, 34 “Kurna Kurna”, 35 “Miçek” oyunlarıdır. Bu gruba örnek olarak 35 no.lu oyunu vermek istiyoruz:

Miçek Oyunu:

Bu oyun 9-14 yaşları arasındaki beş erkek çocuk tarafından oynanır. Bu oyunda çocukların biri yerde uzanır. Kalan dört çocuğun herbiri uzanan çocuğun elinden ve ayağından tutarak yerden kaldırırlar. Onu sağa sola sallayarak şu teekrlemeyi üç defa söylerler:

Çignim çignim çiçeği

Hara atım miçeği

Yükseğe kaldırdıkları çocuğu atarken “bura atın miçeği” derler. Oyun bu şekilde tekrar tekrar devam eder.

III.B.1.e. (6) Altı Kişiyile Oynananlar:

Çalışmamızdaki oyunlardan 44 “Tandura Harap” ve 60 “Kara Kara” no.lu oyunlar 6 kişi tarafından oynanmaktadır. Bu gruba örnek olarak 44 no.lu vermek istiyoruz:

Tandura Harap Oyunu:

Bu oyun 10-15 yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. En fazla altı çocuğun katılabileceği bu oyunda, önceden çocuklar birbirlerinin ellerini tutarak yuvarlak bir halka oluştururlar. Halkaya tandır adı verilir. Halka dışında kalan bir çocuk halkaya doğru koşarak içine girmeye çalışır. Halkadaki oyuncular onu engellemeyi başarabilirlerse bu oyuncuya ölü denilir. Eğer tandırın içine girebilirse oyunu kazanır.

III.B.1.f. (5-10) Beş-On Kişiyile Oynananlar:

İncelememizde 1 “Al Yeşil” ve 96 “Top (Futbol)” no.lu oyunların 5 – 10 kişi arasında oynandığını gördük. Bu grubu oluşturan oyunlara 1 no.lu oyunu örnek vermemiz mümkündür:

Al Yeşil Oyunu:

Bu oyun, (8 – 16) yaşları arasında olan çocuklarca oynanır. (5 – 10) çocuk arasında oynanabilir. Önceden yaşı en büyük olan çocuk hakem diye seçilir. Çocuklar, aralarında aynı sırada birini usta olarak seçerler. Kalan çocuklar ise, sırayla dururlar. Ustanın eline bir kemer verirler. Bu arada usta oyuncu ile hakem çocuklardan uzaklaşırlar. Oyunla ilgili gizli gizli konuşmaya başlarlar. Usta ile hakem gizli konuşmalarında bir renk üzerine anlaşılır. Örneğin kırmızı rengi seçerler. İkisi anlaştıktan sonra tekrar çocuklara dönerler. Burada usta oyuncu çocuklara al yeşil diye sormaya başlar. Her hangi bir çocuk usta ile hakemin gizlice seçtikleri rengi söylerse kemeri eline alır ve çocukları dövmeye başlar. Birkaç dakikadan sonra hakem oyunculara bağıırır: “Taş nefes kes taş nefes kes....Taş nefes kes” Bunları söylerken bu kez çocuklar elinde kemer olan çocuğu dövmeye çalışırlar. Elinde kemer olan çocuk hızla hakemin yanına gidip kemeri teslim etmeli ve o rengin de “kırmızı” olduğunu söylemelidir. Bu şekilde sıra ikinci çocuğa gelir ve oyun sürdürülür.

III.B.1.g. Oyuncu Sayısı Belli Olmayanlar:

Bu grupta ise oyuncu sayısı belli olmayan oyunlar yer almaktadır. Bu oyunlar sırasıyla 2 “Çırk”, 4 “Bel (Sirt) Üzerinden Atlamak”, 6 “Çizelgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girmek”, 9 “Deve Deveci”, 10 “Donguz (Domuz) Tepme”, 11 “Ev Ev”, 12 “Evelleme Develleme”, 13 “Pissig (Kedi) Sıçan (Fare)”, 14 “Gelin Küreken (Güvey)”, 15 “Çim-Sifon”, 16 “Göz Bağlama”, 17 “Göz Yumma-Saxlan Bacı(Saklambaç)”, 18 “Gülle”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 20 “Ha Tak Taka”, 21 “Hana Hana-Şilik”, 22 “Hana Hana-Şiş”, 23 “Ha Börü-Börü”, 25 “İp Çekme”, 26 “İp İp”, 29 “Kara Kara”, 30 “Kav

Kav”, 31 “Yengeç”, 32 “Kol Kesme”, 33 “Koşma”, 36 “Mızrak”, 37 “Muncuk”, 38 “Pam-Plis-Pos”, 45 “Tumu Tumu”, 46 “Uçtu Uçtu”, 47 “Üç Adım”, 55 “Qawurçağ Toyu”, 58 “Ene Pene”, 59 “Sürü Sürmeli”, 61 “Bir Kuşum Var veya Tamata Kuşu”, 63 “Çızığdan Çixme”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazziğa Bağlama”, 66 “Köse Geldi”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 71 “Âm ‘Âm”, 72 “Oyuncağ Oyuncağ”, 73 “Duxtor Duxtor”, 76 “Et-te’le”, 77 “Qitar Qitar”, 79 “Hecele”, 80 “Xalas Xalas”, 81 “Şabatit”, 82 “Bir Tike”, 83 “İki Tike”, 84 “Stop Stop”, 85 “Ete Bacı”, 87 “Yerden Üskek- Üskek Çixma”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 90 “Şakam”, 92 “Atlı Yayan”, 93 “Kara Geldi”, 94 “Ring”, 95 “Helahop”, 97 “Ayleyim Buleylim”, 98 “Ewwel Tehrik”, 99 “Sımıntıyı”, 100 “Legleg Hawada”, 102 “Üzük Saxlama”, 104 “Hellüg”, 106 “Reng Reng” ve 107 “Yedi Sifon(Gazoz Kapağı)” no.lu oyunlar olup 66 no.lu oyun örnek teşkil etmektedir:

Köse Geldi Oyunu:

Anadolu'nun birçok yöresinde de “Çömçe Gelin, Çömçeli Gelin, Köse Gelin, Godu Godu” gibi isimlerle oynanan bu oyun, kuraklık sonucu gelişmiş gibi görünen bir oyundur. Yağmur istenilen zamanlarda bir grup çocuk tarafından oynanır. Çocuklardan ikisi karı koca kılığına girerler. Bunlar erkek oyuncularlardır. Biri Mevlevi sikkesi takarak koca olurken, diğeri kadın kıyafeti giyerek gelin olur. Bunların da bir çocuğu olur ve bu çocuğa “koduk” (sıpa) adı verilir. Üçü de yüzüne kara sürer. Baba rolünde olan, oğlunu “heywan” diye çağırır. Oğlan da eşek gibi anırarak gelir. Alay yürürken baba rolünde olan köse, elindeki tokmak ile kapıları çalar ve şu tekerlemeyi söyler:

“Açın enber ağzını ağzını,

Werin Allah borcunu”.

Bu arada çocuklara yarma, bulgur, un gibi yiyecekler verilir. Bu yiyecekler bir bineğin üzerindeki heybeye doldurulur ve bir su kenarına giderek yemek yapılır ve bu yemek, yöredeki yoksullara dağıtılır. Yemek sonrasında:

“Allah bir yağış ele

Dam duvarı yaş ele

Emmim oğlu geçende

Kundarasın yaş ele”.

şeklinde bir yağmur duası edilir.

Bu oyunun Kerkük'te oynananlarındaki tekerlemeler ise, Suphi Saatçi'den aldığımız örneklerde şu şekildedir:

a- Allah bir yağış ele

Dam duvarı yaş ele

Paşa qizi geçende babıcını yaş ele

Vereni xatun ele

Vermiyeni daş ele

Çemçelegizim aş istiri

Allah'tan yağış istiri

Açın anber ağzını

Verin yağış payını

Vereni xatun ossun

Vermiyeni qetir ossun

b- Allah bir yağış ola

Qere aba yaş ola

Paşa oğlu geçende
Qondurası yaş ola
Hey çemçele çemçele
Çemçelem yağış ister
Hüseyn 'i yağlamağa
Beşigi bağlamağa
Verene Allah versin
Vermeyene de versin
Oğlu küreken dursun
Qizi helhele versin
Ver Allah 'im ver
Yağmururunnan sel
Qoç qoyun qurban
Köpekli xarman
c- Köse geldi qapını qırdı
Dura dura yorulduğ
Tütüinvüzden boğulduğ
Açın amber ağzını
Verin Allah borcunu

Vereni xatun ossun

Vermeyeni qetir ossun

III. B. 2. Hem Tek Kişi Hem de Grup Halinde Oynanan Oyunlar:

Çalışmamızda yer alan 27 “Kağıt Kuşu” ve 98 “Evvel Tehrik” no.lu oyunlar bu grubu oluşturmaktadırlar. Örnek olarak 98 no.da kayıtlı olanı aşağıya alıyoruz:

Evvel Tehrik Oyunu:

Bu oyun da, kız oyunlarından biridir. Çocuk bunu tek başına da oynayabilir veya kızlar toplanıp tek tek şu tekerlemeyi söyleyerek oynayabilirler: “ Evvel tehrik, femmi feyze; edbuk debka, yamun, yasır, ku’ke sadır xasır, duuure”. Tekerlemeyi söyleyen çocuk “Evvel tehrik, femmi feyze edbuk debka” derken, aynı zamanda elindeki topu yere çarptırırken el çırpar. “Yamun, yasır” derken de, başını bir sağa bir sola çevirirken topu yere çarptırır. “Ku’ke, sadır, xasır” derken, ilkinde topu yere vurur, ikincisinde ellerini göğsüne, üçüncüsünde de ellerini beline koyar. “Duuure” derken de, topu yere sertçe çarptırırken kendi etrafında döner. Bulunduğu şekle geri döndüğünde de topu havadayken yakalar. Eğer, bunların hepsini yaptıysa, oyunu kazanmış olur. Yapmadıysa kaybeder ve sıra öteki oyuncuya geçer.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Irak Türkmen çocuk oyunlarını iki ana gruba ayırarak incelediğimiz bu duruma göre “grup halinde oynananlar” diğerine nazaran çoğunluğu teşkil etmektedir. İki tanesi (27 ve 98no.lu oyunlar)hariç hemen bütün oyunların grup halinde oynanması bize hem Irak Türkmen çocuklarının sosyal yönünün güçlü olduğunu, hem de kaynağı eski dini törenlerimizdekine (“yuğ”, “şeylan”, “sığır”, “kökbörü”, “çevgan”, “top” v.b) benzer durumun hala korunduğunu göstermektedir¹³³. Bu arada “iki kişilik oyunlar” ile “oyuncu sayısı belli olmayan oyunlar”ın diğer alt gruplardan fazla oluşu da dikkatimizi çeken hususlardandır. Bu durumu yani, Irak Türkmen çocuk

133 KÖPRÜLÜ, Fuad; Edebiyat Araştırmaları I; ss:83-106

oyunlarının genellikle iki kişilik veya istenildiği kadar sayıda oynanabilmesini ise biz, Türklerin eski hayatlarında aile ile ordunun aynı anlama geldiği¹³⁴, bu itibarla toplum olmanın değerini gösterdiği şeklinde açıklayacağız.

Diğer çeşitli sayıda oyuncularla oynanan oyunları da daha çok Irak Türkmenlerinin yeni coğrafyalarına, siyasi ve kültürel konumlarına bağlayacak; söz konusu hususlara Irak Türkmen çocuklarının uyumu olarak değerlendireceğiz.

Sadece iki oyun (27 ve 98 no.lu olanlar)lar ise bize Irak Türkmen çocuk oyunlarındaki oyuncu sayısının örnekler çok az olmasına rağmen zaman içinde değişim gösterdiği, hatta bu değişimin diğer grup oyunlarına da yansıtacağı ihtimalini ifade etmektedir.

III. C. OYNAYANLARIN CİNSİYETİNE GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI:

Irak Türkmenlerinde yaşayan çocuk oyunları söz konusu olduğunda bazılarının sadece kızlar, bazılarının sadece erkekler, bazılarının ise hem kızlar hem de erkekler tarafından oynanması söz konusudur. Hatta oyunların bazıları geçmişte sadece kızlar veya erkekler tarafından oynanırken bugün söz konusu oyunlarda cinsiyetin gözetilmediği gözlenmektedir. Yani bazı oyunlar eskiden kızlar tarafından oynanırken bugün erkekler tarafından da oynanmakta; erkekler tarafından oynanan oyunlar da kızlar tarafından bile oynanmaktadır. Bu nedenle Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarını dört alt başlık halinde inceleyebileceğimizi düşünüyoruz:

1. Kızlar tarafından oynanan oyunlar

134 ÖGEL, Bahaeddin Dünden Bu Güne Türk Kültürünün Gelişme Çağları(4. Baskı); Türk Dünyası Araş. Vakfi yay.; İstanbul, 2001, ss: 298-305

2. Erkekler tarafından oynanan oyunlar
3. Kızlar ve erkekler tarafından oynanan oyunlar
4. Cinsiyetin göz önüne alınmadığı oyunlar

III. C. 1. Kızlar Tarafından Oynanan Oyunlar:

İncelediğimiz 107 çocuk oyunundan 11 “Ev Ev”, 20 “Ha Tak Taka”, 21 “Hana Hana Şilik”, 22 “ Hana Hana Şiş”, 26 “İp İp, İp Atlama”, 37 “Muncuk (Boncuk)”, 56 “Muncuğa Tumma”, 85 “Ete Bacı”, 95 “Helahop”, 97 “Aylelim Bulaylim”, 98 “Evvel Terhrik”, ve 101 “Altınına Bak Altınına” no.lu oyunlar sadece kızlar tarafından oynanan oyunlardır. Örnek olması için Irak Türkmen çocuklarının en çok oynadıkları 97 no.da kayıtlı “Aylelim Buleylim” oyununu aşağıya alıyoruz:

Aylelim Buleylim Oyunu:

Kız çocuklar arasında oynanan bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılırlar. Gruplar tren gibi dizilip karşılıklı dururlar. Her grubun ilk oyuncusu “beg” olarak adlandırılır. Oyunu başlatan oyuncu, şu tekerlemeyi söyler:

“Aylelim bulaylim sap sap salaylim”.

deyince ikinci grubun begi:

“Ne istisen ne istisen sene bulaylim”

der ve birinci gruptan şu cevap gelir:

“İstirem istirem o güzel ...ı”.

Burada üç nokta bıraktığımız yere, karşı takımın oyuncularından birinin adı gelir. Adı söylenen oyuncu ortaya çıkar ve beg ile çekişmeye başlar. Ortada çizili bir çizgi olur ve karşısındakini çekerek bu çizgiden geçiren, o kişiyi kendi takımına taşıma hakkını alır. Eğer kaybeden beg ise, karşı grup tekerlemeyi başlatarak söyler ve oyunu devam ettirir. Begin

kaybetmesi ile onun takımından bir kişiyi karşı takım isteyebilir. Bu grupların anlaşmasına bağlıdır.

III. C. 2. Erkekler Tarafından Oynanan Oyunlar:

Irak Türkmen çocuklarının oynadığı ve tezimizin arkasında yer alan “Metinler” bölümünde 2 “Çırk”, 4 “Bel (Sırt) Üzerinden Atlamak”,5 “Kullaukiç Ağacıyla Yürümek”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girmek”, 9 “Deve Deveçi”, 10 “Donguz Tepme”, 15 “ Çim (Sifon)”, , 18 “Gülle”, 24 “Hellük Çubuk”, 27 “Kağıt Kuşu”, 28 “Kana Kazma”, 29 “Kara Kara”, 31 “Yengeç”, 32 “Kol Kesme”, 33 “Koşma”, 34 “Kurna Kurna”, 35 “Miçek”, 36 “Mızrak”, 42 “Taklabaz”, 44 “Tandura Harap”, Tumu Tumu”, 46 “Uçtu Uçtu”, 47 “Üç Adım”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş” 57 “Gülle (Misket)” a) Ceviz-Aşığ ile oynanan misket oyunu; b) Tarnablı Misket Oyunu; c) Kuyulu Misket Oyunu; d) Erret - Mutellet (Üçgen) Misket Oyunu; e) Gülle Oyunu, 59 “Sürü Sürmeli”, 60 “Kara Kara”, 61 “Bir Kuşum Var”, 63 “Cızığdan Çixme”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazığa Bağlama”, 79 “Hecler”, 81 “Şabatit”, 82 “Bir Tike”, 83 “İki Tike”, 86 “Ressim”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 90 “Şakam”, 92 “Atlı Yayan”, 93 “Kara Geldi”, 96 “Top (Futbol)”, 99 “ Sımıntayı”, 102 “Üzüg Saxlama” ve 104 “Hellüg” no.lu oyunlar sadece erkekler tarafından oynanan oyunlardır. Örnek olması için Irak Türkmen çocuklarının en çok oynadıkları 96. no.da kayıtlı ve “Top (Futbol)” oyununun iki şekilli oynanışını aşağıya alıyoruz:

Top (futbol) Oyunları:

a) Tek Kaleli Top Oyunu

Üç veya beş, en çok yedi erkek oyuncu tarafından oynanan bu oyunda, kaleci olan çocuk, önceden taşlarla belirlenen kaleye geçer ve oyun başlar. Kaleci topu ortaya atar ve oyun başlamış olur. Kaleye en çok gol atan taraf oyunun galibi olur. Kalenin dışında sahada bir sınır yoktur. Top nereye kaçarsa kaçsın, geri getirilip oyun devam ettirilir.

b) Çift Kaleli Top Oyunu

Sekiz ve üzeri erkek oyuncu tarafından oynanan bu oyunda iki kale bulunur. Çocuklar iki gruba ayrılırlar ve oyun kura ile başlar. Bu kurada iki grubun başı kendi aralarında yazı-tura atarlar ve kazananın grubu oyunu başlatır. Karşı takımın kalesine en çok gol atan oyunun galibi olur.

III. C. 3. Kızlar Ve Erkekler Tarafından Oynanan Oyunlar:

Irak Türkmenlerinde, kızların ve erkeklerin birlikte oynadığı oyunlar da vardır.¹ “Al Yeşil”, 3 “Aşuğ”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 12 “Evelleme Develleme”, 13 “Kedi ve Siçan”, 14 “Gelin Küreken”, 16 “Göz Bağlama”, 17 “Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 23 “Ha Börü Börü”, 25 “İp Çekme”, 30 “Kav Kav”, 38 “Pam Plis Pos”, 39 “Salıncak”, 40 “Boncuk Gömme”, 41 “Sap Sap”, 43 “Tekmile Cüt”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”, 51 “Deve Deveçi”, 52 “Axçı Buxçu”, 53 “Hecele Bixawa”, 54 “Qawırçağ Toyu”, 55 “Ewelleme Dewelleme”, 58 “Ene Pene”, 61 “Bir Kuşum Var”, 66 “Köse Geldi”, 67 “Mennen Sen Yoldaşğ”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 69 “Anne Meni Oyad”, 70 “Beş Taş”, 71 “Âm Âm”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 73 “Duxtor Duxtor”, 74 “Qonşu Qonşu”, 75 “İgne Ücü”, 76 “Et'te'le”, 77 “Qitar Qitar”, 78 “Burun Burun”, 80 “Xalas Xalas”, 84 “Stop Stop”, 87 “Yerden Üskek”, 91 “Peş Peş”, 94 “Ring”, 100 “Legleg Hawada” 103 “Arpa Buğda”, 105 “Hecci Laqlaq Hawada”, 106 “Reng Reng” ve 107 “Yedi Sifon (gazoz kapağı)” no.lu oyunlar kızlar ve erkekler tarafından oynanan oyunlardır. Örnek olması için Irak Türkmen çocuklarının en çok oynadıkları 106. no.da kayıtlı “Reng Reng” oyununu aşağıya alıyoruz:

Reng Reng Oyunu:

Bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılırlar. Her grubun temsilcisi olur. Çocuklar arasında başlayacak takımı seçmek için kura yapılır. Kurayı kazanan takımın temsilcisi bir renk söyler. Diğer grubun çocukları etrafa kaçışarak bu rengi bulmaya çalışırlar. Bu bulma zamanı, çocuklar tarafından önceden belirlenir. Rengi bulamayan çocuk oyundan

çıkır. Oyuna başka bir renk söyleyerek kalan çocuklar devam eder. Bu kez karşı takım o rengi bulmaya çalışır. Çocuklar, böylece yavaş yavaş eksilirler. Renk söyleyecek olan temsilciye üç şans verilir. Üç defada da çocukların hepsi renkleri bulduysa, o temsilcinin takımı yenilmiş kabul edilir. Bu durumda diğer takımın temsilcisi bir renk söyler ve oyuna devam ederler.

III. C. 4. Cinsiyetin Göz Önüne Alınmadığı Oyunlar:

Bu gruba aslında erkeklerin oynadığı ancak kız çocuklarının da zaman zaman katıldığı veya aslında kızların oynayıp bazen erkek çocuklarının da oynadığı oyunları aldık. Bu durum Türkiye Türklerinde de görüldüğü üzere bir cinsiyete ait oyunların zaman içinde diğer cinsler tarafından da oynanıldığını ifade etmektedir. Aslında dünyanın hangi coğrafyasında olursa olsun Türk çocuklarının oyunları cinsiyete göre ayrılmış gibi görünse de oyun ihtiyacı, cinsiyetin bir tarafa atılmasını da beraberinde getirmiş olmalıdır. Nitekim hepimiz çocukluğumuzda erkek çocukların evcilik oynadığına, kız çocuklarının da erkek çocuklarla birlikte çelik-çomak oynadığına şahit olmuşuzdur. Kısacası günümüzde unisex yani iki cinsin de giyebileceği giysilerin üretilmesi gibi oyunlarda da unisex olma durumu karşımıza çıkmaktadır.

Biz de üzerinde çalıştığımız 106 Irak Türkmenlerindeki çocuk oyunlarını bu gözle inceledik ve 11, 40, 42, 48, 56, 57, 61, 70, 71, 72, 79, 86, 95, 98 no.lu oyunların bu özellikte olduğunu tespit ettik ve iki alt başlık halinde sınıflandırabileceğimizi gördük:

III. C. 5. Erkek Çocuklarının Da Oynadıkları Kız Oyunları:

11 “Ev Ev”, 40 “Boncuk Gömme”, 48 “Üç Taş”, 56 “Muncuğa Tumma”, 70 “Beş Taş”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 95 “Helahop”, ve 98 “Evvel Tehrik” no.lu oyunlar bu grubu oluşturmakta olup 72 no.da kayıtlı olan “Oyunçağ Oyunçağ” adlı oyunu örnek olarak aşağıya alıyoruz:

Cinsiyet gözetmeden her çocuk tarafından oynanabilen bu oyunda, çocuklar oyuncaklarını getirip bir yerde toplanırlar. Getirilen oyuncaklarla ev ve evin bölümleri, tamirhane, garaj vb mekanlar düzenlenir. Oyun, çocuklar sıkılana kadar devam eder.

III. C. 6. Kız Çocuklarının da Oynadıkları Erkek Oyunları:

42 “Taklabaz”, 57 “Gülle (Misket)”, 61 “Bir Kuşum Var”, 71 “Âm Âm”, 79 “Hecele”, ve 86 “Resim” no.lu oyunlar bu gruba girmekte olup 57 no.lusunu, yani “Gülle (misket)” oyunlarından bir tanesini vermek istiyoruz:

Kuyulu Misket Oyunu:

Bu oyunda her oyuncunun bir misketi vardır. Yere küçük bir çukur kazılır ve biraz uzağına bir çizgi çekilerek o çizgiden atışlar yapılır. Kura sonucu ilk çıkan kişi beg, ondan sonraki beg ardi, sona kalan da qaqtır. Kuyuya misketini isabet ettiren oyuncu, diğerlerine göre avantajlı duruma geçer ve kuyunun yakınında durur. Diğer oyuncu kuyuyu tutturamazsa, o misketleri vurma hakkı kazanır. Oyun, misketler bitene kadar devam eder.

Farklı taraflara atar ve daha sonra birbirlerinin misketlerini nişan alarak, isabet ettirmeye çalışırlar. İisabet ettiren oyuncu, o misketi alır. Oyun, misketler bitene kadar devam eder.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Irak Türkmen çocuklarının oyunlarının çoğunluğunu erkeklerin oynadıkları oyunlar teşkil etmektedir. Ancak kız ve erkek çocukların birlikte oynadıkları oyunların da aynı oranda olduğu görülmektedir.

Kız çocukların oynadığı oyunlar ise, erkeklerinkine nazaran azınlığı oluşturmaktadır. İşin bir başka boyutu ise zaman içinde cinsiyet değıştiren oyunların kız çocuklarıninkine yaklaşmış olmasıdır.

Kısacası Irak Türkmenlerinde çocuk oyunları “eril” bir özellik göstermektedir. Bu da sadece Irak Türkmenlerinin değil bütün Türk Dünyası aile yapısının pederi bir özellik göstermesinden kaynaklanmış olmalıdır¹³⁵.

III. D. AMAÇLARINA GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI:

Amaç yani işlev (fonksiyon) meselesi bilim adamlarının üzerinde en çok durduğu bir konudur. Zaten halk biliminin bütün ürünleri, ritüelleri, pratikleri ve gelenekleri belli bir ihtiyaç söz konusu olduğunda ortaya çıkarlar. Bir başka ifadeyle söz konusu ürünlerin teşekkülünde çeşitli etkenlerin belirginleştiği görülür. Bir anlamda bu etkenler yani ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayan işlevler sözlü gelenekte ürünlerin türlerini tespit etmede en önemli ve en son durak olacaktır. Ayrıca ürünün söylendiği veya gösterildiği yer veya ortam değiştiğinde o ürünün türü de değişecek; yeni bir ad alacaktır. Nitekim Irak Türkmenlerindeki “Elinde ayağında Acem xinnessi...” diye bilinen türkü hem kına törenlerinde, hem de oyunlarda söylenip çalınmaktadır.

Bu durum Türkiye Türkleri için de geçerlidir. Nitekim halk şiirinde “yüksek yüksek tepelere...” adlı türkü bazen kına yakma ağıtı, bazen de bir oyun havası veya bozlak olarak bilinir ve söylenir. Yine Azerbaycan’da “karavelli” eğitim, aile, hukuk ve din gibi kurumları mizah yoluyla eleştiren bir anlatı türü iken Türkiye Türklerinde “karavelli” hikaye geleneğinde anlatının uygun yerinde dile getirilen, dinleyicilerin dağılan ilgilerini toplamak amacıyla anlatılan her tür hikayeye verilen addır. Ayrıca “bir rüyanın anlatıcı tarafından başından geçmiş gibi anlatılması”na halk hikayesi geleneğinde “döşeme” adı

135 GÖKALP, Ziya; Türk Medeniyeti Tarihi; (Sadeleştiren: Yalçın TOKER); Toker Genel Dizi No:216, Doğudan Batıdan Seçmeler Dizisi No: 17, Ziya Gökalp Külliyyatı:5; Toker Yay.; İstanbul 2007; s: 252

verilirken Karagöz, Orta Oyunu, Meddahlık sanatı ve Kukla gibi geleneksel Türk tiyatromuzun çeşitlerinde ise “mukaddime” diye bilinmektedir.¹³⁶

Çocuk oyunları için de aynı durum geçerli olup belli bir ihtiyacı karşılama sürecinde ortaya çıkarlar çocuklar hem eğlenmek, hem yarışmak, hem de yarışarak eğlenmek amacıyla oyun oynarlar. Dolayısıyla bu durumu Irak Türkmenlerinin çocuk oyunları için de geçerli olarak düşünmemiz, gayet doğaldır.

Irak Türkmenlerinin çocuk oyunlarına bu gözle baktığımızda üç başlık altında inceleyebileceğimizi gördük:

III. D. 1. Yarışmaya Dayalı Oyunlar:

Irak Türkmenlerinde çocuk oyunlarının çoğunda yarışma, asıl amaç olarak görülmektedir. Nitekim 1 “Al Yeşil”, 2 “Çırk”, 3 “Aşuğ”, 4 “Bel(sırt) Üzerinden Atlamak”, 5 “Kullaukiç Ağacıyla Yüremek”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girmek”, 9 “Deve Deveci”, 10 “Donguz (domuz) Tepme”, 12 “Evelleme Develleme”, 15 “Çim-Sifon”, 16 “Göz Bağlama”, 17 “Göz Yumma-Saxlanbacı (saklambaç)”, 18 “Gülle(misket)”, 21 “Hana Hana-şilik”, 22 “Hana Hana-şiş”, 24 “Hellük Çubuk”, 25 “İp Çekme”, 26 “İp İp(ip atlama)”, 28 “Kana Kazma”, 29 “Kara Kara”, 30 “Kav Kav”, 31 “Yengeç”, 32 “Kol Kesme”, 33 “Koşma”, 34 Kurna Kurna”, 36 “Mızrak”, 37 “Muncuk”, 38 “Pam Plis Pos”, 40 “Boncuk Gömme”, 41 “Sap Sap”, 42 “Taklabaz”, 43 “Tekmile Cüt(çift)”, 44 “Tandura Harap”, 45 “Tumu Tumu”, 46 “ Uçtu Uçtu”, 47 “Üç Adım”, 48 “Üç Taş”, 49 “Yedi Taş”, 51 “Dewe Deweçi”, 55 “Ewelleme Dewelleme”, 56 “Muncuğa Tumma”, 57 “Gülle(misket)”, 59 “Sürü Sürmeli”, 60 “Kara Kara”, 61 “Bir Kuşum Var veya Tamata Kuşu”, 62 “Kala Kala”, 63 “Cızığdan Çixme”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazziğa Bağlama”, 70 “Beş Taş”, 71 “Âm Âm”, 75 “İgne Ücü”, 76 “Et-te’le”, 79 “Heclle”, 80

136 KÖSE, Nerin; “Tür ve Fonksiyon”; Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı 26-28 Mayıs 2000 Bildiriler, TC Kültür Bakanlığı Yay: 2955, Halk Kültürlerini Araş. Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay:335, Seminer- Kongre Bildirileri Dizisi:72; Ankara 2002; ss:503-509/ BORATAV, Pertev Naili; Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği; Adam Yay.; Ankara 1943; s:49 / AND, Metin; Geleneksel Türk Tiyatrosu; s:147

“Xalas Xalas”, 81 “Şabatit”, 82 “Bir Tikke”, 83 “İki Tike”, 84 “Stop Stop”, 86 “Ressim”, 87 “Yerden Üskek-Üskek Çixme”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 90 “Şakam”, 92 “Atlı Yayan”, 93 “Kara Geldi” 94 “Ring”, 95 “Helahop”, 96 “Top(futbol)”, 97 “Aylelim Buleylim”, 101 “Altınına Bax Altınına” 102 “Üzük Saxlama”, 103 “Arpa Buğda” 104 “Hellüg”, 106 “Reng Reng” ve 107 “Yedi Sifon” no.lu oyunların bulunduğu bu grup da bize elimizdeki 107 oyunun 78’inin yarışmaya dayalı olarak oynandığını göstermektedir. Yarışma niteliğini taşıyan oyunların çokluğunu ise biz, Irak Türkmenlerinin bu günkü siyasi konumlarına, biraz daha ileri giderek Türklerin yapısındaki savaşçılık ve önderlik ruhuna bağlamayı uygun buluyoruz. Bu oyunlara örnek olarak 33 no.da kayıtlı olanı aşağıya almak istiyoruz:

Koşma Oyunu:

Bu oyun, 8-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarınca oynanır. Çocuklar sayılarına göre iki gruba bölünürler. Önceden kendilerinden uzak bir mesafede bir çizgi çizerler ve kendi aralarından birisini hakem diye seçerler. Gruplar yan yana dururlar ve oyunun başlamasını beklerler. Hakem düdüğü çaldığında oyun başlar ve gruplar çizdikleri çizgiye doğru koşarlar. Hangi grup önce çizgiye ulaşırsa oyunu kazanır. Oyun bu şekilde tekrar tekrar devam eder.

III. D. 2. Eğlenceye Dayalı Oyunlar:

Oyunların 27 tanesi yani 11 “Ev Ev”, 13 “Pissig(kedi) ve Sıçan(fare)”, 14 “Gelin Küreken”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 20 “Ha Tak Taka”, 23 “Ha Börü Börü”, 35 “Miçek”, 39 “Salıncak”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”, 52 “Axçi Buxçi”, 53 “Hecele Bixawa”, 54 “Qawurçağ Toyu”, 58 “Ene Pene”, 66 “Köse Geldi”, 67 “Mennen Sen Yoldaşğ”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 69 “Anna Meni Oyad”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 73 “Duxtor Duxtor”, 74 “Qonşu Qonşu”, 77 “Qitar Qitar”, 78 “Burun Burun”, 85 “Ete Bacı”, 91 “Peş Peş”, 99 “Sımıntıyı”, 100 “Legleg Hawada” ve 105 “Hecci Laqlaq Hawada” no.lu oyunlarda ise eğlence, asıl amaç olarak belirmektedir. Zaten çocuk ruhu da eğlenmeye meyillidir. Dolayısıyla 107 oyunun önemli bir kısmının eğlence amaçlı oynanmasından

daha tabii bir şey olamaz. Eğlenceye dayalı oyunlardan 53 no.lu oyunu örnek vermek istiyoruz:

Hecele Bixawa Oyunu:

Grup halinde oynanan bu oyun, çocuklar tarafından söylenen tekerleme ile oynanır. Dinle ilişkili olan bu tekerlemeyi, hepsi birlikte, otururken, yürürken vs. söyleyebilirler:

Hecele hecele bixawa

Atlandım düştüm awa

Awda bulamac yedim

Mullamda ağac yedim

Mullam yoğurt getirdi

Pissig burnun batırdı

Pissig burnuy kesilsin

Qanaradan asılsın

Qanaranın kiligi

Hecci babam belinde

Babam Hille yolunda

Hille yolu serbeser

İçinde wawı gezer

Wawıların balası

Meni gördü qiqledi

Ocağa zırıqladı

Ocağdan yumağ çıxtı

Yumağı verdm şata

Şat mene köpük verdi

Köbüğü werdim quşa

Quş mene qanat verdi

Qanatlandım uçmağa

Hec kapısını açmağa

Hec qapsında bir avrat

Qrşarında bir beşik

Beşigde war bir oğlan

Onun adı Muhammed

Muhammede salavat...

III. D. 3. Hem Yarışmaya Hem de Eğlenceye Dayalı Oyunlar:

Sadece 27 no.lu “Kağıt Kuşu” ile 98 no.lu “Evvel Tehrik” oyunları bu grubu oluşturmakta; hem yarışma, hem de eğlenceyi içermektedir. Diğer gruplara bakarak en az oyunun yer aldığı bu gruptaki oyunların bir başka özelliği ise söz konusu oyunların tek kişiyle oynandıklarında eğlence amaçlı, grup halinde oynandığında ise yarışmaya dayalı olarak karşımıza çıkmasıdır.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Irak Türkmen çocuk oyunlarında yarışmaya dayalı olan oyunlar sayıca fazla olmalarıyla ön plana çıkmaktadır. En az oyun ise hem yarışmaya hem de eğlenceye dayalı grupta kendini göstermektedir.

III. E. OYNANMA YERİNE GÖRE IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARI:

Elbette her oyun gibi Irak Türkmen çocuk oyunları da mekan gerektirir; yani oyunların bir oynanma yeri olması gerekir.

Irak Türkmen çocuk oyunlarına bu gözle baktığımızda bu bölümün D başlığında ve “Amacına Göre Irak Türkmen Çocuk Oyunları” adıyla verilen kısımda da belirttiğimiz üzere söz konusu Türk boyunun çocuk oyunlarında asıl amaç eğlencedir. Dolayısıyla Irak Türkmen çocuk oyunlarında oyunlarının “eğlenceye dayanması”, oyun yeri meselesinde de bir etken olarak karşımıza çıkacaktır. Bir başka ifadeyle Irak Türkmen çocukları oyunlarını herhangi bir yerde, uygun gördükleri bir alanda oynayabilmektedirler. Yani oyunların çoğunun eğlence amaçlı olması oyun mekanı bağlamında geniş düşünülmesine, herhangi bir mekan şartı aranmamasına yol açmıştır.

III .E. 1. Ev Dışında Oynanan Irak Türkmen Çocuk Oyunları:

İncelediğimiz 107 oyunun 64 tanesi ev dışında oynanan oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani çocuklar için herhangi bir evin bahçesi, sokağın bir köşesi, kırlar – bayırlar kısacası her türlü alan, oyun mekanı olabilmektedir. Nitekim 1 “Al Yeşil”, 2 “Çırk”, 3 “Aşuğ”, 4 “Bel (sırt) Üzerinden Atlamak”, 5 “Kullaukiç Ağacıyla Yürümek”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 8 “Çuvala Girmek (çuval yarışı)”, 9 “Deve Deveci”, 10 “Donguz (Domuz) Tepme” 13 “Pissig (kedi) ve Sıçan (fare)”, 14 “Gelin Küreken (güvey)”, 15 “Çim – Sifon”, 19 “Ha Kurtaram Kaparam”, 21 “Hana Hana – Şilik”, 22 “Hana Hana – Şiş”, 23 “Ha Börü – Börü”, 24 “Hellük Çubuk”, 25 “İp Çekme”, 26 “İp –

İp (İp Atlama), 27 “Kağıt Kuşu (uçurtma)”, 28 “Kana Kazma”, 30 “Kav Kav”, 32 “Kol Kesme”, 33 “Koşma”, 34 “Kurna Kurna”, 37 “Muncuk (Boncuk)”, 39 “Salıncak”, 40 “Boncuk Gömme”, 41 “Sap Sap”, 44 “Tandura Harap”, 47 “Üç Adım”, 48 “Üç Taş”, 54 “Qawurçağ Toyu”, 56 “Muncuğa Tumma”, 57a,b,c,d “Gülle Oyunları”, 59 “Sürü Sürmeli”, 60 “Kara Kara”, 62 “Kala Kala”, 63 “Çızığdan Çixme”, 64 “Top Ekmek”, 65 “Qazığa Bağlama”, 66 “Köse Geldi”, 71 “Âm Âm”, 76 “Et-te’le”, 79 “Hecele”, 80 “Xalas Xalas”, 81 “Şabatit”, 82 “Bir Tike”, 83 “İki Tike”, 84 “Stop Stop”, 87 “Yerden Üskek veya Üskek Çixma”, 88 “Cüce Cüce”, 89 “Kuyuya Atma”, 90 “Şakam”, 92 “Atlı Yayan”, 93 “Kara Geldi”, 94 “Ring”, 96 “Top (Futbol)”, 98 “Evvel Tahrik”, 103 “Arpa Buğda”, 104 “Hellüg”, 106 “Reng Reng” ve 107 “Yedi Sifon” no.lu oyunlar bu özelliği taşımaktadırlar. Biz de 88 no.da kayıtlı olan oyunu örnek olarak vermek istiyoruz:

Cüce Cüce Oyunu:

İki erkek çocuğu arasında oynanan bu oyun, her çocuğun bir tane büyük “çim taşı” (çakıl taşı) ve bir küçük taşı olur. Küçük taşa “cüce” denir. Oyuncular, büyük taşla cüceye vururlar. Cüceye vuran oyuncu, karşıdaki oyuncunun taşına vurmaya çalışır. Onu da vurursa, tekrar cüceyi vurmaya çalışır. Bir küçüğe, bir büyüğe vurarak, isabet ettiremeyene kadar devam eder. Çocuklar kendi aralarında bir sayı belirlerler. Bu sayı kadar taşa vurabilen oyuncu, oyunu kazanmış olur.

III. E. 2. Hem Evde Hem de Ev Dışında Oynanan Irak Türkmen Çocuk Oyunları:

Irak Türkmen çocuk oyunlarının bir kısmı da hem evde oynanabilmekte, hem de III. E. 1’de kayıtlı oyunlar gibi sokak, bahçe, kır – bayır benzeri herhangi bir yerde oynanabilme özelliği göstermektedir. Bu bölümün başında da tekrar ettiğimiz üzere oyunlardaki asıl amacın eğlence olmasına bağlayacağımız bu durumu 11 “Ev Ev”, 12 “Eveleme Develleme”, 16 “Göz Bağlama”, 17 “Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)”, 18 “Gülle (Misket)”, 20 “Ha Tak Taka”, 29 “Kara Kara”, 31 “Yengeç”, 35 “Miçek”, 36 “Mızrak”, 38 “Pam Plis Pos” 42 “Taklabaz”, 43 “Tekmile Cüt – Tapkana Cüt (Çift)”, 45 “Tumu – Tumu”, 46 “Uçtu Uçtu”, 49 “Yedi Taş”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”, 51 “Dewe

Deweçi”, 52 “Axçi – Buxçi”, 53 “Hecele Bixawa”, 55 “Ewelleme Dewelleme”, 57(e) “Gülle Oyunları”, 58 “Ene Pene”, 61 “Bir Kuşum Var veya Tama Kuşu”, 67 “Mennen Sen Yoldaşğ”, 68 “Hecciler Hece Gider”, 69 “Anna Meni Oyad”, 70 “Beş Taş”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 73 “Duxtor Duxtor”, 74 “Qonşu Qonşu”, 75 “İgne Ücü”, 77 “Qita Qitar”, 78 “Burun Burun”, 85 “Ete Bacı – Emme Bacı”, 86 “Resim”, 91 “Peş Peş”, 95 “Helahop”, 97 “Aleylim Buleylim”, 99 “Sımıntıyı”, 100 “Legleg Hawada”, 101 “Altınına Bax Altınına”, 102 “Üzük Saxlama” ve 105 “Hecci Laqlaq Hawada” no.lu oyunlarda görmemiz mümkündür. Elbette Irak Türkmen çocuk oyunlarının karakteristiğini de gösteren bu durumu 67 no.lu ve aşağıya alacağımız oyunla da göstermek uygun olacaktır:

Mennen Sen Yoldaşğ Oyunu:

Bu oyun, iki çocuk tarafından sırt sırta verilip kol kola girilerek, aşağıdaki tekerlemenin söylenmesi ile oynanır. Oyuncuların kız ya da erkek olması önemli değildir:

“Mennen sen yoldaşğ

Bir qutu qumaşğ

Tayyaraya mineriğ

Yeşil mektub yazariğ

Başqanımız gelende

Ayağına qaxariğ”

Anlaşılaçağı üzere Irak Türkmen çocuk oyunları içinde sadece evde oynanan bir tek oyuna bile rastlanmamıştır. Bu husus Irak Türkmen çocukları kadar bütün Türk çocuklarının, Türklerin özgürlüklerine ne kadar düşkün olduklarını bir kere daha ortaya koymaktadır. Ayrıca bu görünüşün Irak Türkmen çocuk oyunları bağlamında eğlenenin temel nitelik olduğunu da ortaya koyduğu, gerçektir. Bu nedenle aynı açıklamayı her iki grup için yapmamız doğru olacaktır.

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Irak Türkmen çocuklarının oyunları belli bir zamanda değil, daha çok istedikleri zaman oynadıkları dikkati çekmektedir. Çünkü oyunun asıl amacı eğlencedir. Irak Türkmenlerinde çocuk oyunlarında grup halindeki oyunların tercih edilmesi ise; Türklerin eski konar-göçer hayatları yanında günümüz dünyasının yeni oluşumlarını da ortaya koyan bir durumdur. Söz konusu çocuk oyunlarında yakın zamana kadar daha çok erkek çocukların oynadıkları oyunlar çoğunlukta iken bugün sosyal hayatın hemen her cephesinde de görüldüğü üzere cinsiyetin söz konusu olmadığı, dolayısıyla aynı oyunun hem kız, hem de erkek çocukları tarafından oynanması da işin bir başka boyutudur. Irak Türkmen çocuk oyunlarında daha çok yarışmalı oyunlar tercih edilmektedir. Büyük bir ihtimalle bu durum Irak Türkmenlerinin geçmişteki ortak hayatımızın temelini kahramanlığın oluşturması yanında bugün içinde buldukları siyasi ortam ile de bağlantılıdır. Bu durum söz konusu çocuk oyunlarının en çok ev dışında ve açık mekanda oynanmasına da yansımıştır.

IV. BÖLÜM:

IRAK TÜRKMENLERİNİN ÇOCUK OYUNLARINDA VARYANT MESELESİ

Oyunlar bütün dünyada ortak bir alan olup ancak mekan, oynanış şekli, oyuncuların cinsiyeti, yaşı, adı, zamanı vb hususlar bakımından farklılıklar gösterebilir. Çeşitli sebeplere bağlı olarak görülen bu farklılıkların ortak bir kültüre sahip olan veya başka toplumlarla kültürel bağları hareketli ve güçlü olan topluluklarda ise azalacağı, gayet doğaldır. Aynı soydan gelen toplumlarda bu farklılık daha da azalacak; özellikle aynı coğrafyanın çeşitli bölgelerinde en az dereceye inecektir.

Irak Türkmen çocuk oyunları için de aynı durum söz konusudur. Nitekim oyunlar hem kendi içinde varyantlaşma göstermekte; hem de aynı soydan geldiği Türkiye Türklerinin çocuk oyunları ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğin ise bazen oyunların adlarında, bazen oynanışında, bazen de içerdiği kalıp sözler veya tekerlemeler bakımından olacağı, ortadadır. Ayrıca bu benzerliğin – bu bölümün konusu olmamakla birlikte – oyuncuların yaşı, cinsiyeti, oynanma yeri vb hususlarda da kendini göstereceğini belirtmemize gerek yoktur.

Irak Türkmen çocuk oyunlarını varyant söz konusu olduğunda iki başlıkta değerlendirmek mümkündür:

- A. Irak Türkmen Çocuk Oyunlarının kendi içindeki varyantları
- B. Irak Türkmen Çocuk Oyunlarının Türkiye Türklerindeki varyantları

IV. A. IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARININ KENDİ İÇİNDEKİ VARYANTLARI:

IV.A. 1. Adları Farklı, Oynanışı Aynı veya benzer Olanlar

- 1 “Al Yeşil” – 106 “Reng Reng”
- 2 “Çırk” – 94 “Ring”
- 3 “Aşuğ” – 57 “Gülle(a)”
- 4 “Bel (sırt) Üzerinden Atlamak” – 99 “Sımıntıyı”
- 6 “Çizilgeye Taş Atmak” – 41 “Sap Sap”
- 7 “Çukura Atma” – 82 “Bir Tike” – 83 “İki Tike” – 89 “Kuyuya Atma”
- 11 “Ev Ev” – 72 “Oyunçağ Oyunçağ” – 85 “Ete Bacı-Emme Bacı”
- 14 “Gelin Küreken (güvey)” – 54 “Qawurçağ Toyu”
- 15 “Çim-Sifon” – 107 “Yedi Sifon”
- 21 “Hana Hana-Şilik” – 22 Hana Hana-Şiş”
- 24 “Hellük Çubuk” – 28 “Kana Kazma” – 104 “Hellüg”
- 17 “Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)” – 29 “Kara Kara”
- 40 “Boncuk Gömme” – 56 “Muncuğa Tumma”
- 20 “Ha Tak Taka” – 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”
- 49 “Yedi Taş” – 70 “Beş Taş”
- 13 Pissig (Kedi) ve Sıçan (Fare)” – 76 “Et-te’le”

- 30 “Kav Kav” – 80 “Xalas Xalas”
- 32 “Kol Kesme” – 44 “Tandura Harap” – 81 “Şabatit”

IV.A. 2. Adları Aynı, Oynanışı Farklı Olanlar:

- 9 “Deve Deveci” – 51 “Dewe Deweçi”
- 12 “Evelleme Develleme” – 55 “Ewelleme Dewelleme”
- 29 “Kara Kara” – 60 “Kara Kara”

IV.A. 3. Sadece Tekerlemeleri Yönünden Benzerlik Gösterenler:

- 12 “Evelleme Develleme” – 55 “Ewelleme Dewelleme”
- 20 “Ha Tak Taka” – 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”
- 46 “Uçtu Uçtu” – 55 “Ewelleme Dewelleme”
- 100 “Legleg Hawada” – 105 “Hecci Laqlaq Hawada”

(Tarafımızdan derlenen 57(e) no.da kayıtlı olan oyun, Mehmet ABDULLAH’ın kitabından aldığımız ve tezimizde 18 no.da kayıtlı olan oyunun aynısıdır. Bu bakımdan söz konusu 2 oyun varyant bağlamında değerlendirmeye alınmamıştır).

Diyebiliriz ki; Irak Türkmen çocuk oyunlarının kendi içindeki varyantlaşmasını incelediğimizde oynanan oyunların çoğunun “adları farklı, oynanışı aynı ya da benzer” özellikte olduklarını; “adları aynı oynanış şekli farklı”; “sadece tekerlemeleri yönünden benzerlik gösterenler” başlığıyla verilenlerin ise azınlıkta olduğunu görmektedir. “Adları farklı, oynanışı aynı ya da benzer” grubundaki oyunların oynanış şeklinin aynı ya da benzer

olmakla birlikte isimlerinin farklılığı ise oyunların yaygın olduğu coğrafyanın değişmesi veya yakın ya da aynı coğrafyalarda olsa bile başka bir kültürden gelenlerin bu farklılıkta etken olacağı ortadadır. Bazen de oyunlar, birbirini takip eden şekilde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim metinlerimizde yer alan "Bir tikke" oyununu bir süre sonra "iki tikke" takip edecek, çocuklar eğlenmeye devam etmek için hem oyunu değiştirmiş, hem oyunun bir varyantını oluşturmuş olacaktırlar.

Yine metinlerimizde yer alan ve iki farklı oynanış şekli ile karşımıza çıkan "evelleme develleme" oyununda olduğu gibi, bazı durumlarda da çocuklar farklı şekilde oynadıkları birkaç oyunu aynı şekilde isimlendirmektedirler. Bu durum da, çocukların oyun isimlerine değil kendi eğlencelerine önem vermelerinden ileri gelmektedir. Etrafta bulunan metaryeller aynı olunca, çocuklar farklı tekniklerle de oynasalar bazen oyunlara aynı ismi verebilmektedirler.

Çocuklar, tekerlemeleri ezberlerinde tutarak farklı eğlenceler oluşturabilmektedirler. Bu da bize, tekerleme yönünden benzer oyunların oluştuğunu göstermektedir. Nitekim, incelememizde yer alan "ha tak taka" ve "hüllüğe zübüllüğe" oyunları bu şekilde oluşmuş oyunlardandır. Eğlencenin asıl amaç olduğu çocuk oyunlarında, tekerlemenin temel kalarak farklı oynanış biçimlerinde yer alması gayet tabii bir durumdur.

IV.B. IRAK TÜRKMEN ÇOCUK OYUNLARININ TÜRKİYE TÜRKLERİNDEKİ VARYANLARI:

Irak Türkmen çocuk oyunlarının Türkiye Türklerindeki çocuk oyunlarına olan benzerliği, kendi içindeki varyantlaşmalardan daha zengin bir durumdadır. Nitekim aşağıda da görüleceği üzere bu oyunların Türkiye Türklerindeki benzerleri 45 başlık altında toplanmıştır.

IV.B. 1. Saklambaç

17 "Göz Yumma – Saxlan Bacı (Saklambaç)", 29 "Kara Kara"

IV. B. 2. Sek Sek

21 “Hana Hana – Şilik”, 22 “Hana Hana – Şiş”

IV. B. 3. Çelik Çomak

24 “Hellük Çubuk”

IV.B. 4. Halat Çekme

25 “İp Çekme”

IV.B. 5. Uçurtma

27 “Kağıt Kuşu (Uçurtma)”

IV. B. 6. İp Atlama

26 “İp – İp (İp Atlama)

IV. B. 7. Hane Kazma

28 “Kana Kazma”

IV. B. 8. Koşu Yarışı

33 “Koşma”

IV. B. 9. Bilye – Misket

3 “Aşuğ”, 6 “Çizilgeye Taş Atmak”, 7 “Çukura Atma”, 18 “Gülle (Misket), 37 “Muncuk (Boncuk)”, 57 a, b, c, d, e “Gülle Oyunları”, 88 “Cüce Cüce”

IV. B. 10. Birdir Bir

4 “Bel (Sırt) Üzerinden Atlamak”, 20 “Ha Tak Taka”, 50 “Hüllüğe Zübüllüğe”

IV. B. 11. Çuval Yarışı

8 “Çuvala Girmek”

IV. B. 12. Evcilik

11 “Ev Ev”, 72 “Oyunçağ Oyunçağ”, 85 “Ete Bacı – Emme Bacı”

IV. B. 13. Mendil

13 “Pissig (Kedi) ve Sıçan (Fare)”

IV. B. 14. Ellem Büllem Epelek

9 “Deve Deveci”, 51 “Dewe Deweçi, 55 “Ewelleme Dewelleme”

IV. B. 15. Körebe

16 “Göz Bağlama”

IV. B. 16. Gelin Güvey

14 “Gelin Küreken”, 54 “Qawurçağ Toyu”

IV. B. 17. Turist

48 “Üç Taş”

IV. B. 18. Fış Fış Kayıkçı

52 “Axçi – Buxçu”

IV. B. 19. Çömçe Gelin – Çömçeli Gelin

66 “Köse Geldi”

IV. B. 20. Beş Taş

49 “Yedi Taş”, 70 “Beş Taş”

IV. B. 21. Doktorculuk

73 “Duxtor Duxtor”

IV. B. 22. Komşu Komşu

74 “Qonşu Qonşu”

IV. B. 23. Trencilik

77 “Qitar Qitar”

IV. B. 24. Kızak Kayma

79 “Hecele”

IV. B. 25. Yamba Kapma

34 “Kurna Kurna”

IV. B. 26. Beşik Oyunu

35 “Miçek”

IV. B. 27. Topaç Çevirme

36 “Mızrak”

IV. B. 28. Güzellik Mi, Çirkinlik Mi?

38 “Pam Plis Pos”

IV. B. 29. Yüzük Saklama – Fincan Oyunu

102 “Üzük Saxlama”

IV. B. 30. Takla Atma

42 “Taklabaz”

IV. B. 31. Tek Mi, Çift Mi?

43 “Yengeç”

IV. B. 32. Uçtu Uçtu Kim Uçtu?

46 “Uçtu Uçtu”, 61 “Bir Kuşum Var veya Tamata Kuşu”

IV. B. 33. Adam Kurtarma

80 “Xalas Xalas”, 30 “Kav Kav”

IV. B. 34. Tıp

84 “Stop Stop”

IV. B. 35. Resim Oyunu

86 “Ressim”

IV. B. 36. Deve – Cüce, Yer – Taş Oyunu

87 “Yerden Üskek veya Üskek Çixme”

IV. B. 37. Çanak Çömlek Patladı

93 “Kara Geldi”

IV. B. 38. Hani Bana, Hani Bana?

91 “Peş Peş”

IV. B. 39. Çember Çevirme

2 “Çırk”, 94 “Ring”

IV. B. 40. Hulahop

95 “Helahop”

IV. B. 41. Menekşe Mendilim Düşe

97 Alaylim Bulaylim”

IV. B. 42. Uzun Eşek

99 “Sımıntayı”

IV. B. 43. Leylek Leylek Havada

100 “Legleg Hawada”, 105 “Hecci Laqlaq Hawada”

IV. B. 44. Arpa Mı, Buğday Mı?

103 “Arpa Buğda”

IV. B. 45. Tombiliş - Tombalak

15 “Çim – Sifon”, 107 “Yedi Sifon”

Bu konuda sonuç olarak diyebiliriz ki; Irak Türkmenlerinin çocuk oyunları ile Türkiye Türkleri’ndeki çocuk oyunları arasındaki bu benzerliği antropolojik görüşe de dayandırmak yerinde olacaktır. Bu görüşün temsilcileri Andrew Lang, Edward Tylor ve M. Lennan “farklı kültür seviyesindeki insanların ortak inanç ve âdetlere sahip oldukları” konusunda birleşirler. Onlara göre bu benzerlik “kültürün paralel olarak gelişmesi sonucu”

¹³⁷ ortaya çıkmıştır. Irak Türkmenleri ile Türkiye Türkleri arasındaki soy ve kültür yakınlığından kaynaklanan çocuk oyunlarındaki benzeşme ise bir bakıma antropolojik görüşün ispatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı coğrafyada bulunan çocuklar, aynı kültürden ve aynı ihtiyaçlardan (eğlence, oyuncak benzerliği vs) dolayı benzer oyunları ortaya çıkarmışlardır. Nitekim, yaşanılan coğrafya ya da medeniyet dairesi değişse bile özde var olan duygu ve düşüncelerin değişemeyeceği bir gerçektir. Bir milletin, milli kültür unsurlarını yok etmek mümkün değildir. Çocukların kültürün yaşamasında önemli bir etken olduğunu düşünecek olursak, Türk milli kültürünün bir parçası olan çocuk oyunlarının da farklı coğrafyalarda benzer şekillerde ortaya çıkmasını doğal karşılamamız gerekir.

137 SAKAOĞLU, Saim; Masal Araştırmaları; Akçağ Yay:272, Türk Halk Edebiyatı:6 (3. Baskı); Ankara 2007; s:8

SONUÇ

Irak Türkmen çocuk oyunlarında esas olan şey eğlencedir. Çocukların her konuda oyun oynayabilmelerinin yanında araçsız oynananlarının varlığı da bu durumu açıklar niteliktedir. Yarışmalı olanlarının da olmasına rağmen oyunların çoğunluğunda bu amacın gözetilmemesi ise düşüncemizi doğrulamaktadır.

Irak Türkmen çocuklarının oynadıkları oyunların çeşitliliği ise dikkati çekecek kadar geniştir. Çoğunluğunun misket (gülle), taş, boncuk (muncuğ), hatta tahta parçalarıyla oynanması çocukların gerçek hayata olan bağlılıklarını göstermekte; ihtiyaç duyulduğunda her ortamda ve her şey ile oyun oynayabildiklerini belirtmektedir. Bu da bize Irak Türkmen çocuklarının oyunların sadece taşıyıcısı değil aynı zamanda yaratıcısı olduklarını da göstermektedir.

Irak Türkmen çocukları genellikle grup oyunlarını tercih etmektedirler. Ancak bu durum onların tek kişilik oyunları oynamalarına engel teşkil etmemektedir. Bu da bize çocukların istedikleri anda ve oyuncu bulduklarında oyun kurabildiklerini, bulamadıklarında ise tek kişilik oyunlara yöneldiklerini göstermektedir. Bu arada bazı oyunların sadece grup halinde oynanabildiğini, bu nedenle söz konusu oyunlarda tek kişinin olamayacağını da belirtmemiz gerekir. Bir başka ifadeyle Irak Türkmen çocuklarının oynayacakları oyunları bazı durumlarda zaman, mekan ve seçilen oyunun özelliğini de göz önünde bulundurdukları ortadadır. Bunların yanı sıra çocuk oyunlarının daha çok gruplar halinde oynanmasını Türklerin eski hayatlarına yani “kök börü”, “ulak tartoo” gibi milli oyunların toplu olarak oynanmasına da bağlamak mümkündür.

İncelediğimiz oyunların ekseriyetinde tekerleme veya tekerlememsi kalıp söz görülmemektedir. Irak Türkmen çocuklarının oyun oynamak için bu tür kalıp sözlere gerek duymadıklarını; tekerleme söyleme, tekerlemeyi oyunda kullanma geleneğini sürdürdüklerini göstermektedir. Tekerlemeli oyunların hatta sadece tekerlemeden ibaret

oyunların varlığı ise yine söz konusu Türk boyunun çocuklarında oyunda asıl amacın eğlence olduğunu, her durumda ve gerek duyulduğunda oyun oynanabildiğini belirten bir başka durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Irak Türkmen çocuklarının ihtiyaç duyulduğunda oyun kurabilmeleri söz konusu oyunlarda zaman kavramının ve mekan meselesinin fazla önemli olmadığını da ortaya koymakta; bir anlamda oyunlarda asıl amacın eğlence olduğunu göstermektedir. Kısacası Irak Türkmen çocuk oyunlarında amaç oyunun kendisi değildir. Zaten oyun sırasında uygun görülen her hangi bir alanın bu iş için genellikle yeterli görülmesi de bunu ifade etmektedir. Ancak mevsim dönümlerini ve bazı kutsal günlere yönelik oyunların varlığı ve söz konusu oyunların sadece belli bir zaman diliminde oynanmaları ise diğer oyunlardan olan farklılığını ortaya koymakta; çocukların çevrelerine, milli değerlerine bağlılıklarını da belirtmektedir.

Irak Türkmen çocuk oyunları genelde eril bir özellik göstermekte; yani genellikle erkek çocukların oynadıkları oyunlar karşımıza çıkmaktadır. Ancak kız ve erkek çocukların birlikte oynadıkları oyunların “erkek çocukların oynadıkları oyunların sayısına ulaşması” çocuk oyunlarındaki cinsiyet durumunu gösteren bir başka husus olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca erkeklerin oynadıklarını kızların, kızların oynadıklarını ise erkeklerin oynamaları Irak Türkmen çocuk oyunlarında cinsiyetin giderek gözetilmez olduğunu ortaya koyan başka ve önemli bir özellik olarak belirtmektedir.

Irak Türkmen çocuklarının oyunlarında Türklerin geleneksel yapısını, değer yargularını hatta eski hayatlarının izlerini bile görebilmek mümkündür. Nitekim “ha börü börü”, “ha kurtaram kaparam”, “aşuğ”, “mızrak” gibi oyunlar bunlardan bir kaç olup Türklerin konar göçer hayatlarından ve türeyişle ilgili inançlarından izler taşımaktadır.

Irak Türkmen çocuk oyunlarının Türkiye Türklerinde oynananlarıyla olan benzerlikleri ise dikkati çekecek kadar fazladır. Gerek adlarında, gerekse oynanışında görülen büyük benzerlik her iki Türk topluluğunun sadece sınır komşusu olmalarına değil daha çok aynı soydan gelmelerine, dolayısıyla aynı kimliğe sahip olmalarına bağlanabilir.

Oyunların kendi içindeki varyantlaşması ise Irak Türkmenlerinin hem buldukları uzak ya da yakın farklı coğrafyalarla, hem de eski ya da yeni dönemde söz konusu coğrafyaya yapılan göçlerle ilgili olmalıdır. Bu arada Irak Türkmenlerinin buldukları bölgelere dışarıdan kendi getirmiş olduklarını da unutmamak gerekir.

Belirtmeliyiz ki verdiğimiz bu değerlendirmeler elbette kesin değildir. Gerek oyunların sayısında, gerekse oyunların derlendiği bölgelerde meydana gelecek çeşitlenme bu yorumları elbette değiştirecektir. Bir başka ifadeyle yaptığımız değerlendirmeler sadece çalışmamızda kullandığımız oyunlar göz önüne alındığında bir kesinlik arz edecektir.

METİNLER

1. Al Yeşil Oyunu

Bu oyun, (8 – 16) yaşları arasında olan çocuklarca oynanır. (5 – 10) çocuk arasında oynanabilir. Önceden yaşı en büyük olan çocuk hakem diye seçilir. Çocuklar, aralarında aynı sırada birini usta olarak seçerler. Kalan çocuklar ise, sırayla dururlar. Ustanın eline bir kemer verirler. Bu arada usta oyuncu ile hakem çocuklardan uzaklaşırlar. Oyunla ilgili gizli gizli konuşmaya başlarlar. Usta ile hakem gizli konuşmalarında bir renk üzerine anlaşılır. Örneğin kırmızı rengi seçerler. İkisi anlaştıktan sonra tekrar çocuklara dönerler. Burada usta oyuncu çocuklara al yeşil diye sormaya başlar. Her hangi bir çocuk usta ile hakemin gizlice seçtikleri rengi söylese kemeri eline alır ve çocukları dövmeye başlar. Birkaç dakikadan sonra hakem oyunculara bağırır: “Taş nefes kes taş nefes kes.....Taş nefes kes” Bunları söylerken bu kez çocuklar elinde kemer olan çocuğu dövmeye çalışırlar. Elinde kemer olan çocuk hızla hakemin yanına gidip kemeri teslim etmeli ve o rengin de “kırmızı” olduğunu söylemelidir. Bu şekilde sıra ikinci çocuğa gelir ve oyun sürdürülür.¹³⁸

2- Çırk Oyunu

Bu oyun, (8 – 12) yaşları arasında olan erkek çocuklarca oynanan bir oyundur. Bu oyunda çocuklar, bisiklet lastiği büyüklüğünde ve demirden yapılan bir yuvarlağı (ki ona çırk denir) ellerindeki uzun bir demir çubukla sürerler. Başlangıçta bir çocuk çırkı sürmeye başlar. Çocuk ne zaman ne zaman çırkı düşürür ise oyunu kaybeder. Diğer çocuklar sırayla oyuna devam ederler.¹³⁹

¹³⁸ ABDULLAH, Mehmet; Türkmen Milli Çocuk Oyunları, Irak Türkmen Cephesi, Kültür Müdürlüğü Yay. Erbil 2004, s:5

¹³⁹ A.g.e, s:7

3- Aşuğ (Cıg) oyunu

Aşuğ paçanın orta bölümünde kemiğe denir. Bu oyun (9 – 15) yaşlar arasındaki çocukların oynadığı bir oyundur. İki kişi arasında oynanan bu oyunda, çocuklardan hangisi bir aşuğu yerdeki aşuğlara dokundurursa, o aşuğları kazanmış olur. Dokunduramazsa atmış olduğu aşuğu da kaybeder. Bu kez ikinci oyuncu aşuğunu atar. Dokundurursa yerdeki tüm aşuğları kazanır. Dokunduramazsa kaybeder. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁴⁰

4- Bel (sırt) Üzerinden Atlamak Oyunu

Bu oyun (9 – 15) yaşları arasında birkaç erkek çocuğun oynayabileceği bir oyundur. İlk başta çocuklar sırasıyla eğilirler ve birinci çocuk tüm çocukların üzerinden atlamaya çalışır. Son çocuğu geçince onlar gibi eğilir ve aynı şekilde ikinci çocuk oyuna başlar. Eğilen çocuklardan herhangi biri düşerse oyunu kaybeder ve oyunu bu şekilde sürdürürler.¹⁴¹

5- Kullaukıç Ağacıyla Yürüme Oyunu

Bu oyun, (9 – 14) yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Üç çocukla oynanan bu oyunda çocuklar sırayla durur. Hastaların kullandığı koltuk değneği gibi bir metre uzunluğunda iki büyük ağaç alıp, bu ağaçların aşağı tarafına ayaklarının enine göre iki parça küçük ağaç çaktırırlar. Daha sonra bu ağaçların üstte kalan kısmını tutan çocuklar, ayaklarını da ağaçların altta kalan kısmına yerleştirirler. Üç çocuktan birisi hakem seçilir. Çocuklar kendilerinden birkaç metre uzaklıkta bir çizgi çizerler. İki çocuk bu

¹⁴⁰ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:9

¹⁴¹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:11

ağaçların yardımıyla çizilen yere kadar yürürler. Çocuklardan hangisi önce çizilen çizgiye ulaşmış tekrar eski yerine dönerse oyunu kazanmış sayılır. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁴²

6- Çizilgeye Taş Atmak Oyunu

Bu oyun, (8 – 14) yaşları arasındaki kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyuna birkaç çocuk katılabilir. Çocuklar üç adım ötede üç yuvarlak çizerler ve sırayla içine taş atarlar. Taşlar hangi yuvarlağa düşerse ona göre ceviz kazanırlar. Mesela iki yuvarlağa atabilirse, bulunan ceviz miktarı kadar ceviz kazanır. Atılan çim taş yuvarlağın dışına düşerse oyunu kaybeder ve başka bir çocuk oyuna aynı şekilde devam eder.¹⁴³

7- Çukura Atma Oyunu

Bu oyun, (9 – 15) yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyuna birkaç çocuk katılabilir. Çocuklar önce kendilerinden uzak bir mesafede bir karış derinliğinde bir çukur kazarlar. Sırayla ellerinde bulundurdukları cevizleri çukura atmaya çalışırlar. Örneğin, birinci çocuk çukura üç adet ceviz atmalıdır. Eğer çukura bir tane düşürebilirse oyunu kaybeder. Şayet çukura çift ceviz düşürebilirse, cevizlerin sayısına göre karşısındaki çocuktan ceviz alır. Oyunu birinci çocuk kazanamazsa, sıradaki çocuk oyuna aynı şekilde devam eder.¹⁴⁴

8- Çuvala Girmek Oyunu (Çuval Yarışı)

Bu oyun, (8 – 16) yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyunda çocuklar iki gruba bölünürler. Çocuklar kemerlerine kadar çuvalın içine girerler. Çuvalın ağzını elleri ile tutarlar ve çizdikleri yere kadar koşarlar. Hangi yarışmacı önceden

¹⁴² ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:13

¹⁴³ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:15

¹⁴⁴ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:17

o çizgiye ulaşırsa ve hızla oyunun başladığı yere dönerse o çocuğun dahil olduğu grup oyunu kazanmış olur.¹⁴⁵

9- Deve Deveci Oyunu

Bu oyun, (9 – 14) yaşları arasında olan erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Oyunda birkaç çocuk toplanıp sırayla yürürler. Ancak en öndeki çocuk yüzünü arkasına çevirerek ters yönden yürür. En öndeki yüz yüze olan iki çocuk yürürken şu tekerlemeyi söyler:

Sıra dışı çocuk: deve deveci

Sıra ön çocuk: can deveci

Sıra dışı çocuk: develer harda yatar

Sıra ön çocuk: kara dağda

Sıra dışı çocuk: deven ne yer

Sıra ön çocuk: hurma

Sıra dışı çocuk: ne sıçar?

Sıra ön çocuk: burma

Sıra dışı çocuk: bu gece kimin toyudu?

Sıra ön çocuk: örneğin kendi ismini söyleyerek (Ekrem'in toyudur)der

Sıradaki ikinci çocuk Ekrem adlı birinci çocuğun ellerini tutar ve onu sırtına alır. Çocuklar hep beraber Ekrem'e:

¹⁴⁵ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:19

“Ekrem ne geldi başına?

Kurbağa sıçtı aşına.” derler.

Sonra hep beraber “hee” diye bağırlar ve Ekrem’in elini tutan çocuk elini bırakır. Ekrem’in ön sırada işi biter ve sıranın arkasına geçer. Başka çocuk öne geçer ve oyunu sürdürürler.¹⁴⁶

10- Donguz (Domuz) Tepme Oyunu

Bu oyun, (9 – 15) yaşları arasındaki erkek çocukların bir oyunudur. Birkaç çocuk sırayla ayakta dururlar. Çocukların birisi etrafta dolaşır. Duran çocuklar ise onu dövmeye çalışırlar. Etrafta dolaşan çocuk ayağını kaldırarak onları durdurmaya çalışır. Bu sırada ayağı hangi çocuğa dokunursa oyunu kazanır ve onun yerine geçer.¹⁴⁷

11- Ev Ev Oyunu

Bu oyun, (7 – 13) yaşları arasında olan kız çocuklarının sokaklarda, evlerin önünde oynadıkları bir oyundur. Taş ve kerpiç parçalarından bir ev sınırı çizilir. Evin içine bir çocuk beşiği, beşiğin içine bir oyuncak bebek bırakılır. Çocuklar beşiği sallamaya başlarlar. Beşiği salladıklarında şu ninnileri söylerler:

Leyle ederem yatasan

Konca güle batasan

Leylev ederem daim

¹⁴⁶ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:21

¹⁴⁷ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:23

Uykun olsun mülâyim

Leyle balam leyle

Çocuklar bu ninnileri söylerken evlerindeki en küçük kardeşlerinin ismini söylerler. Ayrıca yanlarında buldukları oyuncak bebeklerle yemek yiyip annelerinin taklidini yaparak evlerindeki yaşamı canlandırmış olurlar.¹⁴⁸

12- Eveleme Develleme Oyunu

Bu oyun, (7 – 11) yaşları arası olan kız ve erkek çocuklar tarafından oynanır. Bu oyunda birkaç çocuk toplanır, yan yana sırayla oturur ve ayaklarını uzatırlar. Çocukların yaşça en büyüğü usta olarak seçilir. Seçilen usta aşağıdaki tekerlemeyi söyler. Tekerleme hangi ayak üzerinde durursa, o çocuk ayağını büker (geri alır). Son çocuğa kadar bu tekerleme tekrarlanır. En son kalan çocuğun ayağına ulaşıldığında ise, o çocuk karın üstü yatar. Tekerleme şöyledir:

Eveleme develleme

İğne iğne ucu düğme

Koz ağacı

Kotur geçi

Yerine yürüne

Su içer kurtuna.

Ve oyun bu şekilde devam eder.¹⁴⁹

¹⁴⁸ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:25

13- Pissig (kedi) ve Sıçan (Fare) Oyunu (K.7)

Bu oyun, kız ve erkek çocuklar tarafından oynanabilir. Oyuncuların sayısı ne kadar çok olursa, oyun o kadar güzel ve eğlenceli olur. Çocuklar birbirlerinin ellerini tutar, oturarak yuvarlak halka yaparlar. Bir çocuk kedi diye seçilir. Oyun başlar, kedi elinde bir mendille halkanın etrafında dönüp dolaşır. Mendili hangi çocuğun başı üzerinde bırakırsa o çocuk kalkıp kedi olur. Bu kez önceden kedi olan oyuncu fare olur. Bu kez kedi farenin ardından koşar. Fare olan çocuk kedi olan çocuğun yerine hemen oturmazsa devamlı dönüp dolaşmaya mecbur kalır. Eğer oturursa kovalamadan kurtulur ve kedi olan çocuk dönüp dolaşmaya başlar. Çünkü elinde mendil varken mendili birinin başına koymalıdır. Oyun bu şekilde devam eder.

14- Gelin Küreken (Güvey) Oyunu

Bu oyun, (6 – 10) yaşları arasındaki kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Bu oyunda çocuklar kendi çevrelerinde gördükleri ve yaşadıkları olayları ifade etmeye çalışırlar. Birkaç çocuk bir arada toplanırlar. Sokakta bulunan taş ve kerpiçleri toplayıp bir ev şekli çizerler. Daha sonra aralarında bulunan en güzel kız çocuğunu gelin, bir erkek çocuğunu da küreken (güvey) diye seçerler ve onları yan yana oturturlar. Gelinin yüzüne renkli tüller örterler. Diğer çocuklar da gelin ve kürekenin etrafına toplanırlar ezberledikleri çeşit çeşit mani ve türkülerini söylerler. Ayrıca, birkaç çocuk küçük küçük tencereler içinde toy (düğün) yemeklerini hazırlar. Oyun türküler söyleyerek sürer. Folklor türkülerinden

“Elinde ayağında acem kınası,

¹⁴⁹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:27

Gidip gelin getirsin ..(güveyin ismi söylerler)..... nenesi” özellikle bu oyunda söylenir.¹⁵⁰

15- Çim - Sifon Oyunu

Bu oyun, (8 – 15) yaşları arasındaki erkek çocukları oynadığı bir oyundur. Bu oyunda oyuncular iki gruba bölünürler. İki grup kendi aralarında anlaşılır, önceden birisi oyuna başlar. Yerde bir dikdörtgen çizilir ve aynı dörtgen sekiz dörtgene bölünür. Bu sekiz dörtgene sekiz pipsi sifonlarını (yani pipsi kapakları) birbiri üstüne dizerler. Oyuna başlayan grup ellerinde küçük bir topla dizilen sifonları vurmaya çalışır. Grup topla sifonlara vurur, sifonlar dağılır ve hızlı bir şekilde koşarlar. Öbür grup topu alıp bu grubun peşinde koşmaya başlar ve vurmaya çalışır. Eğer o gruptan birine topla vurabilirlerse, oyunu kazanmış olurlar. Eğer vuramazlarsa, vuramayanlardan birisi tekrar geri dönüp dağılan sifonları o çizelgenin içine düzer ve oyun sona erer. Bu durumda ilk grup oyunu kazandığı için tekrar oyuna başlar ve oyun bu şekilde devam eder.¹⁵¹

16- Göz Bağlama Oyunu

Bu oyun, (8 – 15) yaşları arasında olan kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Çocuklar içlerinden birisinin gözlerini bağlarlar. Diğer çocuklar ise gözü bağlanan çocuğun çevresinde dönüp dolaşırlar. Çocukların biri, gözü bağlı olanın yanına gidip ona “ben kimim?” diye sorar. Eğer gözü bağlı olan çocuk doğru yanıtı verirse, adı söylenen çocuk oyunu kaybeder. Bazen gözü bağlanan çocuk önüne geleni hafifçesine döver. Bu durumda gözü bağlı çocuk oyunu kazanır ve oyun bu şekilde sırayla devam eder.¹⁵²

¹⁵⁰ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:31

¹⁵¹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:33

¹⁵² ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:35

17- Göz Yumma - Saxlan Bacı (Saklambaç) Oyunu (K.7)

Bu oyunda, önceden belli bir yere bir işaret konur. Çocuklar kendi aralarında kura yaparlar. Kurayı kaybeden çocuk, bu işaretin olduğu yerde yüzünü duvara çevirip gözünü yumar ve ellerini gözünün üzerine koyar. Diğer çocuklar kendilerini, gözünü yumandan gizlemeye çalışırlar. Gizlenen çocuklardan birisi bu oyunu başlatmak için arada kalır ve diğerlerine “Kendinizi iğne iplik eyleyin” diye seslenir. Bu sırada gözünü yuman çocuk “gözümü açayım mı?” diye sorar. Yönetici çocuk “yok” der. Bu arada kendini de gizlemeye başlar ve “gözünü aç” diye seslenir. Gözünü yuman çocuk hemen gözlerini açar ve onları aramaya başlar. Birini bir yerde gördüğünde elini onun başına koyar ve “yandın, yandın” diye bağırır. Bu durumda başına el sürülen çocuk oyunu kaybetmiş sayılır. Gizlenen çocuklar hemen işaretli yere koşup ellerini o işarete basmak isterler. Çünkü çocuk yakalanmadan işaretli yere elini basarsa oyunu kaybetmekten kurtulur. Bütün çocuklar elini işarete koymayı başarabilirse, aynı çocuk gözünü yummaya devam eder. Birkaç çocuk yandıysa, bu çocuklar arasında tekrar kura olur ve bu kez kurayı kaybeden gözünü yumar, diğerleri saklanır. Oyun bu şekilde çocuklar sıkılana kadar devam edebilir.

18- Gülle (Misket) Oyunu

Bu oyun (8 – 14) yaşları arasındaki erkek çocuklarca oynanan bir oyundur. Bu oyunun çok çeşidi vardır. İki veya birkaç çocuk arasında oynanan bu oyunda, iki çocuk karşı karşıya otururlar. Birisi elinde bulunan oyun güllesini oturduğu yerden birkaç adım uzağa atar. İkincisi ise kendi güllesini atılan birinci gülleğe doğru atmaya başlar. Eğer, gülle öbür gülleğe değerse oyunu kazanmış sayılır. Eğer, gülle öbürüne değmediyse, diğer çocuk güllenin düştüğü yere kendi güllesini atar. Burada atılan gülle yakın bir yere düşmüş ise çocuk oyunu kolayca kazanmış olur. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁵³

¹⁵³ A.g.e, s:39

19- Ha Kurtanam Kaparam Oyunu

Bu oyun, (8 – 15) yaşları arasında olan kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Oyunda yaşça en büyük olan erkek çocuk kurt diye ve yaşça en büyük olan kız çocuk da koyun diye seçilir. Kalan çocuklar ise koyunun arkasında birbirlerinin sırtını tutarak sırayla dururlar. Kurt, belli bir uzaklıkta diğer çocukların karşısında durur ve koyunun balalarını (yavrularını) kapmaya çalışır. Kurt, her hangi koyunu arkasından yakalarsa onu kendi arkasına koyar ve yakaladığı av onun olur. Bu oyunda kurt ve koyun şu tekerlemeyi söylerler:

Kurt: Ha kurtanam kaparam

Koyun: İki gözüm oyaram

Kurt: bir kifte (köfte) ver kız için

Koyun: Gülle (kurşun) verem gözün için

Kurt: He bir balav (yavrun) kaparam

Koyun: Hadduv nedi

Kurt: Haddim var

Koyun: Hadduv nedi

Bu sırada kurt kendini koyunların üstüne atarak bir yavrusunu kapar ve kendi tarafına götürür. Oyun bu şekilde sürdürülür.¹⁵⁴

¹⁵⁴ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:41

20- Ha Tak Taka Oyunu

Bu oyun, (8 – 14) yaşları arasında olan kız çocuklarca oynanır. Kızlar durarak sırtlarını birbirine çevirirler. Arkadan kollarını birbirine geçirerek biri öbürünü sırtında kaldırır. Sırayla birbirlerini sırtlarına alarak şu tekerlemeyi söylerler:

Birinci çocuk

İkinci çocuk

Piştım takı

Sabunum rakı

Havada ne var

Mavi munuğ (boncuk)

Yerde ne var

Doğarcuğ (tulum)

Nenev (annen) ne doğub

Bir oğlan

Adı nedi

Muhammet

Burada her iki çocuk (Muhammet'e salavat) deyip ellerini bırakırlar.¹⁵⁵ Bu oyun için bulduğumuz başka bir tekerleme de şöyledir:

He taq taqı taq taqı

Gögde ne var?

Gög muncuğ

Yerde ne var?

Taqqalaq

Nenev ne doğup?

Bir oğlan

Adı nedi?

Mehemmed

Mehemmed'e salavat¹⁵⁶

21- Hana Hana “Şilik” Oyunu

Bu oyun, (8 – 13) yaşlar arasındaki kız çocuklarca oynanır. İki veya ikiden fazla çocuk tarafından oynanan bu oyunda ilk olarak bir taşı yerden alıp ıslatırlar. Çocukların birisi ıslak yüzü öbür çocuk kuru yüzünü seçer ve taş havaya atılır. Bu şekilde çocuklardan birisi oyuna başlamak için belirlenmiş olur. Aynı zamanda yerde bir dörtgen çizilir. Dörtgenin içi çizgiyle dörde bölünür. Her birisinin üzerinde sırayla birden dörde kadar bir numara yazılır. Oyunun başlaması için usta diye çocuklardan bir kız seçilir ve oyun başlar.

¹⁵⁵ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:43

¹⁵⁶ SAATÇİ, Suphi; Kerkük Çocuk Folkloru; Ötüken yay. İstanbul, 2008; s: 48

Dörtgenin dışında duran çocuk, elinde bir çim taş bulundurur. Şilik'e doğru atar. Hangi dörtgen içinde durursa oradan, oyun başlar. Oyuncu üzerinde durduğu tek ayakla çim taşı çizilen dörtgene doğru sürer. Burada oyuncunun ayağı veya taş bir çizgi üzerine düşerse, oyunu kaybeder. Oyuncu her dörtgeni rahatça geçerse oyunu kazanmış olur. Bu kez sıra diğer bir oyuncuya gelir ve oyun devam eder.¹⁵⁷

22- Hana Hana “Şiş” Oyunu

Bu oyun da bir önceki oyunun (Şilik) başka bir şeklidir. Ancak burada oynayan çocuk gözlerini havaya kaldırır ve yumar aşağı bakmadan dörtgeni atlar. Ayağı çizgilere değmeden şu lafları söyler:

<u>Oynayan çocuk</u>	<u>Gözlemci çocuk</u>
Şiş	yok
Gube	lepe

Not/ Eğer oyuncu ayağı çizgiye değerse gözlemci çocuk ona şiş söyler yanı dur oyunu kaybetti demektir. O oyun bu şekilde sürdürür.¹⁵⁸

23- Ha Börü – Börü Oyunu

Bu oyun, (8 – 14) yaşları arasında olan kız ve erkek çocukların oynadığı bir oyundur. Oyuna katılan çocukların sayısı ne kadar çok olursa, oyun o kadar heyecanlı olur. Bu oyunda çocuklar birbirlerinin ellerini tutarak bir halka yaparlar. Sırayla oyunu

¹⁵⁷ ABDULLAH, Mehmet; a.g.e. s:45

¹⁵⁸ A.g.e, s:47

sürdürürler. Bir çocuk aşağıdaki tekerlemeyi söyler. Çocuklar halkada yan yana dolanarak “hey” diye bağırırlar. Tekerleme bitinceye kadar ikinci çocuk oyunu sürdürür.

Not/ Birinci çocuk (A) ve diğer çocuklar (B) olarak kabul edelim.

A/ Ha börü börü B/ Hey

A/ İçinde var iki huri B/ Hey

A/ İki horozum savaştı B/ Hey

A/ Biri kana bulaştı B/ Hey

A/ Kan diledim dilim için B/ Hey

A/ Kemer yoktur belim için B/ Hey¹⁵⁹

Mehmet Abdullah’ın “Türkmen Milli Çocuk Oyunları” adlı kitabından aldığımız 23 no.lu oyundaki bu tekerleme Suphi Saatçi’nin “Kerkük Çocuk Folkloru” isimli kitabında, şu şekildedir:

He boru boru boru

İçinde var iki qoru

İki xoruzum salıştı

Birsi qana bulaştı

Qan diledim dilimçin

Kemer yoxtu belmiçin

Kemer gedip oduna

¹⁵⁹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:49

Qarğa sıçıp buduna
Qarğa döğü qemişti
On parmağı gümüştü
On parmağı pük ossun
Demir xana yük osun
Demir xanın nesi var
Top oynuyan oğlu var
İnci düzen qızı var
El attım incisin qırdım
Şaha xeber verdiler
Tut ağacın kestiler
Şahtan xeber gelince
Kerkük'e yüklediler
Kerkük sene ne geldi
Bir xınnalı quş geldi
Xınnalı quş uçurttum
Yeddi dağı geçirttim
Yeddi dağın çaqqalı
Qıpqırmızı seqqeli

24- Hellük Çubuk Oyunu

Bu oyun, (8-13) yaşları arasındaki iki erkek çocuğu tarafından oynanır. Oyunda önce (4-6) inç uzunluğunda bir parça ağacın iki başı yan bir şekilde kesilir. Ona “Hellük” denir. Ayrıca 40 cm. uzunluğunda bir diğere ağaca da çubuk adı verilir. Çubuk elde tutulur. Hellük ise yere bırakılır. Çubuklar hellüğün bir başına vurularak havaya kaldırılır. Elindeki çubukla havada hellüğe tekrar vurur ve hellükü uzaklara atılır. Sırayla hangi oyuncu hellüğü uzağa atarsa oyunu kazanır. Oyunu kaybeden çocuk, oyunu kazananı sırtına alır hellüğün düştüğü yere kadar sırtında taşır. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁶⁰

25- İp Çekme Oyunu

Bu oyun, (9-15) yaşları arasındaki çocuklar tarafından oynanır. İki çocuk veya iki grup arasında oynanan bu oyunda, her gruptan bir oyuncu kaptan diye seçilir. İki grup durdukları yerde aralarında bir çizgi çizerler. Bu iki grup karşı karşıya durarak iki veya üç metre uzunluğundaki bir ipin başı A grubunun elinde, öbür başı ise B grubunun elinde olur. Bu arada tarafsız bir çocuk hakem diye seçilir. Hakem ağzındaki bir düdükle oyunun başlaması için iki grubun hazır olmasını bekler. Gruplar hazır olduklarında hakem düdüğü çalar ve oyun başlar. İki grup ellerinde tuttıkları ipi kendi taraflarına çekmeye çalışırlar. Oyun, bir grubun çizgiyi geçmesine kadar devam eder. Çizgiyi geçen grup oyunu kaybetmiş olur. Oyuna bu şekilde tekrar tekrar devam edilir.¹⁶¹

¹⁶⁰ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:51

¹⁶¹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:53

26- İp-İp (İp Atlama Oyunu)

Bu oyun, 8-12 yaşları arasındaki kız çocukları tarafından oynanan bir oyundur. Üç veya daha fazla çocuğun katılabileceği bu oyunda iki metre uzunluğunda bir ip kullanılır. İki çocuğun her biri ipin bir ucundan tutar. Diğer kız çocuğu ipin ortasında durur ve yerinde zıplar. İpin uçlarından tutan kızlar ise ipi havaya doğru döndürmeye başlarlar. Zıplayan kızın ayağı ipe takılır veya temas ederse oyunu kaybetmiş olur ve başkası yerine geçer. Böylece yerler değişe değişe bu oyun sürdürülür.¹⁶²

27- Kağıt Kuşu (Uçurtma) Oyunu

Bu oyun, 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuk ve gençler tarafından oynanır. Bir kağıt üzerine kağıdın büyüklüğü kadar bir çöp parçası yapıştırıcı ile yapıştırılır. Ayrıca kağıttan uzun bir kuyruk yapılarak bir köşesine yapıştırılır. Karşı köşeye bir iplik yapıştırılarak kağıt havaya uçurtulur. Bazen aynı ipliğe kağıttan yapılan “fener” içine bir mum bırakılır. Havaya uçurulduktan sonra gökte yıldız gibi görünür. Bu oyun, verdiği güzel görüntüsü ile çocukların yanı sıra büyüklerin de ilgisini çeken bir oyundur.¹⁶³

28- Kana Kazma Oyunu

Bu oyun, 8-15 yaşları arasındaki erkek çocukların bir oyunudur. Bu oyuna beş çocuk katılabilir. Bu beş çocuk kendi aralarında birisini baş oyuncu olarak seçerler. Baş oyuncu kalan dört oyuncudan biraz uzakta durur. Dört oyuncu ise, aralarında iki metre uzaklıkla kendileri için birer çukur kazarlar. Çukurun derinliği ise bir karış olur. Oyuna başlamak için baş oyuncunun elinde hellük ve çubuk olmalıdır. Baş oyuncu sırayla hellüğü atmaya başlar. Eğer çukur başındaki oyuncu hellüğü tutabilirse, oyunu kazanır, bir puan alır

¹⁶² ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:55

¹⁶³ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:57

ve tutamadıysa veya durduğu yerden çukur başından yana geçerse öteki oyuncu çukurunu doldurur. Hellüğü tutmaya çalışan oyuncunun çukuru kapalı ise oyunu kaybeder ve oyun dışında kalır. Böylece oyun bu şekilde sırayla devam eder.¹⁶⁴

29- Kara Kara Oyunu

Bu oyun, 8-15 yaşları arasındaki erkek çocuklar tarafından oynanır. Bu oyunda aynı göz yumma oyunundaki gibi çocuklar kendilerini saklamaya başlarlar. Sadece bir çocuk sona kalır. Bağırarak şunları söyler:

kara...kara kendinize iyi bakın

kara... kara kendinizi iğne iplik eyleyin!

Merkezdeki çocuk bağırırken diğer çocuklar kendisinden uzaklaşırlar. Saklandıktan sonra şunu söylerler: kara... kara aç gözünü aç! bu arada merkezde kalan çocuk onları aramaya başlar. Herhangisini bulursa bu defa yakalanan çocuk merkezde kalır ve oyun bu şekilde devam eder.¹⁶⁵

30- Kav Kav Oyunu

Bu oyun, 8-13 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklar tarafından oynanır. 4 çocuktan fazla oyuna katılanların sayılarına göre A ve B diye iki gruba bölündükten sonra, oyuna uygun buldukları bir duvarın yanında veya bir ağacın altında bir yer seçerler. Seçtikleri bu yerin adını mahpushane koyarlar. İlk önce oyuna başlayan grubun seçilmesi için gruplar yerden bir taş alıp, bir yüzünü ıslatıp öbür yüzünü kuru bırakırlar. Daha sonra her grup bu taşın bir yüzünü seçerek taşı havaya fırlatır. Burada hangi grubun seçtiği yüz

¹⁶⁴ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:59

¹⁶⁵ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:61

çıkarsa o grup kaçmaya başlar. Örneğin, eğer A grubunun seçtiği yüz çıkarsa, kovalanması gereken grup da o olur. B grubu ise birkaç oyuncuyu mahpushanede bekçi diye bırakır. Kalan çocuklar da A grubunun oyuncularını kovalamaya çalışırlar. Eğer A grubundan herhangi birisi B grubu tarafından yakalanırsa, onu hemen mahpushaneye atarlar ve orada kalan bekçilerin gözetimi altına bırakılır. Bu sırada A grubunun oyuncuları onları kurtarmaya çalışır. Elleri yakalanan çocuğa dokunursa o çocuk kurtulmuş sayılır. Bazen arkadaşını kurtarmaya çalışan çocuk kendisi de yakalanır ve hapse atılır. Oyun, A grubunun son oyuncusu yakalanana kadar bu şekilde devam eder. Bu defa sıra B grubunun oyuncularına gelir.¹⁶⁶

31- Yengeç Oyunu

Bu oyun 9-15 yaşları arasındaki erkek çocukların bir oyundur ve birkaç çocuk tarafından oynanır. Çocuklar iki gruba ayrılırlar ve kendi aralarından bir hakem seçerler. İki grubun oyuncuları sırt üstü yere uzanırlar ve karınlarını havaya kaldırır ayak ve elleri yardımıyla daha önce birkaç metre ötede çizdikleri bir çizgiye doğru yürürler. Grupların hangisi önceden çizgiye ulaşırsa oyunu o grup kazanır.¹⁶⁷

32- Kol Kesme Oyunu

Bu oyun, 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarca oynanır. Birkaç çocuk birbirlerinin ellerini tutarak bir halka oluştururlar. Halka içinde bir, dışında da başka bir çocuk durur. Halka içindeki çocuk halkayı geçerek dışarıdaki çocuğu yakalayıp dövmeye çalışır. Ebe olan çocukla halkadaki çocuk arasında şöyle bir konuşma geçer:

Keseyim mi?

Yazıktır.

¹⁶⁶ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:63

¹⁶⁷ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:65

Keseyim mi?

Yazıktır.

Karnına demir kazıktır.

Oyun halkadaki çocuğun aniden sırasından çıkmayı başarana kadar bu böyle devam eder. Dışarıda olan çocuğun peşinde koşar ve onu yakalamaya çalışır. Elleri çocuğa dokunursa oyunu kazanır. Bunu başaramadıysa ve dışındaki çocuk halkadaki çocuklarla birleşirse, o zaman oyunu kaybetmiş sayılır. Halkadaki çocuklar sırayla oyunu bu şekilde sürdürürler.¹⁶⁸

33- Koşma Oyunu

Bu oyun, 8-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarınca oynanır. Çocuklar sayılarına göre iki gruba bölünürler. Önceden kendilerinden uzak bir mesafede bir çizgi çizerler ve kendi aralarından birisini hakem diye seçerler. Gruplar yan yana dururlar ve oyunun başlamasını beklerler. Hakem düdüğü çaldığında oyun başlar ve gruplar çizdikleri çizgiye doğru koşarlar. Hangi grup önce çizgiye ulaşırsa oyunu kazanır. Oyun bu şekilde tekrar tekrar devam eder.¹⁶⁹

34- Kurna Kurna Oyunu

Bu oyun 9-15 arasındaki erkek çocuklarının oynadığı bir oyundur. Oyuna beş çocuk katılır. Birisi ortada, öbürleri dört köşede dururlar. Çocuklar yerlerini değiştirmeye

¹⁶⁸ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:67

¹⁶⁹A.g.e, s:69

çalışırlar. Ancak ortada duran çocuk herhangi bir çocuğa dokunursa, o çocuk köşesini kaybeder ve ortada bulunan çocuk onun yerine geçer. Oyun bu şekilde sürdürülür.¹⁷⁰

35- Miçek Oyunu

Bu oyun 9-14 yaşları arasındaki beş erkek çocuk tarafından oynanır. Bu oyunda çocukların biri yerde uzanır. Kalan dört çocuğun herbiri uzanan çocuğun elinden ve ayağından tutarak yerden kaldırırlar. Onu sağa sola sallayarak şu teekrlemeyi üç defa söylerler:

Çignim çignim çiçeği

Hara atım miçeği

Yükseğe kaldırdıkları çocuğu atarken “bura atın miçeği” derler. Oyun bu şekilde tekrar tekrar devam eder.¹⁷¹

36- Mızrak Oyunu

Bu oyun, 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarla oynanır. Bu oyunca çocuklar piramit şeklinde ağaçtan yapılan mızrağın ince ucuna bir çivi takarlar. Çiviye iplik sararlar. İpliğin ucunu elde tutarak mızrağı hızla yere atarlar. Sarılan iplik çekilir ve mızrak çivi tarafı üzerine uzun süre yerde döner. Yerde mızrağı en uzun süre dönen çocuk oyunu kazanır.¹⁷²

¹⁷⁰ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:71

¹⁷¹ A.g.e, s:73

¹⁷² A.g.e, s:75

37- Muncuk (Boncuk) Oyunu

Bu oyun 8-12 yaşları arasındaki kız çocuklarınca oynanır. İki kız çocuğu, veya sayılarına göre iki gruba bölünen kızlar, bir avuç içi kadar yaptıkları çukura, topladıkları boncuk ve tespih tanelerinden birer boncuk bırakır. Çocuklardan biri usta olur. Usta, ilk önce boncuğu çukurun bir karış ötesine koyar ve elinin büyük parmağı ile boncuğu çukura doğru atar. Boncuk çukura düşerse, usta hem çukurdaki iki boncuğu kazanır hem de ustalığında kalır. Eğer attığı boncuk çukurun içine düşmezse, ikinci çocuk oyunu sürdürür ve boncuğu çukura doğru atar. Bunu başarabilirse ustalık kendisine geçer ve oyun bu şekilde devam eder.¹⁷³

38- Pam Plis Pos Oyunu

Bu oyun, 7-13 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklar tarafından oynanır. Bu oyuna en az üç çocuk katılmalıdır. Öncesinde ise, yaşça en büyük olan çocuk baş oyuncu seçilir. Diğer çocuklar ise, baş oyuncunun yaptığı hareketlerin aynısını yaparlar. Çocuklar yuvarlak şekilde oturup her biri yanındakinin bir elini tutar ve ellerini birbirine çarptırırlar. Bazen çocuklar ellerini ters koyarak baş oyuncuya göre yanlış hareket yaparlar. Bu oyunda yanlışlık yapan oyun dışı kalır. Oyun süresince çocuklar hep beraber şu tekerlemeyi söylerler:

Eller öne geçince: pam

Eller arkaya gidince: plis

İkinci defa ellerini öne götürünce: pos

derler ve ellerini birbirine çarparlar.¹⁷⁴

¹⁷³ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:77

¹⁷⁴ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:79

39- Salıncak Oyunu

Bu oyun 7-15 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklar tarafından özellikle ağaç salıncaklarda oynanan bir oyundur. Bu oyun daha fazla bayramlarda canlanır. İki çocuk salıncak üzerinde birbirleri karşısında yüz yüze dururken aralarında ayakta duran çocuklar sallanırken şu tekerlemeyi söylerler:

Birinci çocuk: iki horoz vuruştı

İkinci çocuk: hellani

Birinci çocuk: biri kana buluştu

İkinci çocuk: hellani

Bu tekerlemeden birisi yorulunca öteki tekrar etmeye başlar ve oyun bu şekilde sürdürülür.¹⁷⁵

40- Boncuk Gömme Oyunu

Bu oyun, 9-12 yaşları arasında olan iki çocuk tarafından oynanır. İki çocuk karşı karşıya otururlar. Birinci çocuk ellerinde bulundurduğu yumuşak toprak arasında bir boncuğu gizler. Sonra toprağı iki kümeye ayırır. Boncuğun hangi kümede olduğunu ikinci çocuğa sorar. İkinci çocuk doğru tahmini yapar ve boncuğu bulabilirse, boncuk onun olur. Şayet çocukların biri hile yaparsa, öbürü (Allah hileliye vermez) diyerek hile yaptığını keşfeder. Oyun sırayla bu şekilde sürdürülür.¹⁷⁶

¹⁷⁵ A.g.e, s:81

¹⁷⁶ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:83

41- Sap Sap Oyunu

Bu oyun 9-12 yaşları arasında olan iki çocuk arasında oynanır. Her çocuk elinde bir çim taş tutar. Durdukları yerin birkaç adım ötesinde bir çizgi çizerler. Sonra çocukların biri elinde bulunan taşı çizilen yere atar. Öbür çocuk ise elinde tuttuğu taşı atılan taşın üzerine atar. Atılan taş diğer taşa değerse oyunu kazanmış olur. Vurulan taşın sahibi de oyunu kaybetmiş olur. Bu oyunun kuralı şu ki, kaybeden çocuk kazananı taşın atıldığı yerde düştüğü yere kadar sırtında götürür. Oyun sırayla bu şekilde devam eder.¹⁷⁷

42- Taklabaz Oyunu

Bu oyun, 9-15 yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. İki çocuğun katılabileceği bu oyundaki çocuklar bir duvar yanında ve durdukları yerde takla atarlar. Ayaklarını ve sırtlarını duvara dayayıp, başları da yere doğru olur. Burada hangi çocuk daha fazla şekilde durabilirse oyunu kazanmış olur.¹⁷⁸

43- Tekmile Cüt-Tapkana Cüt (Çift) Oyunu

Bu oyun 8-15 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklarca oynanan bir oyundur. İki çocuk arasında oynanan bu oyunda, birisi ellerini sallayarak iki elinde de boncuk bulundurur. Bir elinde çift adet boncuk ötekinde tek boncuk bulunur. Öteki çocuğa sorar: “hangi elimde çift boncuk var?” Karşısındaki çocuk örneğin “sol elinde” der. Oyuncu sol elini açar. Eğer çift boncuk tahmin ettiği elde ise o çift boncuk onun olur. Eğer ki tek

¹⁷⁷ A.g.e, s:85

¹⁷⁸ A.g.e, s:87

boncuk çıkarsa oyunu kaybeder ve elindeki boncuğu kazanan oyuncuya verir. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁷⁹

44- Tandura Harap Oyunu

Bu oyun 10-15 yaşları arasındaki erkek çocukların oynadığı bir oyundur. En fazla altı çocuğun katılabileceği bu oyunda, önceden çocuklar birbirlerinin ellerini tutarak yuvarlak bir halka oluştururlar. Halkaya tandır adı verilir. Halka dışında kalan bir çocuk halkaya doğru koşarak içine girmeye çalışır. Halkadaki oyuncular onu engellemeyi başarabilirlerse bu oyuncuya ölü denilir. Eğer tandırın içine girebilirse oyunu kazanır.¹⁸⁰

45- Tumu- Tumu Oyunu

Bu oyun 9-15 yaşları arasında olan erkek çocuklarınca oynanan bir oyundur. Bu oyunda çocuklar sayılarına göre A ve B diye iki gruba ayrılıp aralarından iki baş oyuncu seçerler. Baş oyuncular yaşta en büyük olan çocuklar olmalıdır. Her baş oyuncu yüzünü bir sıraya döndürür ve onlardan sorumlu olur. İki baş oyuncu ceylanın bir organını yemek için gizli olarak anlaşır. Oyun bu şekilde başlar.

A grubunun baş oyuncusu B grubunun oyuncularına sorar: “Tumu tumu”. B grubunun oyuncuları: “Narınca (turuncu) limo” diye cevap verirler. A grubunun oyuncusu: “ben bir ceylan kestim. Neresini yersin?” diye sorar, B grubunun oyuncusu da “ciğerini” der. Eğer bu cevap iki baş oyuncunun gizlice anlaşmış oldukları kelime olursa, B grubu oyunu kazanır. A grubu oyuncuları B grubunun oyuncularını sırtlarına alarak birkaç adım yürürler.

¹⁷⁹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:89

¹⁸⁰ A.g.e, s:91

Yeni bir anlaşma yapıldıktan sonra bu defa B grubunun baş oyuncusu A grubunun oyuncularına aynı soruları sorarak oyunu başlatır ve oyun bu şekilde devam eder.¹⁸¹

46- Uçtu Uçtu Oyunu

Bu oyun 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarca oynanır. Bu oyunda çocuklar oturarak bir halka yaparlar. Aralarından yaşta en büyük olanı baş oyuncu olarak seçerler. Diğer çocuklar ise baş parmaklarını yere veya halı üzerine bırakıp, diğer parmaklarını bükerek. Baş oyuncu bu defa üç defa “uçtu uçtu uçtu” der. Çocuklar ise parmaklarını halı üzerinde hep sağa sola getirip götürürler ve baş oyuncunun ne diyeceğini beklerler. Eğer baş oyuncu bir uçan kuşun adını verirse, örneğin “karga uçtu” derse, çocuklar hep beraber ellerini yukarıya kaldırmalıdır. Ancak uçmayan bir nesnenin adı verilirse, parmaklarını kaldırmazlar. Eğer, çocukların biri yanlışlıkla elini havaya kaldırırsa oyunu kaybetmiş olur. Oyunu kaybeden çocuğun cezası şöyledir: karnı üzerine yerde uzanır ve baş oyuncu çocuğun sırtına elleri ile vurarak şu tekerlemeyi söyler:

Zara zara zambura

Hak başında tambura

Kalemtıraş veya makas?

Bu sırada baş oyuncu bir parmağını kaldırırsa, yere uzanan çocuk onu fark etmelidir. Bildiği halde cezadan kurtulmuş olur, bilemediğinde ise tekrar dayak yer. Oyun bu şekilde devam eder.¹⁸²

¹⁸¹ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:93

¹⁸² A.g.e, s:97

47- Üç Adım Oyunu

Bu oyun 9-15 yaşları arasındaki erkek çocuklarınca oynanır. Birkaç çocuk kendi aralarında A ve B diye iki gruba ayrılırlar. Önceden bir küçük taşın bir yüzünü ıslatıp, ötekini kuru bırakırlar ve her grup bir tarafını seçer. Taşı havaya atarlar. Böylece oyun başlatacak olan grup belli olur. Oyunun başlaması için önceden yumuşak zemin üzerinde bir çizgi çizilir. Birinci çocuk birkaç adım öteden çizgiye doğru koşarak çizgiye üç adım kala ayağını yere çakar ve kendini çizgiye doğru atar. Çizgiyi atlayan yere düşmezse oyunu kaybetmiş olur ve oyuna rakip grup devam ettirir, fakat atlarken düşerse oyunu kazanırlar.¹⁸³

48- Üç Taş Oyunu

Bu oyun 9-15 yaşları arasındaki iki erkek çocuk tarafından oynanır. Çocukların her biri elinde ayrı renk veya ayrı desenden olan üç adet taş bulundurur. Bu oyunda çocuklar bir dörtgen çizip karşı karşıya otururlar. Bu arada dörtgenin içinde ortadan iki çizgi çizerek onu dört dikdörtgen yaparlar. Birinci çocuk elindeki üç taşı dörtgenin köşelerine dizer. İkinci çocuk da aynı şekilde taşlarını dizer. Ancak, her çocuğun dizdiği taşlar aynı sırada olmamalıdır. Bu arada oyuncular sırayla taşları dörtgenin içindeki köşe ve noktalara doğru hareket ettirirler. Herhangi çocuk taşlarını aynı sıraya getirirse oyunu kazanmış sayılır.¹⁸⁴

49- Yedi Taş Oyunu

Bu oyun 7-15 yaşları arasındaki kız çocukları tarafından oynanır. İki kız çocuk karşı karşıya oturur. Birisi elinde yedi taş bulundurur ve yere kurar, sonra taşları birer birer havaya atar. Havaya attığı taşı tutar ve aynı anda bir başkasını kaldırır. Yani o yedi yaşı tek

¹⁸³ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:99

¹⁸⁴ A.g.e, s:101

tek havaya atıp her yedisini avucunda tutmaya çalışır. Eğer taşlardan birisini elinden düşürürse oyunu kaybeder ve diğer kız çocuk oyuna devam eder.¹⁸⁵

50- Hüllüğe Zübüllüğe Oyunu (K.1)

Dinle de ilişkili olan bu oyun, iki çocuk tarafından karşılıklı söylenen tekerlemeler ile oynanır. Aşağıda vereceğimiz tekerlemeleri, iki çocuk, ayakta durarak sırt sırta verip kolkola girerek söylerler. Bu oyunda oyuncuların cinsiyeti önemli değildir. İki kız, iki erkek veya bir kız bir erkek tarafından oynanabilir. Tekerlemedeki sözleri söyleyen, diğer oyuncuyu sırtına alıp taşımış olur. Son cümleyi ikisi birlikte söyler ve bu cümle Hz. Muhammed'e salavat cümlesidir. O anda, ikisi de ayakta durur, kimse kimsenin sırtında değildir.

1. Oyuncu	2. Oyuncu
Hüllüğe	Zübüllüğe
Gögde ne war	Gög muncuğ
Yerde ne war	Dağarcığ
Neney ne doğub	Bir oğlan
Adı nedi	Muhammed
Muhammed'e salavat	Muhammed'e salavat

¹⁸⁵ ABDULLAH, Mehmet; A.g.e, s:103

51- Dewe Deweçi Oyunu (K.1)

Şenliklerle ilişkili görülen bu oyun, bir düğün taklidi gibidir. Belli bir zamanı olmayan, her vakitte oynanabilen bu oyun, cinsiyete bağlı değildir. İki kız, iki erkek veya bir kız, bir erkek tarafından oynanabilir. İki çocuk karşılıklı oturur ve şu tekerlemeleri karşılıklı söylerler, sonunda ikinci oyuncu birinci oyuncunun adını söyler ve tekerleme bitince ikisi de zılgıt çeker:

1. Oyuncu	2. Oyuncu
Dewe deweçi	Can deweçi
Dewey harda	Qere dağda
Ne yer	Xurma
Ne sıçar	Burma
Kimlerden kimin toyu	...’in

52- Axçı-Buxçu Oyunu (K.1)

Türkiye’de “fış fış kayıkçı” diye bilinen bu oyun, hem iki çocuk arasında, hem de bir büyük ve bir çocuk arasında oynanabilir. Oyuncular karşılıklı oturur. Parmaklar göğşe doğru, ayaklar birbirine dayalı şekilde, eller yukarıda kavuşturulur ve ileri geri sallanılarak yorulana kadar aşağıdaki tekerleme söylenir:

“Axçı- buxçu- babay- nene- sanıqçı...”

53- Hecele Bixawa (K.1)

Grup halinde oynanan bu oyun, çocuklar tarafından söylenen tekerleme ile oynanır. Dinle ilişkili olan bu tekerlemeyi, hepsi birlikte, otururken, yürürken vs. söyleyebilirler:

Hecele hecle bixawa
Atlandım düştüm awa
Awda bulamac yedim
Mullamda ağac yedim
Mullam yoğurt getirdi
Pissig burnun batırdı
Pissig burnuy kesilsin
Qanaradan asılsın
Qanaranın kiligi
Hecci babam belinde
Babam Hille yolunda
Hille yolu serbeser
İçinde wawı gezer
Wawıların balası
Meni gördü qiqledi
Ocağa zırıqladı
Ocağdan yumağ çıktı
Yumağı verdm şata
Şat mene köpük verdi

Köbügü werdim quşa
Quş mene qanat verdi
Qanatlandım uçmağa
Hec kapısını açmağa
Hec qapsında bir avrat
Qrşarında bir beşik
Beşikde war bir oğlan
Onun adı Muhammed
Muhammede salavat...

54- Qawurçağ Toyu (K.1)

Şenliklerle ilgili olan bu oyun, yine grup oyunlarından biridir. Oyuncular düğün zamanını taklit ederler. Oyunculardan bir kız gelinin annesi, biri de oğlanın annesi olur. Erkekli kızlı bir grup, düğün alayı olur ve gelinin evine eğlene eğlene gidilir. Bu eğlencede def, dümbelek çalınır; “helhele werin geline...” gibi türküler söylenir. Gelin evinden alınarak damat evine getirilir. Yine burada da türküler söylenmeye devam edilerek eğlenilir. Aşağıdaki türküyü örnek olarak vermek istiyoruz:

Helhele werin geline
Deste gül werin eline
Altın kemer bağlamış
Gelin ince beline

Helhele werin geline

Deste gül werin eline

Elinde terezi war

Cebinde çerezi war

Elemnen oynar güler

Menimnen ğerezi war

Helhele werin geline

Deste gül werin eline

Qapının yarığınnan

Tanıram yağlığınnan

Günde yüz geli geçer

Üregi yandığınnan

Helhele werin geline

Deste gül werin eline

55- Ewelleme Dewelleme (K.1)

Türkiye’de de “taş, makas, kağıt” şeklinde bilinip oynanan bu oyunda, çocuklar kendi aralarında seçim yapmak için önce şu tekerlemeyi söylerler:

“Ewelleme, dewelleme, igne, igne, üçü düğme, qoz ağacı, qotur geçi, yorula yırtıla, ussu içe qurtula...”

Daha sonra kazanan oyuncu, kaybedenin baldırına vura vura Şu tekerlemeyi söyler:

“Zire, zire zambura, Hak başında tambura, yel gele yandıra, yağış gele sndre...”

Bu tekerlemeden sonra elini ya iğne ya da makas Şekline getirip, ebeye sorar: “İğne mi, makas mı?”. Ebe doğru cevap verirse karŐıdakinin yerine geçer ve oyun aynı Şekilde çocuklar sıkılana kadar devam eder. Oyunda, oyuncuların kız ya da erkek olması önemli değildir. İki kız, iki erkek veya bir kız, bir erkek ile oynanabilir. Son kalan çocuğa bir ceza verilir. Örneğin, o ocuk diğerlerini sırtında taşır.

56- Muncuğa Tamma (K.2)

Kız çocukları tarafından oynanan bu oyun, toprak bir sahada oynanır. Oyuncuların sayısı 2, 3 ya da 4’tür. Oyuncular, toprağa boncuk kümesi gömer ve kendi aralarında bir kura (seçim) yaparlar. Kurayı kazanan oyuncunun, istediği kümeyi seçme hakkı vardır. Seçtiği kümedeki boncuklar onun olur. Kümesi boş çıkan veya boş kalan oyuncu, bir sonraki turda, ikinci bir boncuk ile oyuna başlayıp devam eder. Şayet ocukların biri hile yaparsa, öbürü (Allah hileliye vermez) diyerek hile yaptığını keşfeder. Oyun sırayla bu Şekilde sürdürülür.

57- Gülle (Misket) Oyunları

a) Ceviz-AŞuğ ile oynanan misket oyunu (K.1)

Türkiye’de de uzun yıllar bu Şekli ile oynanan ceviz oyununda, oyunculardan her birinin cevizleri, bir metrelik ara ile bir çizgi üzerine dizilir. Her oyuncunun kaç ceviz dizeceği önceden belirlenir ve herkes aynı sayıda ceviz dizer. Oyuncular kura ile oyuna başlarlar. Kurayı kazanan oyuncu, oyuna başlar ve bu oyuncuya “beg” adı verilir. Ondan sonra oynayan oyuncuya “beg ardı” denir. Oyuncular vurdukları cevizleri kendilerine

alırlar. Sona kalan oyuncuya ise, “qaq” adı verilir. Bu oyuncu, diğerlerinden daha şanslıdır. Çünkü, kazanılan cevizler yerde kalır ve bu oyuncu, kendisinden öncekilerin kazandıklarına vurarak alabilme özelliğine sahiptir. Oyun, misketler bitene kadar devam eder. Bu oyun eski bir oyun olup şimdiki çocuklar tarafından oynanmamaktadır.

b) Tarnablı Misket Oyunu_(K.7)

Misket oyununun bu şeklinde, oyuncular tarafından çizilen bir tarnabın (dairenin) içine küçük bir çizgi çekilir. Bu çizginin üzerine, her oyuncudan eşit miktarda olmak üzere, misketler yerleştirilir. Dairenin dışına çizilen çizgi de, oyuncuların atış çizgisidir. Yapılan kura sonucunda ilk seçilene yine “beg” adı verilir. Misketi vuran oyuncu, o misketi kendisine aldığından, bu oyunda sona kalan oyuncunun (yani qaqn) önceki gibi şansı yoktur. Misket eğer daire dışına çıkarsa, o misketi vuran oyuncu, daire çizgisinden misketleri vurmaya çalışır. Oyun misketler bitene kadar devam eder.

c) Kuyulu Misket Oyunu (K.7)

Bu oyunda her oyuncunun bir misketi vardır. Yere küçük bir çukur kazılır ve biraz uzağına bir çizgi çekilerek o çizgiden atışlar yapılır. Kura sonucu ilk çıkan kişi beg, ondan sonraki beg ardı, sona kalan da qaqtır. Kuyuya misketini isabet ettiren oyuncu, diğerlerine göre avantajlı duruma geçer ve kuyunun yakınında durur. Diğer oyuncu kuyuyu tutturamazsa, o misketleri vurma hakkı kazanır. Oyun, misketler bitene kadar devam eder.

d) Erret - Mutellet (Üçgen) Misket Oyunu (K.7)

Bu oyunda, yere çizilen üçgenin köşelerine (ve istenirse çizgilerin ortasına) birer misket konur. Üçgenin dışına çizilen atış çizgisinden bu misketler sırayla vurulmaya çalışılır. Yine kura sonucu ilk çıkana beg, ikinciye beg ardı, sonuncuya da qaq denir. Misketi üçgenin dışına çıkaran, o misketi alır. Oyun, misketler bitene kadar devam eder.

e) Gülle Oyunu (K.7)

Bu oyunda, her oyuncunun tek misketi vardır. Kura sonucu yine aynıdır, ilk kişi beg, ikinci beg ardı, sonuncu qaç olarak adlandırılır. Kişiler, misketleri farklı taraflara atar ve daha sonra birbirlerinin misketlerini nişan alarak, isabet ettirmeye çalışırlar. İsbet ettiren oyuncu, o misketi alır. Oyun, misketler bitene kadar devam eder.

58- Ene Pene (K.1)

“Ene pene”, birçok oyunda ebeyi seçmek için kullanılan bir tekerlemedir. Tekerleme söylenerek kişiler sayılır ve tekerlemenin bittiği kişi kurayı kazanır:

“Ene pene lüppene, werdi ahmed şexsene, en pen püf”

Bazen de çocuklar, yukarıda verdiğimiz bu tekerlemeyi bir oyun şeklinde hep birlikte söylerler.

59- Sürü Sürmeli Oyunu (K.1)

“Sürü sürmeli, kimlerden kimin ewi”

Sporla ilgili olan ve gece oynanan bu oyunda; çocuklardan daha büyük olanı birini seçer ve onu göstererek yukarıdaki tekerlemeyi söyler. Bilen kenara çekilir, bilemeyen gözünü bağlanır. Bilen oyuncular köşelere kaçar ve saklanırlar. Gözü bağlanan oyuncunun gözünü açılır ve büyük olan oyuncu “hadi onları tap!” (bul) der. Ebe olan oyuncu, saklanana “kazı qaç tula geldi” (tula: bir çeşit köpek cinsi) diye seslenir. Büyük olan oyuncu yine arayana seslenir: “tula tas qaldır yere bas!”. Saklanan oyunculardan yakalanan yenilmiş olur. Kimseyi yakalayamazsa, mağlup olarak oyuna devam eder.

60- Kara Kara Oyunu (K.1)

Gece oynanan ve sporla ilişkili olan bu oyun, çırk oyunu ile benzerlik gösterir ve üç çift ile oynanır. Oyuncu çiftlerinden biri at olur, diğeri binici olur. Biri ötekinin üzerine binip ensesinden tutar ve yarışmaya başlarlar. Birinci gelen alkışlanır, ikinci ceza almaz ancak üçüncü gelen ceza alır. Bu ceza ise, diğeri oyuncuları sırtına alıp belli bir mesafe boyunca taşımaktır.

61- “Bir kuşum var” veya Tamata Kuşu Oyunu (K.1)

“Bir kuşum var şu kadar, kanat açar bu kadar, den yer su içer, eti kuzu etinden helal, ya da, doyuz (domuz) etinden haram”

Bir grup çocuk ile gece oynanan bu oyunda, oyunculardan büyük olanı yukarıdaki tekerlemeyi elleriyle işaretler yaparak söyler. Bu tekerleme ile bir kuş türü sorar. Bilen oyuncu kazanmış sayılır, bilemeyene ceza verilir. Bu ceza da, kazananı ya da kazananları 15-20 adım sırtında taşımaktır.

62- Kala Kala Oyunu (K.1)

Dörder kişiden oluşan iki takım arasında gece oynanan bu oyunda, her takımın bir “beg”i olur. İki beg, altı çocuk arasından üçer kişi seçerek kendi takımını oluşturur. İki takım arasında kura yapılır ve kaybeden takımın üç çocuğu baş başa, kol kola çatarak (girerek) bir heykel biçimi alıp öyle kalırlar. Nasıl kalacaklarına beg karar verir. Karşı takımın oyuncuları da bu heykel kalaya atlamaya çalışır. Beg ise, elinde bir kemer tutarak bu kalayı (kaleyi) savunur ve bozdurmamaya çalışır. Eğer, karşı takımın oyuncularından biri kemer yemeden kaleye dokunursa o takım kazanır, ancak kemer onlardan birine denk gelirse kala sahipleri oyunu kazanmış sayılır. Kemer onlara denk geldiyse, onlar kale yapmak zorunda kalırlar. Oyun böylece çocuklar sıkılana kadar devam eder.

63- Cızığdan ixme (K.1)

Cızığdan ixme, sporla ilişkili olan bir oyundur. Bir akarsu ya da eşme kıyısında, gündüz ve bir grup ocuk tarafından oynanan bu oyunda, oyuncular ağızlarında taşıdıkları su ile bir çember yaparlar. Bu çemberin içinde yapılan kura sonucunda kurayı kaybeden oyuncu, tek ayak üzerinde diğerlerini kovalamaya başlar. Ayağı kime değdiyse, o oyuncu mağlup olur ve bu kez o oyuncu tek ayak üzerinde kovalamaya devam eder. oyun, böylece oyuncular yorulana kadar devam eder.

64- Top Ekmek Oyunu (K.1)

Kura ile oyuncular arasından iki takım seçilir. Her takımın bir büyüğü vardır. Takımlar da aralarında kura çekerler. Kurayı kaybedenin büyüğü topu eline alır ve havaya fırlatır. (Top olmadan önce, sığır kılları yumak şekli verildikten sonra bu yumak süte batırılarak bir top elde edilirdi. Son yıllarda kullanılan top ise, tenis topu olarak bilinen küçük toplardır.) Diğer takımdaki oyuncuların ellerinde birer metreye yakın sopalar bulunur ve topa bu sopalarla vururlar. Topun adı “ekmek”tir. Kaybeden takımın oyuncularından biri top havadayken onu kaparsa kazanmış sayılır. Diğerleri mağlup olduğundan onlar bu kez topu atarlar. Oyun, böylece devam eder.

65- Qazığa Bağlama Oyunu (K.1)

Sadece erkekler arasında oynanan bu oyun, yaş ile sınırlı değildir. Hem ergenler hem de çocuklar tarafından oynanabilir. Genelde, büyüklerin oynanmasını istemediği bir oyundur. Oyunda, sert bir zemine bir kazık çakılır. Ucuna iki-üç metrelik bir ip bağlanır. Oyuncular arasında bir kura yapılır. Kurayı kaybeden ipi eline alır. Kazananlar bezden yapılan kemerimsi uzunluğun ucuna egil (akıl) taşı bağlar ve kazıktakini vurmaya

uğraşır. Kazıkta olan kişi de benzer bir kemerle kendini savunur. Kim kime vurursa oyunu kazanır ve kazıktaki ipin ucuna o geçer.

66- Köse Geldi Oyunu (K.1)

Anadolu'nun birçok yöresinde de “Çömçe Gelin, Çömçeli Gelin, Köse Gelin, Godu Godu” gibi isimlerle oynanan bu oyun, kuraklık sonucu gelişmiş gibi görünen bir oyundur. Yağmur istenilen zamanlarda bir grup çocuk tarafından oynanır. Çocuklardan ikisi karı koca kılığına girerler. Bunlar erkek oyuncularlardır. Biri Mevlevi sikkesi takarak koca olurken, diğeri kadın kıyafeti giyerek gelin olur. Bunların da bir çocuğu olur ve bu çocuğa “kodik” (sıpa) adı verilir. Üçü de yüzüne kara sürer. Baba rolünde olan, oğlunu “heywan” diye çağırır. Oğlan da eşek gibi anırarak gelir. Alay yürürken baba rolünde olan köse, elindeki tokmak ile kapıları çalar ve şu tekerlemeyi söyler:

“Açın enber ağzını ağzını,

Werin Allah borcunu”.

Bu arada çocuklara yarma, bulgur, un gibi yiyecekler verilir. Bu yiyecekler bir bineğin üzerindeki heybeye doldurulur ve bir su kenarına giderek yemek yapılır ve bu yemek, yöredeki yoksullara dağıtılır. Yemek sonrasında:

“Allah bir yağış ele

Dam duvarı yaş ele

Emmim oğlu geçende

Kundarasın yaş ele”.

şeklinde bir yağmur duası edilir.

Bu oyunun Kerkük'te oynananlarındaki tekerlemeler ise, Suphi Saatçi'den aldığımız örneklerde şu şekildedir:

a-Allah bir yağış ele

Dam duvarı yaş ele

Paşa qizi geçende babıcını yaş ele

Vereni xatun ele

Vermiyeni daş ele

Çemçeleqizim aş istiri

Allah'tan yağış istiri

Açın anber ağzını

Verin yağış payını

Vereni xatun ossun

Vermiyeni qetir ossun

b-Allah bir yağış ola

Qere aba yaş ola

Paşa oğlu geçende

Qondurası yaş ola

Hey çemçele çemçele

Çemçelem yağış ister

Hüseyn'i yağlamağa

Beşigi bağlamağa
Verene Allah versin
Vermeyene de versin
Oğlu küreken dursun
Qizi helhele versin
Ver Allah'im ver
Yağmururunnan sel
Qoç qoyun qurban
Köpekli xarman¹⁸⁶
c-Köse geldi qapını qırdı
Dura dura yorulduğ
Tütüvüzden boğulduğ
Açın amber ağzını
Verin Allah borcunu
Vereni xatun ossun
Vermeyeni qetir ossun¹⁸⁷

¹⁸⁶ Saatçi, Suphi; Kerkük Çocuk Folkloru, Ötüken yay. İstanbul 2008, ss: 40 - 41

¹⁸⁷ A.g.e, s: 50

67- Mennen Sen Yoldaşığı Oyunu (K.3)

Bu oyun, iki çocuk tarafından sırt sırta verilip kol kola girilerek, aşağıdaki tekerlemenin söylenmesi ile oynanır. Oyuncuların kız ya da erkek olması önemli değildir:

“Mennen sen yoldaşığı

Bir qutu qumaşığı

Tayyaraya mineriği

Yeşil mektub yazarığı

Başqanımız gelende

Ayağına qaxarığı”

68- Hecciler Hece Gider Oyunu (K.3)

Bu oyun bir gece oyunudur. Çocuklar aysız gecelerde, toplu halde, gezerken ya da otururken ışık istemek için aşağıda vereceğimiz tekerlemeyi söylerler:

“Hecciler hece gider Allah için

Allah’ın bir evi var bin terece

İçinde şem’eden yanar yarı gece

El attım küçük kızın memesine

Büyük kız bir xençer vurdu böbreğıme

Böbreğım tuta tuta gettim hece

Hec dedi canuw çixsın gezme gece”.

69- Anna Meni Oyad Oyunu (K.3)

Çocuklar bu oyundaki tekerlemeyi kendi aralarında marş gibi söylerler. Aslında söyledikleri zaten Osmanlı zamanında, okullarda söylenen marştır:

“Anna meni oyad gedim ta’lime

Qapağlı tufengi werin elime

Dağ ensesinde bir geribet war

Elimde kitap yolları aşar

Canım fida watana kâr

Milletimi dinimi ey igid başar”.

70- Beş Taş Oyunu(K.7)

8-15 yaşları arasındaki çocuklar tarafından oynanan bu oyunda, oyuncular en az iki kişidir. Eline beş tane taş alan oyuncu onları yere koyar, ilk önce birini havaya atıp birini yerden aynı anda almaya çalışır. Daha sonra bu durum iki taşla, üç taşla, dört taşla tekrarlanır. Taşların yere düşmemesi gerekir. Bunları yaptıktan sonra taşları düşürmemişse, bir elini kale şekline getirir ve taşları yerde dağıtır. Taşlardan birini havaya atar, ötekileri de birer birer bu kalenin içinden geçirir. Bunu yaparken havaya attığı taşı yere düşürmemesi gerekir. Bu da bittikten sonra, avuçlarını açar ve beş taşı avucuna alır. Taşları havaya atarken ellerini ters döndürür ve taşları o şekilde de yakalamaya çalışır. Taşları düşürmeden avucunu beş kez bu şekilde açıp kapatır. Bu aşamaları başaramayan kişi kaybetmiş sayılır ve oyuna bir sonraki oyuncu devam eder.

71- ‘Âm ‘Âm Oyunu(K.5)

Genelde bir grup erkek tarafından oynanan bu oyun, kızlar tarafından da oynanabilir. Bir duvara veya ağaca bir işaret konulur. Oyuncular iki gruba ayrılır. Aralarında bir kura yaparlar ve kurayı kazanan grup kaçmaya ötekiler de kovalamaya başlar. Yakalanan çocuğun başına el sürülür. Kovalananlardan birisi yapılan işarete yakalanmadan dokunmayı başarırsa “‘âm ‘âm!” der. Bu durumda bu oyuncunun grubu oyunu kazanmış olur ve tekrar kaçmaya başlarlar. Eğer hepsini yakalarlarsa oyunu o takım kazanır ve onlar kaçmaya başlarlar. Oyun bu şekilde devam eder.

72- Oyunçağ Oyunçağ (K.5)

Cinsiyet gözetmeden her çocuk tarafından oynanabilen bu oyunda, çocuklar oyuncaklarını getirip bir yerde toplanırlar. Bu oyuncaklara ev, oda, yatak, araba vs. yapan çocuklar, onlarla vakit geçirirler. Oyunları sıkılana kadar devam edebilir.

73- Duxtor Duxtor Oyunu (K.5)

Kızlı erkekli bir grup çocuk tarafından oynanan bu oyunda, çocuklar küçük bir hastaneyi canlandırırılar. Çocuklardan biri hasta olur, biri doktor olur, biri hemşire, biri eczacı olur vs. Gelen hastayı söylediği hastalığa göre muayene edip tedavi etmeye çalışırlar. Doktor olanın elinde stretoskop, hemşire olanın elinde şırınga gibi aletler vardır. En son da ilaç almak için eczacı olan çocuğa gidilir. Oyun süresi çocukların dilediğince devam edebilir.

74- Qonşu Qonşu Oyunu (K.5)

Bu oyun iki çocuğun karşılıklı tekerlemelerle atışması ile oynanır. Birinci çocuğun söylediklerinden sonra ikinci çocuk ona tekerlemeyi devam ettirerek cevap verir:

3. Oyuncu	4. Oyuncu
Qonşu Qonşu	Ha ha ha
Oğluy geldi?	He he he
Ne getti?	Qere muncuğ
Qere muncuğ hanı?	Arxa düştü
Arx hanı?	İneg içti
İneg hanı?	Bağa qaçtı
Bağ hanı?	Balta kesti
Balta hanı?	Ataşa düştü
Ataş hanı?	Yandı, söndü, kül oldu...

75- İgne Ücü (K.5)

1. Oyuncu	2. Oyuncu
İgne ücü	Ücü igne
İgne hanı?	Zanbırda
Zanbır hanı?	Vııızzz...

İki çocuk arasında cinsiyete bağlı olmaksızın, yukarıdaki tekerlemelerin karşılıklı söylenmesi ile başlayan bu oyunda, çocuklar aralarında karşısındakinin vücudunun bir kısmında vuracakları yeri tayin ederler. Sonra, son sözü söyleyen oyuncu karşısındakinin tayin edilen bu yerine baş parmağı ile arı gibi gelerek vurmaya çalışır, öteki de bu tokattan kaçmaya çalışır. Eğer vurmaya başarsa bu oyuncu oyunu kazanmış olur, başaramazsa ilk oyuncu oyunu kazanır ve yine ilk sözü söylemeye hak kazanmış olur. Oyun, böylece devam eder.

76- Et-te'le Oyunu (K.5)

“Et-te’ale fat fat

İzzeyun sebi’ leffat

Dayir ma dayir Bağdad

Ya favzi dayir Bağdad

Tut tut izzeyun”

Bir grup çocuk tarafından oynanan bu oyunda, çocuklar halka şeklinde yere çömelirler. Çocuklardan biri eline bir mendil alarak halkanın dışında bu mendili düğüm

yapar ve yukarıda verdiğimiz tekerlemeyi söyleyerek dolaşmaya başlar. Diğer çocuklar da tekerlemenin ritmine göre el çırpırlar. Ayakta olan çocuk yerde çömelen çocuklardan birine mendille vurur ve mendili onun sırtında bırakır. Vurulan çocuk hemen kalkıp diğer çocuğu mendille kovalamaya başlar. Eğer kovalanan çocuk kovalayandan önce boş kalan yere çömelirse, ayakta kalan çocuk aynı şekilde tekerlemeyi söyleyip dolaşmaya başlar. Eğer öteki yine ayakta kalırsa, yine tekerlemeyi söyleyip başka birinin sırtına mendili vurur ve oyun aynı şekilde çocuklar sıkılana kadar devam eder.

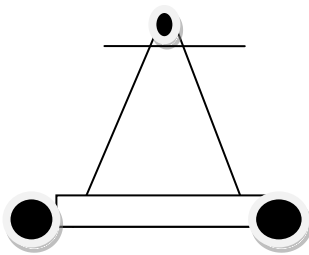
77- Qıtar Qıtar Oyunu (K.5)

Bu oyunda bir grup çocuk birbirinin belinden tutarak tren şeklini alırlar ve “tuutt tuut çık çık çık çık...” diyerek etrafı dolaşırlar. Oyun çocuklar sıkılana kadar sürer.

78- Burun Burun Oyunu (K.5)

İki çocuk tarafından oynanan bu oyunda, sırayla birbirlerinin yüzlerindeki organları aynı elle karşısındakinin tuttuğu sırayla tutmaya çalışırlar. Örneğin birinci oyuncu, diğerinin kulağını tuttuysa, ikinci oyuncu da birincinin kulağını tutmak zorundadır. Eğer tutamazsa, o oyuncu kaybetmiş sayılır. Kazanan bu kez ilk sırayı alır ve oyun çocukların istediği kadar devam eder.

79- Hecele Oyunu (K.7)

Bir grup çocuk, yanda görüldüğü gibi, tahtalardan ucu açık bir üçgen yaparlar. Alttaki tahta daha kalındır. Alttaki tahtanın iki ucuna ve öndeki tahtanın ortasına birer demir tekerlek yerleştirirler. Bu tekerleklere “bolbring” derler. Öndeki tahta hareketlidir ve direksiyon şeklinde kullanılır. Bu icattan çocuk sayısı kadar yapılabilir.

Çocuklardan biri, alttaki kalın tahtaya oturur ve ayaklarını öndeki tahtaya koyarak onu sağa sola oynatmak sureti ile bu arabayı yönlendirir. Çocuklardan biri de onu iterek hızını sağlar. Bir tepeden aşağı doğru, ya da düz yolda yarışma düzenlerler ve en önce belirtilen yere ulaşan çocuklar oyunu kazanmış sayılır.

80- Xalas Xalas Oyunu (K.4)

Bu oyun iki grup çocuk tarafından oynanır. Çocuklar aralarında kura yaparlar ve kurayı kazan grup kaçar, ötekiler kovalar. Bir yeri hapishane yaparlar. Yakalanan çocuk orada durur. Aynı gruptan yakalanmayan çocuklar yakalananlardan birine dokunduğu an, o çocuk da özgür sayılır ve kaçmaya başlar. Çocukların hepsi hapishaneye girerse, diğer takım kaçmaya başlar. Oyun böylece devam eder.

81- Şabatit Oyunu (K.4)

Sadece erkekler arasında oynanan bu oyunda, yere büyükçe bir kare çizilir. Bir kura sonucu iki gruba ayrılan çocuklardan, kurayı kaybeden takım karenin içine girer. Çocuk ne kadar çoksa, çizilen kare o kadar büyük olur. Diğer grup karenin dışında durur ve içerdekiler dışarıdakileri karenin içine almaya çalışırken; dışarıdakiler de içerdekileri çıkarmaya çalışırlar. Çocuğun biri yakalandı ise o çocuğu döverek kendi gruplarına zorla katarlar. Dışarıdaki çocuklar karenin içine girip içerdekilerden birini çıkarabilir ancak içerdekiler onu dövmeye çalışacaklardır. Yakalanırsa içerideki gruba dahil olur, yakalanmadan çıkarsa çıkardığı çocuğu döve döve kendi grubuna katar. İçerdeki çocuklar da aynı şeyi yapabilirler ancak dışarı çıkarken tek ayak üzerine zıplamak zorundadırlar.

82- Bir Tike Oyunu (K.6)

Bu oyun iki kişiden fazla çocuk tarafından oynanır. Birinciyi, ikinciyi, üçüncüyü seçmek için yerde bir çizgi çizilir. Çizgiden 2 m. kadar uzaklıkta bir kuyu yapılır ve o kuyuya “tikke” denilir. Bu kuyunun yanından çocuklar kendi masketlerini bu kuyunun yanından, çizilen çizgiye atmaya çalışırlar. Çizgiye en yakın olan birinci, sonraki ikinci, sonraki üçüncü vs. olur. Masket çizgiyi aştıysa, o masketin sahibi olan çocuk sonuncu sayılır. Oyun başlarken çocuklar kendi aralarında bir anlaşma yaparlar. Her çocuk birinci olana ikişer tane masket verir ve bu birinci, masketleri tikkeye doğru atar. Kuyuya giren masketler onun olur. Hepsini atarsa, bütün masketler onun olur ve yeniden anlaşma yapılır. Eğer kuyunun dışına gelen masketler olursa, öteki çocuklar bir masket belirleyerek “bunu vuracaksın” derler. Birinci oyuncu, çizgiden gösterilen masketi kendi masketi ile vurmaya çalışır. Eğer vurursa, masketlerin hepsini alır. Başka bir masketi vurursa, elindeki masketleri de kaybeder. Hiç birini vuramadıysa, birincinin yerine ikinci oyuncu geçer. Oyun böylece masketler bitene kadar devam eder.

83- İki Tike Oyunu (K.6)

Bu oyunda, “bir tike” oyunundaki biri birinci ve ikinciler vs. seçilir. Ancak, bu oyunda iki tike ve iki çizgi vardır. Üçüncü olan oyuncuya “beg” denir. Dördüncüye “qala” denir. Birinci tike, birinci oyuncuya; ikinci tike ikinci oyuncuya aittir. Birinci ve ikinci ilk çizgiden; üçüncü ve dördüncü ikinci çizgiden oynarlar. Her kişinin bir masketi vardır ve bu miskete “sol” derler. Oyuncuların hedefi tikelerdir. Önce birinci ve ikinci oyuncu masketlerini tikkelerine atarlar. Birinci çocuk, ikinci tikkeye masketini atarsa, ikinciden bir masket alır. İkinci, birincinin tikkesine denk getirirse ondan bir masket alır. Eğer bu iki çocuktan biri, diğerinin masketine vurursa ondan bir masket alır. Sonra masketini yine tikkeye attıktan sonra, yine diğerinin masketini vurursa; üç masket alır ve buna “cüt vuruş” denir. Üçüncü oyuncu, tikkelerden birine masket denk getirirse tikke sahibinden bir masket alır. Bu oyuncu daha şanslıdır çünkü tikkelerden birine masket denk getirmesi ile tikke

sahibinden bir misket aldığı gibi, vurması, tikkeye denk getirmesi, tekrar vurması ile o da üç misket alır. İki misket birbirine yakınsa ve “cüt baş” (çift baş) derse, iki misketten hangini vurursa vursun, misket alır. Eğer demez de işaret ettiğinden başka bir misket vurursa, misket alamaz, oyun da iptal olur, yeniden başlarlar.

Oyun sırasında, misketlerden birini hedefleyen oyuncu onu tikkeye sokmayı da başarır, oyun orada bitip yeniden başlar. Bu harekete de “tır oldu” denir.

84- Stop Stop Oyunu (K.7)

Genelde erkekler tarafından oynanan bu oyun, kızlar tarafından da oynanabilir. Hangi çocuğun ebe olacağını seçmek için çocuklar aralarında bir kura yaparlar. Ebe olan çocuk, kaçmaya başlayan çocukları yakalamaya çalışır. Herhangi birine yaklaştıysa, o çocuk “stop!” der ve olduğu şekilde kalır. Diğer çocuklar hareket edebilirler. Diğer çocuklar, stop diyen çocuğun hareket edebilmesi için, ona dokunmaya çalışırlar. Dokunup kaçmayı başarırlarsa oyun devam eder. Ebe tarafından yakalanan çocuk, ebenin yerine geçer. Oyun böylece devam eder.

85- Ete Bacı – Emme Bacı Oyunu (K.2)

Bu oyun, “ev ev oyunu” ile benzerlik gösterse de, aralarında bazı bariz farklar bulunmaktadır. “Ete Bacı, Emme Bacı, Oyunçağ Oyunçağ” gibi isimlendirmeler, genellikle Tuzhormatı ve Kerkük yörelerine aittir.

7-12 yaş arası genelde kız çocukları arasında oynanan bir oyundur. Bu oyunda, bazen büyük olan kız anne olur, ötekiler kız çocuk taklidi yaparlar. Sıklıkla olan durum ise, çocukların iki grup haline gelip, iki ev oluşturmalarıdır. Bu evi düzenler ve birbirlerine misafirlğe giderler. Küçük tencere, çaydanlık gibi oyuncaklar çocukların yanında bulunursa bunlarla oynarlar, bulunmuyorsa küçük kartonlardan, kutulardan tencere, tava,

tabak, çaydanlık gibi ev eşyaları oluştururlar. Gelen misafirlerine ikram hazırlar, onları ağırlarlar. Annelerini taklit ederek dedikodu yapmayı da ihmal etmeyen çocuklar, bu oyunu genelde yemek yapmak üzerine kurmuşlardır. Oyun, ocuklar sıkılana kadar devam edebilir.

Bu oyunda bazen aşağıdaki tekerleme söylenir:

Pıçı pıçı pıağçı

İgne yiğdim mullamçı

Mullam meni oxuttu

Sarı saım toxuttu

Sarı saım elimde

İpek yağlığ belimde

İpek yağlığ su çeker

Döner havuza töker

Emmim qızı Xedice

Meni yolladı saca

Bilseydim getmeziydim

Enwara girmeziydim

Enwarlar benim olsun

Duşman qurbanım olsun

86- Ressim Oyunu(K.7)

Genelde ikiden fazla çocuk tarafından oynanan bu oyunda, çocukların ellerinde ya futbolcu fotoğraflarından oluşan kartlar ya da film oyuncularının fotoğraflarından oluşan kartlar bulunur. İki kişi tarafından oynanıyorsa, bir kart biri, bir tane diğeri atar ve altta kalan kart ile aynı kartı atan yerdeki bütün kartları alır.

Dört ya da daha fazla kişi ile oynanan resim oyununda ise, her oyuncu kendi önüne anlaştıkları sayıda kart koyar. Kendi aralarında birisini ebe seçerler. Bu ebe, oyunu yönetecek olan oyuncudur. Çocuklar metal paralarını kullanarak “adam yazı” (yazı-tura) atar, yere koyup parayı eliyle kapatırlar. Ebe, önce çocuklara yatmalarını söyler, sonra çocuklardan birini ya da birkaçını seçerek “kalk” der. Kalkmasını söylediği oyuncular paralarını açarlar. Ebenin parası ile aynı şekilde gelen oyuncu oyunu kaybetmiş olur. Farklı şekilde gelmiş olan oyuncu kazanır. Oyunu kaybeden taraf, diğer tarafa kartlarını verir.

87- Yerden Üskek veya Üskek Çıxma Oyunu (K.7)

Genelde erkek çocukları tarafından oynanan bu oyun, kızlar tarafından da oynanabilir. Çocuklar arasında kura yapılır, kuranın sonunda kalan çocuk, diğer çocukları yakalamaya çalışır. Çocuklardan biri yerden yüksek bir yere (kaldırım gibi) çıkarsa, ebe olanın onu tutmaya hakkı yoktur. O çocuk, yerde yüksek bir yere çıkarak, kendini korumaya almış olur. Yakalanan çocuk, ebe olur ve kovalamaya başlar. Oyun, böylece çocuklar sıkılana kadar devam eder.

88- Cüce Cüce Oyunu (K.6)

İki erkek çocuğu arasında oynanan bu oyun, her çocuğun bir tane büyük “çim taşı” (çakıl taşı) ve bir küçük taşı olur. Küçük taşa “cüce” denir. Oyuncular, büyük taşla cüceye vururlar. Cüceye vuran oyuncu, karşıdaki oyuncunun taşına vurmaya çalışır. Onu da

vurursa, tekrar cüceyi vurmaya çalışır. Bir küçüğe, bir büyüğe vurarak, isabet ettiremeyene kadar devam eder. Çocuklar kendi aralarında bir sayı belirlerler. Bu sayı kadar taşa vurabilen oyuncu, oyunu kazanmış olur.

89- Kuyuya Atma Oyunu

Bu oyunda çocuklar ilk olarak, duvar dibinde yarım karış derinliğinde bir çukur kazarlar. Sonra her çocuk birkaç adım uzaklıkta belirledikleri bir çizgi üzerinden çukura birer tane ceviz atarlar. Kimin attığı ceviz, çukura girerse, o cevizi atan çocuk çukur sahibi olur. Geri kalan çocuklar sırayla birkaç cevizi yine aynı çizgiden çukura atmaya çalışırlar. Çukura giren cevizlerin toplamı ise, çukur sahibi, cevizleri atan çocuktan çukurdaki ceviz sayısı kadar ceviz alır. Yok eğer çift ise, cevizi atan çocuk çukur sahibinden cevizlerin sayısı kadar ceviz alır ve kendisi çukur sahibi olur. Böylece bir müddet sonra cevizlerin hepsi bir ya da iki çocukta birikmiş olur¹⁸⁸.

90- Şakam Oyunu

Bu oyunda çocuk sayısı sınırlı değildir. Çocukların sayısı ne kadar olursa olsun ikiye bölünürler. Her çocuğun elinde tahta gibi yassıca bir değnek olur. Yere bir çukur kazılır. Bir de yuvarlak taş bulunur. İkiye bölünen çocukların yarısı, yani bir takım, kuyu başında durmak, ikinci takım ise kuyuya taş atmak için aralarında kura yaparlar. Kura kimin lehine çıkarsa o takım, kuyu başında durur ve ikinci takımın kuyuya taş atmasına engel olur. Onlar değnekleriyle taşı getirerek kuyuya atmaya çalışırlar. Kuyu başındakiler ise yine değnekleri ile taşı kuyu etrafından uzaklaştırmaya çalışırlar. Kuyu başındakiler ise yine değnekleri ile taşı kuyu etrafından uzaklaştırmaya uğraşırlar. İkinci takım, taşı kuyuya

¹⁸⁸ Metin TÜRKTAS; Kerkük Folklorundan Örnekler; Pamukkale Üniversitesi, Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı; Yüksek Lisans Tezi; Denizli 1997; bkz: dipnot: 76; (Mehmet Hurşit Dakuklu. "Dakuk'ta Çocuk Oyunlarından" Kardeşlik Dergisi, Yıl.6, Sayı 6-7, Kasım 1966, s:36)

atmayı başarır, oyunu kazanmış olur ve kuyu başına geçmeye hak kazanır. Yenilenler ise karşı takımın rolünü alır. Oyun böylece hareketli bir biçimde devam eder¹⁸⁹.

91- Peş Peş Oyunu

Anne, baba yahut kardeşlerin evdeki küçük çocuğu eğlendirmek veya onunla oynamak için oynadıkları bir oyundur. Şöyle oynanır:

Çocuğun eli açılır, bileğinden tutularak avucunun içini temizlercesine “peş peş” denir. Çocuğun avucunun ortasına parmakla basarak “bura bir civciv kondu” denir. Sonra çocuğun küçük parmağını avucunun ortasına yatırıp, “bu tuttu”, öteki parmağını bükerek “bu kesti”, üçüncü parmağını yatırırken “bu pişirdi”, dördüncü için “bu yedi” ve başparmağı sallayarak bu “hani payım dedi” denir. Sonra da iki parmağı dik tutulup çocuğun bileği üzerinden göğsü üzerine dürtercesine koşturulur ve “odu sepet altındadı” denir. Bundan sonra da çocuk gıdıklanarak güldürülür¹⁹⁰.

92- Atlı Yayan Oyunu

Çocukların sayılara ne kadar olursa olsun eşit olarak iki takıma bölünürler. Her takımın “beg” denilen bir başkanı olur. İki başkan aralarında kasabanın bir evi üzerinde ittifak ederler. Ondan sonra, çocukların karşısında birisi “lebe lebe” yapar. Yani elin sağ avucunu sol avucunun üzerine bırakarak, sağ avucu hızla öne iterek ittifak ettikleri ev tarafını işaret eder. Böylece evin kime ait olduğunu iki takımın çocuklarının bilmesi istenir. Takımların herhangi birinden bir çocuk, evin sahibini bulduysa takımı ile birlikte karşı takımın çocuklarının sırtlarına binerek söz konusu eve giderler. Evin kapısında durarak, “atlı yayan” diye ev haykırırlar. Ev halkından birisi “atlı” derse, binen takım, tekrar binerek

¹⁸⁹ Metin TÜRKTAS, a.g.t. ; ss: 71-72

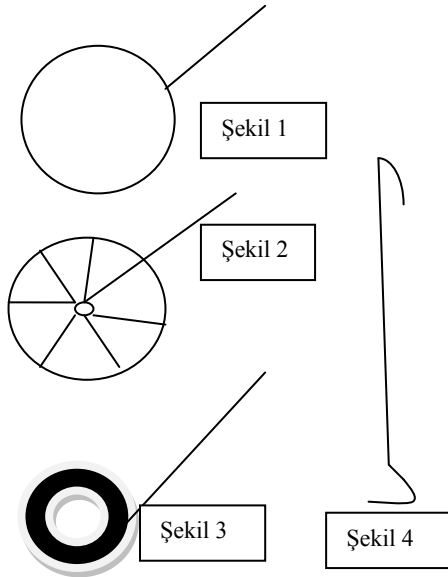
¹⁹⁰ Metin TÜRKTAS, a.g.t. ; s: 72

geldikleri yere dönerler; eğer “yayan” derse, onlar iner, diğer takım onların sırtına biner ve oyunun başladığı yere geri dönerler. Böylece oyun, tatlı ve şenli olarak devam eder.¹⁹¹

93- Kara Geldi Oyunu

Kara geldi, yaz gecelerinin vazgeçilmez oyunlarından. Mahalle çocukları toplanır, birisi kara olur, bir diğeri de onun baş belası olurdu. Diğer çocuklar ellerine birer ufak taş alarak zifiri karanlığa dalarlardı. Herkes saklandıktan sonra adı kara olan çocuk, onları aramaya çıkardı. Saklananlar ellerindeki taşları birbirine vururlardı. Kara, taş seslerine yönelince baş belası çocuk, hem karanın arkasından koşar, hem de “kara geldi, kara geldi!” diye bağırırdı. Karanın yaklaştığını baş belasından duyan gizlenen çocuk taşları birbirine vurmaktan vazgeçerdi. Bu durumda iş, karanın ferasetine kalırdı. Kara, saklanan çocuğun birisini yakalayabilirse, yakalanan çocuk “kara” olur ve oyun devam ederdi.¹⁹²

94- Ring Oyunu (K.7)

Bu oyun, yanda gösterdiğimiz şekilde, metal tekerlekler ile oynanır. Şekil 1’de görülen, bisiklet tekerleğidir. Çocuklar tahtadan bir sopa yardımı ile bu tekerleği iterek koşturmaya başlar ve yarışlar. Tekerleği belirtilen yere ilk ulaştıran oyunu kazanır.

Şekil 2’de gösterdiğimiz de, yine bir bisiklet tekerleğidir. Yukarıda anlattığımız gibi bu tekerlekle oynayan çocuklar, sopayı bu kez tekerleğin içinden geçirirler.

¹⁹¹ Metin TÜRKTAS, a.g.t. ; ss: 69-70

¹⁹² Metin TÜRKTAS, a.g.t. ; s: 72

Şekil 3'te gösterdiğimiz ise, diğer tekerlerden daha küçük, lastikten yapılmış bir tekerlektir. Bu tekerlek ile de çocuklar tarafından itilerek ve koşturma ile yarışarak oynanır. Bu tekerleğin farkı, şekil 4'te gösterdiğimiz metalden yapılan çengelli çubuk ile itilmesidir.

Bu oyun, genelde 8-13 yaş erkek çocuklar tarafından oynanmaktadır.

95- Helahop Oyunu (K.7)

Bu oyun, 8-13 yaş arası kız çocukları tarafından oynanmaktadır. Çocuklar plastikten yapılan genişçe çemberleri bellerinde çevirmeye çalışırlar. Çemberi en çok çeviren oyunun galibi olur.

96- Top (Futbol) Oyunu (K.7)

a) Tek Kaleli Top Oyunu

Üç veya beş, en çok yedi erkek oyuncu tarafından oynanan bu oyunda, kaleci olan çocuk, önceden taşlarla belirlenen kaleye geçer ve oyun başlar. Kaleci topu ortaya atar ve oyun başlamış olur. Kaleye en çok gol atan taraf oyunun galibi olur. Kalenin dışında sahada bir sınır yoktur. Top nereye kaçarsa kaçsın, geri getirilip oyun devam ettirilir.

b) Çift Kaleli Top Oyunu

Sekiz ve üzeri erkek oyuncu tarafından oynanan bu oyunda iki kale bulunur. Çocuklar iki gruba ayrılırlar ve oyun kura ile başlar. Bu kurada iki grubun başı kendi aralarında yazı-tura atarlar ve kazananın grubu oyunu başlatır. Karşı takımın kalesine en çok gol atan oyunun galibi olur.

97- Alaylim Buleylim (K.8)

Kız çocuklar arasında oynanan bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılırlar. Gruplar tren gibi dizilip karşılıklı dururlar. Her grubun ilk oyuncusu “beg” olarak adlandırılır. Oyunu başlatan oyuncu, şu tekerlemeyi söyler:

“Alaylim bulaylim sap sap salaylim”.

deyince ikinci grubun begi:

“Ne istisen ne istisen sene bulaylim”

der ve birinci gruptan şu cevap gelir:

“İstirem istirem o güzel ...ı”.

Burada üç nokta bıraktığımız yere, karşı takımın oyuncularından birinin adı gelir. Adı söylenen oyuncu ortaya çıkar ve beg ile çekişmeye başlar. Ortada çizili bir çizgi olur ve karşısındakini çekerek bu çizgiden geçiren, o kişiyi kendi takımına taşıma hakkını alır. Eğer kaybeden beg ise, karşı grup tekerlemeyi başlatarak söyler ve oyunu devam ettirir. Begin kaybetmesi ile onun takımından bir kişiyi karşı takım isteyebilir. Bu grupların anlaşmasına bağlıdır.

98- Evvel Tehrik Oyunu (K.8)

Bu oyun da, kız oyunlarından biridir. Çocuk bunu tek başına da oynayabilir veya kızlar toplanıp tek tek şu tekerlemeyi söyleyerek oynayabilirler: “ Evvel tehrik, femmi feyze; edbuk debka, yamun, yasır, ku’ke sadır xasır, duuure”. Tekerlemeyi söyleyen çocuk “Evvel tehrik, femmi feyze edbuk debka” derken, aynı zamanda elindeki topu yere çarptırırken el çırpar. “Yamun, yasır” derken de, başını bir sağa bir sola çevirirken topu yere çarptırır. “Ku’ke, sadır, xasır” derken, ilkinde topu yere vurur, ikincisinde ellerini göğsüne, üçüncüsünde de ellerini beline koyar. “Duuure” derken de, topu yere sertçe

çarptırırken kendi etrafında döner. Bulunduğu şekle geri döndüğünde de topu havadayken yakalar. Eğer, bunların hepsini yaptıysa, oyunu kazanmış olur. Yapmadıysa kaybeder ve sıra öteki oyuncuya geçer.

99- Sımıntıyı Oyunu (K.2)

Genelde erkekler tarafından oynanan bu oyun, kızlar tarafından da oynanabilmektedir. Çocuklar bir dizi halinde sırayla rükû eder şekilde eğilirler ve diğer çocuklar da sıraya geçip birbirlerinin üzerinden atlayarak oyunu devam ettirirler.

100- Legleg Hawada Oyunu (K.2)

Bu bir tekerleme oyunudur. Kızlı erkekli karışık bir şekilde oynanabilir. Çocuklar, leylekler göçerken, onları gördüklerinde bu tekerlemeyi hep bir ağızdan söylerler:

“Legleg legleg hawada

Yumurtası tawada

Sakız werrem çeynemez

Götüne çallam oynamaz”

101- Altınına Bax Altınına Oyunu (K.8)

İki kız çocuğu tarafından oynanan bu oyunda, kızlardan biri eteğini içinde altın varmış gibi tutar ve karşısındakine sözüm ona nispet yapar. Karşısındaki oyuncu; “Altınına bak altınına, altını yere tökülsün” diyerek, onun eteğine bir defa vurarak, eteği yere

indirmeye çalışır. İndirebilirse oyunu kazanır, eğer eteğini tutan oyuncu eteğini kaçırabilirse o kazanmış olur.

102- Üzük Saxlama Oyunu (K.7)

Genelde erkekler tarafından oynanan bu oyun kızlar tarafından da oynanabilir. Ramazan gecelerine has olan oyunda, dört kişiden fazla olan çocuklar eşit olarak iki gruba ayrılırlar. Her grubun bir begi vardır. Bu begler kendi arasında bir kura yaparlar. Genelde bu oyunda kura yüzüğü elinde saklayıp “hangisi?” diye sorulmasının cevabına göre yapılır. Beglerden biri yüzüğü saklar ve soruyu sorar; karşıdaki dolu eli seçtiyse, oyuna o grup başlar; boş eli seçtiyse yüzüğü saklayan grup oyuna başlayacaktır. Yüzük kazanan grubun elinde olur. Çocuklar bir sıraya dizilirler. O grubun begi ve yardımcısının elinde bir çarşaf olur ve bütün dizilen çocuklar ellerini arkasında tutar. Beg yüzüğü çocukların ellerine dokundurur ve birisinin elinde bırakır. Yardımcı bu sırada çarşafı çocukları gizler. En son çocuğun eline dokunması da bitince, beg “tamam” der ve kendisi de oturup gruptaki diğer çocuklar gibi ellerini kapatır. Diğer grubun begi veya begin seçtiği çocuk ayağa kalkar ve yüzüğü bulmaya çalışır. Gittiği çocuğun elini işaret ederek veya eline vurarak “kır” ya da “otur” der. Kır dediği zaman çocuk tek elini, otur dediğinde ise iki elini açar. Yüzük o çocukta değilse, diğer çocuklara bakar. Eğer, “kır” veya “otur” dediği çocuğun elinde yüzük varsa, yüzüğü saklayan çocuk ayağa kalkıp bağırarak yüzüğü gösterir. Bu şekilde yüzüğü saklayan grup kazanmış olur ve alkışlayıp türkü söylemeye başlarlar. O grup bir puan kazanmış sayılır.

Eğer, beg olan çocuk karşı takımdaki çocuğa elini tutarak “ver” veya “burada” derse ve yüzük orada çıkarsa yüzük o takıma geçer ve karşı takımın yaptıklarını yapmaya hak kazanırlar. Onlar da yüzüğü bulduğu için alkışlar ve türkü söylerler. “ver” ya da “burada” diyerek işaret ettiği elde yüzük çıkmazsa, elinde yüzük olan çocuk bağırarak ayağa kalkar ve yukarıda anlattığımız gibi onun grubu kazanmış sayılır.

Gruplardaki çocuklar çok olursa kendi aralarında para toplayıp bir tepsi baklava alırlar ve kazanan grup o baklavayı da kazanmış olur.

Söylenen türkülerden birini aşağıya örnek olarak aldık:

Bu bağda dolanısan

Derdiw mene demisen

Etrafuw dolu gülden

Bir gül mene wermisen

Qurbanam xan gözüwe

Mene baxan gözüwe

Çox sürmeler çekibsen

Ewim yixen gözüwe

Eliwden içtim bade

Ümrüm olsun ziyade

Allaha çox yarwaldım

Salmasın seni yade

103. Arpa Buğda Oyunu (K.3)

Bu oyun, üç kişi ile oynanır. Oyunculardan biri hakem olur, diğerlerinden birine “arpa” birine “buğda” ismi verilir. Arpa ile buğday adımlar ile sayarak eşit mesafeye iki taş koyarlar. Tam ortada el ele tutuşurlar, hakem olanın ellerinin birleştiği yere vurması ile birlikte birisi sağa birisi sola (taşların olduğu yere) kaçarlar. Çocuklar koşarken, her birinin

eline bir küçük çomak verilir ve çocuklar bu çomağı taşın yakınına atıp orta noktaya, yani hakemin olduğu yere geri dönerler. Hangi çocuk daha çabuk dönmüş olursa, o oyunu kazanmış sayılır. Oyunu izleyen çocuklar bu koşuşturma sırasında “Arpa buğda tez gel!” diyerek tezahürat yaparlar. Çocuklar sırayla sıkılana kadar oyuna devam ederler.

104. Hellüg Oyunu (K.3)

Bu oyunda çocuklar iki takıma ayrılırlar. Oyunda, iki sopa kullanılır. Biri yaklaşık 15 cm olup biraz eğridir, diğeri yaklaşık 100 cm olup düzdür. Küçük olana büyük ile vurularak uzağa atmaya çalışılır. Diğeri takımın çocukları belli mesafelerle dağılarak bu küçük sopayı havada yakalamaya çalışırlar. Yakalayabilirlerse oyunu kazanmış sayılırlar ve bu kez sopaya vurma sırası onlara geçer. Yakalayamazlarsa, yine sopaya vuran gelip sopa yerde iken büyük sopa ile vurur ve diğeri yine havada yakalamaya çalışırlar. Bu vurma işleminin sayısı önceden çocukların anlaşmasına bağlıdır. O anlaşma sayısını geçerlerse, karşıdaki takım kaybetmiş sayılır. Oyun, çocuklar sıkılana kadar devam edebilir.

105. Hecci Laqlaq Hawada (K.3)

Bu oyun, iki çocuk tarafından oynanır. Birbirlerine sırtları dönük şekilde kol kola girerler ve sallanarak aşağıdaki tekerlemeyi söylerler:

“Hecci laklak hawada

Yumurtası tawada

Saqız werdim çeynedi

Bir şaq çaldım oynadı”

Suphi Saatçi'nin Kerkük Çocuk Folkloru kitabında bu oyunun tekerlemesi şu şekilde söylenmektedir:

Heccilaqlaq hawada

Yumurtası tawada

Gögde tak tak ederken

Balaları yuwada

Qere Qızın suçu yox

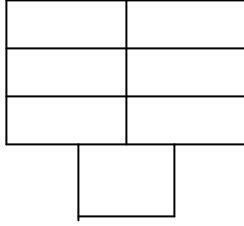
Yumurtanın içi yox¹⁹³

106. Reng Reng Oyunu (K.3)

Bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılırlar. Her grubun temsilcisi olur. Çocuklar arasında başlayacak takımı seçmek için kura yapılır. Kurayı kazanan takımın temsilcisi bir renk söyler. Diğer grubun çocukları etrafa kaçışarak bu rengi bulmaya çalışırlar. Bu bulma zamanı, çocuklar tarafından önceden belirlenir. Rengi bulamayan çocuk oyundan çıkar. Oyuna başka bir renk söyleyerek kalan çocuklar devam eder. Bu kez karşı takım o rengi bulmaya çalışır. Çocuklar, böylece yavaş yavaş eksilirler. Renk söyleyecek olan temsilciye üç şans verilir. Üç defada da çocukların hepsi renkleri bulduysa, o temsilcinin takımı yenilmiş kabul edilir. Bu durumda diğer takımın temsilcisi bir renk söyler ve oyuna devam ederler.

¹⁹³ SAATÇİ, Suphi; Kerkük Çocuk Folkloru; Ötüken Yay; İstanbul, 2008; s: 46

107. Yedi Sifon Oyunu (K.7)

Bu oyunda çocuklar, yanda görüldüğü üzere önce yere büyük bir kare çizerler ve bu kareyi yediye bölerler. Yandaki şekilde en altta yer alan kareye yedi adet sifon (gazoz kapağı) üst üste dizilir. Bu karelere belli bir mesafede bir çizgi daha çizerler. Daha sonra çocuklar eşit bir şekilde iki gruba ayrılırlar. Kendi aralarında bir kura yaparlar. Kurayı kazanan taraf belirlenen çizgiden bir top atarak gazoz kapaklarını vurmaya çalışır. Vuramazsa, aynı gruptan olan diğer oyuncular şansını dener. Hiç biri vuramazsa oyunu kaybetmiş sayılır ve diğer grup kapakları vurmaya çalışır. Vurabilirse, topun elinde olduğu oyuncunun grubu koşmaya başlar ve toplanırlar. Yuvarlak bir şekilde toplanan çocukların her biri ellerini içerde kavuşturur ve topun kimde gizlendiği belli olmaz. Diğer takımın oyuncuları da gelip dağılan kapakları tekrar bir araya getirmeye çalışırlar. Topu saklayan çocuk diğer gruptaki oyuncuları vurmaya çalışır. Topu isabet ettirdiği çocuk oyundan çıkar. Çocuklardan biri hiç vurulmadan gazoz kapaklarını dizerse o takım kazanmış sayılır ve oyunu aynı şekilde devam ettirirler. Eğer, hepsi vurulursa, aynı takım oyuna devam eder.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

K.1

Adı soyadı : Ali Ma'rufolu
Cinsiyeti : Erkek
Doğum yeri ve tarihi : Tuzhurmatı- Irak, 1927
Eğitim durumu : Orta okul
Mesleği : Şair
İkamet yeri : Tuzhurmatı- Irak
Oyunu kimden öğrendiği : Çocukluğundan beri oyunu biliyor
Derleme tarihi : Temmuz 2009

K.2

Adı soyadı : Sultana Kazım
Cinsiyeti : Kadın
Doğum yeri ve tarihi : Tuzhurmatı- Irak, 1939
Eğitim durumu : Okuma yazması yok
Mesleği : Ev hanımı
İkamet yeri : Kerkük- Irak
Oyunu kimden öğrendiği : Çocukluğundan beri oyunu biliyor
Derleme tarihi : Temmuz - 2009

K.3

Adı soyadı : Gökmen Sabunçu
Cinsiyeti : Kadın
Doğum yeri ve tarihi : Kerkük- Irak, 1965
Mesleği : Mühendis
İkamet yeri : Kerkük- Irak
Oyunu kimden öğrendiği : Çocukluğundan beri oyunu biliyor
Derleme tarihi : Temmuz - 2009

K.4

Adı soyadı : Mehmet Mahmut
Cinsiyeti : Erkek
Doğum yeri ve tarihi : Kerkük - Irak, 1980
Mesleği : Yüksek Lisans Öğrencisi (Ege Üni. Mühendislik Fakültesi)
İkamet yeri : İzmir – Türkiye
Oyunu kimden öğrendiği : Çocukluğundan beri oyunu biliyor
Derleme tarihi : Eylül, 2009

K.5

Ad Soyadı : Murtaza Assafoğlu
Cinsiyeti : Erkek
Doğum yeri ve tarihi : Tuzhurmatı- Irak, 1982
Mesleği : Yüksek Lisans Öğrencisi (Ege Üni. Edebiyat Fakóltesi)
İkamet yeri : İzmir – Türkiye
Oyunu kimden öğrendiği: Çocukluğundan beri oyunu biliyor
Derleme tarihi : Ekim, 2009

K.6

Adı soyadı : Ahmet Bahaettin
Cinsiyeti : Erkek
Doğum yeri ve tarihi : Kerkük - Irak, 1983
Mesleği : Yüksek Lisans Öğrencisi (Ege Üni. Ziraat fakóltesi)
İkamet yeri : İzmir – Türkiye
Oyunu kimden öğrendiği: Çocukluğundan beri oyunu biliyor
Derleme tarihi : Eylül, 2009

K.7

Adı soyadı : Savaş Abdulmecit

Cinsiyeti : Erkek

Doğum yeri ve tarihi : Diyala - Irak 1981

Mesleği : Yüksek Lisans Öğrencisi (Ege Üni. Edebiyat Fakültesi)

İkamet yeri : İzmir – Türkiye

Oyunu kimden öğrendiği: Çocukluğundan beri oyunu biliyor

Derleme tarihi :Kasım, 2009

K.8

Adı soyadı : Suat Abdulmecit

Cinsiyeti : Kadın

Doğum yeri ve tarihi : Irak – Tuzhurmatı 1962

Mesleği : Öğretim Üyesi

İkamet yeri : Diyala - Irak

Oyunu kimden öğrendiği: Çocukluğundan beri oyunu biliyor

Derleme tarihi :Kasım, 2009

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

- **ABDULLAH, Mehmet;** Türkmen Milli Çocuk Oyunları; Irak Türkmen Cephesi, Kültür Müdürlüğü Yay. Erbil 2004
- **AND, Metin;** Oyun ve Büğü (Türk Kültüründe Oyun Kavramı); Türkiye İş Bankası Kültür Yay: 144; İstanbul 1974
- **AND, Metin;** Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu); Bilgi Yay.; Ankara 1969
- **ARSUNAR, Ferruh;** Türk Çocuk Oyunlarından Örnekler; İstanbul Maarif Basımevi 1955.
- **ARTUN, Erman;** Tekirdağ Çocuk Oyunları; Trakya Doğu Tesisleri Basımevi, Tekirdağ 1992
- **AŞKUN, Vehbi Cem;** Sivas Folkloru-II; Kamil Basımevi; Sivas 1943
- **ATSIZ, Nihal;** Türk Edebiyat Tarihi; İstanbul 1943
- **BALAMAN, Ali Rıza;** Gelenekler, Töre ve Törenler; Ankara 1983
- **BAYKURT, Şerif;** Türkiye Folkloru; Kalite Matbaası, Ankara 1976
- **BAYRI, Mehmet Halit;** İstanbul Folkloru; Türkiye Yayınevi; İstanbul 1972

- **BORATAV, Pertev Naili;** 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı; Gerçek yay. 100 Soruda Dizisi: 13 İstanbul 1988
- **BORATAV, Pertev Naili;** Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği; Adam Yay.; Ankara 1943
- **CAFEROĞLU, Ahmet;** Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-II; Ankara Üni. Basımevi, Ankara 1994
- **CAN, Sıtkı;** Ordu İlinde Çocuk ve İlgili İnanmalar; Gürses Matbaası; Ordu 1945
- **ÇAY, Abdülhaluk;** Türk Ergenekon Bayramı Nevruz; Türk Kültürünü Araş. Ens. Yay: 102, Seri:IV, S:A.28; Ankara 1989
- **ÇINAR, Ali Abbas;** Muğla Çocuk Folkloru (Araştırma ve Metinler); Muğla Ticaret ve Sanayi Odası Basımı; Muğla 2008
- **ÇOBANOĞLU, Özkul;** Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş; Akçağ Yay:310, Folkloristik Dizisi:1; Ankara 2008
- **DEMİRCİOĞLU, Ziya;** Anadolu'da Eski Çocuk Oyunları; Milli Mecmua Matbaası; İstanbul 1934
- **DORSON, Richard. M;** Günümüz Folklor Kuramları Ege Üni. Edb. Fak. Yay: 88; E.Ü. Basımevi; İzmir 1984
- **DUYMAZ, Ali;** İrfanı Arzulayan Sözler: Tekerlemeler; Akçağ yay. Ankara 2002
- **ELÇİN, Şükrü;** Halk Edebiyatına Giriş; Kültür Bakanlığı yay. 365 Türk Halk Kültürü Eserleri Serisi: 10, Ankara 1981
- **EREN, A. Naci;** Çocuk Oyunları; Gümüş Basımevi; İstanbul 1984

- **GÖKALP, Ziya**; Türk Medeniyeti Tarihi; (Sadeleştiren: Yalçın TOKER); Toker Genel Dizi No:216, Doğudan Batıdan Seçmeler Dizisi No: 17, Ziya Gökalp Külliyyatı:5; Toker Yay.; İstanbul 2007
- **İNAN, Abdulkadir**; Tarihte ve Bugün Şamanizm Meteryaller ve Araştırmalar; TTK Yay.;Ankara 1986
- **KAYA, Doğan**; Anonim Halk Şiiri; Akçağ yay. Ankara 2004
- **KOÇKAR, M. Tekin – Erkan ERDEMİR**; I. Halk Bilimi Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk, Bildiriler; Osmangazi Üni. Basımevi; Eskişehir, 2005
- **KOŞAY, Hamit Zübeyr**; Ankara Budun Bilgisi; Ulus Matbaası; Ankara 1935
- **KÖPRÜLÜ, M. Fuad**; Edebiyat Araştırmaları-I; Akçağ Yay:609, Kaynak Eserler:168; Ankara 2004
- **OĞUZ, M. Öcal – ERSOY, Petek**; Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları; Gazi Üni. THBMER yay. Ankara 2005
- **ONGUN, Bekir- GÜNEY, Neslihan**; Türkiye’de Çocuk Oyunları: Araştırmalar; ÇOKAUM; Ankara 2004
- **ORMANLIOĞLU ULUĞ, Mücella**; Niçin Oyun; Göçebe Yay; İstanbul 1999
- **OSMAN, Ali**; Balıkesir Doğum Görenekleri ve Çocuk; Vilayet Matbaası; Balıkesir 1935
- **ÖGEL, Bahaeddin**; Türk Mitolojisi II; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu TTK Yay. VII. Dizi- S. 102a2; Ankara 2006
- **ÖGEL, Bahaeddin**; Dünden Bu Güne Türk Kültürünün Gelişme Çağları(4. Baskı); Türk Dünyası Araş. Vakfı yay.; İstanbul, 2001

- **ÖRNEK, Sedat Veyis;** Geleneksel Kùltürümüzde Çocuk; Türk,ye İş Bankası Kùltür yay. Ankara 1979
- **ÖZDEMİR, Nebi;** Türk Çocuk Oyunları-I; Akçağ Yay: 783, Kaynak Eserler:220; Ankara 2006
- **ÖZDEMİR, Nebi;** Türk Çocuk Oyunları-II; Akçağ Yay: 783, Kaynak Eserler:220; Ankara 2006
- **ÖZHAN, Mevlüt;** Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü; Kùltür Ajans Yay.; Ankara 2005
- **ÖZHAN, Mevlüt;** Türkiye’de Çocuk Oyunları Kùltürü; Feryal Matbaası; Ankara 1997
- **ÖZHAN, Mevlüt;** Çocuk Oyunlarımız; Kùltür Bakanlığı yay. Ankara 1990
- **SAATÇI, Suphi;** Kerkük Çocuk Folkloru; Ötüken yay. İstanbul 2008
- **SAKAOĞLU, Saim;** Masal Araştırmaları; Akçağ Yay:272, Türk Halk Edebiyatı:6 (3. Baskı); Ankara 2007
- **SUNGURLUOĞLU, İshak;** Harput Yollarında-III; Harput Folkloru, İzmir Matbaası; İstanbul 1961
- **ŞAN, Cemal;** Çocuk Bahçesi; Darüşşuun Essekafiye Elâmme yay.; Bağdat 1989
- **TAN, Nail;** Folklor (Halkbilimi)- Genel Bilgiler; Halk Kùltürü Basımevi; İstanbul 1985
- **YALMAN (YALGIÇ), Ali Rıza;** Cenupta Türkmen Oymakları-I; Kùltür Bakanlığı Yay:11; Ankara 1993

- **YALMAN (YALGIÇ), Ali Rıza;** Cenupta Türkmen Oymakları-II; Kültür Bakanlığı Yay:12; Ankara 1993
- **YARDIMCI, Mehmet;** Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri; Ürün yay. Ankara, 2002
- **YARDIMCI, Mehmet – Hüseyin TUNCER;** Çocuk Edebiyatı; Ürün yay. Ankara 2002
- **YARDIMCI, Mehmet – Hüseyin TUNCER;** Çocuk Edebiyatı; M. E. B. Devlet Kitapları MEB yay. 3485 Ders kitapları dizisi: 686 Ankara 2006
- **YAYIN, Nerin;** Oyun Tekerlemeleri Üzerine Bir İnceleme; Ege Üni. Edebiyat Fak. yay. No: 157; İzmir 2009
- **ZABİT, Şakir Sabir;** Kerkükte İctimai Hayat – Folklor; Zaman Basımevi yay. Bağdat 1964

MAKALELER

- **AND, Metin;** “*Çocuk Oyunlarının Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi*”; Ulusal Kültür Dergisi, S: 4, Nisan 1979, ss: 42-67
- **BAKIRCI, Nedim;** “*Niğde Folklorunda Çocuk Oyunları*”; Milli Folklor Dergisi, S:76, 2007; ss:202-209
- **CENGİZ, Handan;** “*Çocuk Oyunları*”; Folklor Dergisi; S.23-24; ss:33-37
- **GÖZAYDIN, Nevzat;** “*Çocuk ve Folklor*”; Türk Dili Dergisi; S: 400, Nisan 1985; ss: 326-352
- **HABİBOV, Yusuf-İsmail SÖZEN;** “*Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin Çocuk Oyunlarının Karşılaştırılması*”; Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Dergisi C: 39, S: 1 Ankara 2006
- **KAYA, Doğan;** “*Folklorumuzda Yanıltmacalar*”; Sivas Kültürü Dergisi, Ocak-Şubat 1979; ss:72-73
- **KORKMAZ, Zeynep;** “*Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*”; Türk Dili Dergisi S: 400, Nisan 1985; ss: 186-194
- **KORKMAZ, Zeynep;** “*Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı*”; Çocuk Edebiyatı Yıllığı; Gökyüzü yay. İstanbul 1987; ss: 56-61
- **KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit;** “*Konya Çocuk Tekerlemeleri ve Halk Edebiyatı*” Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni; TBMM yay. Ankara 1995; ss: 189-197
- **TÜRKMEN, Fikret;** “*Boğazlıyan’da Çiğdem Pilavı*”; Türk Folklor Araş. Dergisi, S.242, 1969; ss: 5389-5390

- **ÖZBAKIR, İbrahim;** “*Geleneksel Türk Çocuk Oyunlarında Fonksiyonel Oyuncu, Ebe*”; Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S:2/6, Şubat 2009; ss:481-492
- **ÖZDEMİR, Nebi;** “*Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Türkiye’deki Çocuk Oyunlarının İncelenmesi*”, Erdem Dergisi Türk Halk Kültürü Özel Sayısı, S:38, Ankara 2002; ss: 411-423
- **ÖZTÜRK, Rıdvan;** “*Tura Oyunu*”; Milli Folklor Dergisi, S.57, Ankara 2003; ss:92-95
- **SAATÇİ, Önder;** “*Kerkük Çocuk Oyunları*” ; Kardeşlik Dergisi, S: 45, Yıl: 12, ss: 46-49
- **SOL, Selma;** “*Bolvadin-Büyükkarabağ Çocuk Oyunları*” Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi, S:14 2005; ss: 139-144
- **YAMAKOĞLU, Cihan;** “*Türkiye’de Çocuk Oyunları*”; Erdem Dergisi Türk Kültürü Özel Sayısı III, C.13, S.39; Ankara 2002

BİLDİRİLER

- **AND, Metin**; “Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi”; III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri; Milli Folklor Araş. Dairesi Yay.; Ankara 1974
- **BARAN, Musa**; Çocukların İlk Oyunları; I. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri; III. Cilt: Halk Müziği-Oyun-Eğlence. Milli Folklor Araştırma Dairesi yay. Ankara 1977 ss: 129-141
- **BAYSAL, Hatice – Ercan KÜÇÜKEŞMEN**; “Çocuk Oyunlarının Yönetim ve Organizasyon Teknikleri Açısından Analizi: Isparta ve Çevresine İlişkin Bir Değerlendirme”; I. Halkbilimi Sempozyumu: Halkbiliminde Çocuk, Bildiriler; Osmangazi Üni. Basımevi; Eskişehir 2005; ss:161-177
- **DUYMAZ, Ali**; “Tekerlemelerin Tür ve Şekil Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme”; Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri; Kültür Bakanlığı Yayınları; Ankara 2002; ss:291-307
- **ELÇİN, Şükrü**; “Türklerde Aşık Oyunu ve Bu Oyunla İlgili Adet ve Ananeler” III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, III. Cilt: Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Kültür ve Turizm Bakanlığı Mifad Yayınları, 1987, ss: 95-102
- **KAZAN, Şevkiye – Şengül KAZAN KIRÇIK**; “*Dünden Bugüne Burdur’da Oynanan Çocuk Oyunları*”; I. Halkbilimi Sempozyumu: Halkbiliminde Çocuk, Bildiriler; Osmangazi Üni. Basımevi; Eskişehir 2005; ss: 179-244
- **KAYA, Doğan**; “Folklorumuzda Yanılmacalar”; Sivas Kültürü Dergisi, Ocak-Şubat 1979; ss:72-73

- **KOYUNCU, Ayşegül;** “İğdir Köyünde Çocuk Oyunları ve Oyun Araçları”; I. Halk Bilim Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk, Bildiriler; Osman Gazi Üni. Basımevi Eskişehir 2005; ss: 261-265
- **KÖSE, Nerin;** “Tür ve Fonksiyon”; Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı 26-28 Mayıs 2000 Bildiriler, TC Kültür Bakanlığı Yay: 2955, Halk Kültürlerini Araş. Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay:335, Seminer- Kongre Bildirileri Dizisi:72; Ankara 2002; ss:503-509
- **ÖZHAN, Mevlüt;** “Çocuk Oyunlarında Dramatik Unsurlar”; III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C: 3 : Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence; Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1987; ss: 213-225
- **ÖZHAN, Mevlüt;** “Türk Cumhuriyetlerinde Oynanan Çocuk Oyunları ve Tekerlemelerinin Türkiye’dekilerle Karşılaştırılması”, İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri; Kültür Bakanlığı Hagem yay. Ankara 1995; ss: 443-465
- **SAATÇI, Suphi;** “Kerkük’ten Derlenen çocuk Oyunları”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri, C.III, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence; Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay: 166; Ofset Repromat Matbaası; Ankara 1992; ss: 227-234
- **YARDIMCI, Mehmet;** “Kıbrıs ve Türk Ülkelerinde Ortak Ninni ve Tekerlemeler”; Gazimagusa KKTC: II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri, 1998, ss: 177-197
- **YAZICI OKUYAN, Hülya;** “Burdur’un Geleneksel Çocuk Oyunları ve Çocuk Eğitimine Katkıları”; I. Halk Bilim Sempozyumu: Halk Biliminde Çocuk, Bildiriler; Osman Gazi Üni. Basımevi Eskişehir 2005; ss: 267-288

- **ZENGİN, Ahmet Yaşar;** “Kastamonu Kültüründe Çocuk Oyunları”; II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri; Gazi İletişim Basımevi Ankara 2005; ss: 343-348

TEZLER

- **BALAMAN, Ali Rıza;** Te-Ve Köyü Genel Etnografyası; Ege Üni. Sos. Bil. Ens. (1982’de Yayınlanmış Doktora Tezi); İzmir 1973
- **BAYAR ÇELEBİ,** Didem; Türkiye ve Azerbaycan’daki Çocuk Oyunları ve Oyuncaklarının Karşılaştırılmalı İncelenmesi; Muğla Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); Muğla 2007
- **CERRAHOĞLU, Münir;** Çankırı Çocuk Folkloru; Yüzüncü Yıl Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT), Van 2005
- **İMAMOĞLU, Sinan;** Van Çocuk Folkloru; Yüzüncü Yıl Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT), Van 2005
- **KANTER, Yurdagül;** Türkiye’de Çocuk Oyunları; T.C. Ege Üni. Edb. Fak. Türk Dili ve Edb. Böl. Lisans Tezi; İzmir 1995
- **KESKİN, Ahmet;** Özbek Çocuk Folklorunda Türler; Ege Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); İzmir 2009

- **TABAK, H. Nilüfer**; Ankara İlindeki Farklı Sosyo-Ekonomik Çevredeki 6-10 Yaş Arası Çocukların Oynamak İçin Seçtikleri Alanların İncelenmesi; Gazi Üni. Eğitim Bilimleri Enst. 2007, Ankara (yayınlanmamış yüksek lisans tezi)
- **TURGUT, M. Ebru**; Elazığ Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından İncelenmesi; Fırat Üni. Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış YLT); Elazığ 2007
- **TÜRKTAŞ, Metin**; Kerkük Folklorundan Örnekler; Pamukkale Üni. Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış YLT); Denizli 1997

SÖZLÜKLER

- **ASLANOV, Vakıf**; Azerbaycan Dilinin İzahlı Lugati; Bakü 1984
- **ATALAY, Besim**; Türk Dilinde Ana Kelimeler veya Türkçede Türetme Sözlüğü; Ankara 1967
- **EYÜBOĞLU, İ. Zeki**; Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü; Sosyal Yay; İstanbul 1988
- **SAMİ, Şemseddin**; Kâmûs-ı Türkî; İstanbul 1317
- **Türkçe Sözlük**; TTK Yay.; Ankara 1988
- **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-I**; Kültür Bakanlığı Yay: 1371, Kaynak Eserler Dizisi:54; Ankara 1992 (2. Basım)
- **Tarama Sözlüğü**; TTK Yay.; Ankara 1977

FOTOĞRAFLAR

ÖZGEÇMİŞ

02.08.1981 yılında Diyala’da doğdu. Aslen Kerkük ilinin Tuzhurnatı ilçesindedir. 1993 yılında El-tali’a İlkokulu’ndan pekiyi derece ile; 1996 yılında El-Şüheda Orta Okulu’ndan iyi derece ile; 2000 yılında El-Merkeziye Lisesi’nden iyi derece ile mezun oldu. 2000 yılında girdiği Diyala Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden özel nedenlerle ayrıldı ve daha sonra 2002 yılında girdiği Bağdat Üniversitesi Diller Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden 2006 yılında iyi derece ile mezun oldu.

2006 yılında Kerkük’teki Irak Türkmen Meclisi’nde görevli olarak çalıştı. 2007 yılında Irak Türkmen Cephesi’nin Türkiye Cumhuriyeti ile ortak düzenlediği proje kapsamındaki sınavı kazanarak, 2007 yılında Ankara Gazi TÖMER’de dil eğitimine hak kazandı. 2008 yılında Ankara Gazi TÖMER’den A derece ile mezun oldu ve aynı yılda Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı. Ders aşamasını ek süre almadan başarı ile tamamladı. 2009-2010 eğitim döneminde “Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları” konulu tez çalışmasına başladı ve halen bu alanda çalışmalarına devam etmektedir.

ÖZET

Türk Dünyasında oyun terimi ve kavramı dünden bugüne değişerek gelmiş; geçmişte sadece şaman denilen din adamlarını ifade ederken bu gün çok yönlü kavramları niteler olmuştur.

Irak Türkmen ocuk oyunları gerek yapısı ve konusu, gerek oyun eşitleri ve oyuncularını, gerekse oyunlardaki amaç ve kullanılan araçlar bakımından kendisine has bir özellik göstermektedir. Eski konar-göçer hayatın izleri yanında günümüz modern ve teknik oluşumlarının da etkili olduğu bu durum Irak Türkmen ocuk oyunlarının karakteristiğini de ortaya koymaktadır.

Aynı soydan gelen Türk boy ve topluluklarının folklorundaki benzerlik ise işin bir başka boyutudur. Bu durum Irak Türkmenleri için de geçerlidir ve söz konusu ocuk oyunlarının Türkiye Türklerinde varyantları da düşüncemizi bir kere daha doğrular niteliktedir.

ABSTRACT

The term and concept of the game has changed today as yesterday in the Turkish World; shaman is called in the past only when the clergy expresses the concept refers to these days has become very versatile.

Iraqi Turkmen children's play's structure and the subject of both kinds of games and players, both in purpose and tools used in game terms is a feature unique to them. Traces of the former is perched near-nomadic life of the modern and technical process that are effective in this case, the Iraqi Turkmen reveals characteristics of children's play.

Cognate folklore of the Turkish tribes and communities is another dimension of the similarity of the occupation. This situation is true for Iraqi Turkmens and the variants of Turkish children in Turkey's play once again confirms our thoughts.